

**T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İŞLETMELERDE YOLSUZLUĞUN NEDENLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL ÖRNEĞİ**

Mehmet Ersin YAZICI

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM PROGRAMI**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Hakan TAŞTAN**

İSTANBUL, Kasım 2014

**T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İŞLETMELERDE YOLSUZLUĞUN NEDENLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL ÖRNEĞİ**

**Mehmet Ersin YAZICI
(122008486)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM PROGRAMI**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Hakan TAŞTAN**

İSTANBUL, Kasım 2014

**T.C.
OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**İŞLETMELERDE YOLSUZLUĞUN NEDENLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL ÖRNEĞİ**

**Mehmet Ersin YAZICI
(122008486)**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE DENETİM PROGRAMI**

Tezin Enstitüye Teslim Edildiği Tarih :

Tezin Savunulduğu Tarih :

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr. Hakan TAŞTAN _____

Diğer Jüri Üyeleri: Yrd.Doç.Dr. Hüseyin MERT _____

Doç.Dr. Murat AZALTUN _____

İSTANBUL, Kasım 2014

ÖNSÖZ

Dünyadaki ekonomik refahın sürdürülebilmesi ve ekonomik gelişimin sağlanabilmesi ancak kamu kurumlarının yanı sıra işletmelerinde sağlam bir mali yapıya kavuşması ile mümkündür. Çalışmamızda işletmelerdeki mali yolsuzlukların sebepleri üzerinde durulmuş, ortadan kaldırılmasının toplum açısından ne derece önemli olduğuna değinilmiştir.

Tez çalışmalarım sırasında tecrübesi ve bilgisi ile bana ışık tutan tez danışmanım, saygıdeğer hocam Dr. Hakan TAŞTAN'a, işletmelerde yolsuzluk üzerine dikkatimi çekerek manevi desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Kıymet ÇALIYURT' a, görüş ve önerilerinden dolayı kuzenim Mustafa YAZICI' ya ve her zaman yanımda olan değerli aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mehmet Ersin YAZICI
İstanbul/2014

İÇİNDEKİLER

SAYFA NO

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	v
SUMMARY.....	vi
KISALTMALAR.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	viii
TABLO LİSTESİ	ix
BÖLÜM 1 GİRİŞ VE AMAÇ	1
BÖLÜM 2 GENEL BİLGİLER.....	4
2.1. YOLSUZLUK KAVRAMI	4
2.2. YOLSUZLUĞUN TARİHÇESİ.....	6
2.3. YOLSUZLUĞUN BELİRTİLERİ.....	8
2.4. YOLSUZLUĞU ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER	10
2.4.1. Yönetim Kaynaklı Nedenler	12
2.4.2. Bürokratik Nedenler	13
2.4.2.1. Kamu Düzeninin Yürütülmesinde Uygulanan Kurallardaki Eksiklik.....	17
2.4.2.2. Kamuda İşe Alma Sorunları.....	18
2.4.2.3. Kamuda Şeffaf Hesap Verilebilirliğin Olmaması	19
2.4.2.4. Kamuda Denetim Yetersizliği.....	20
2.4.2.5. Adli Sistemden Kaynaklanan Nedenler	21
2.4.3. Ekonomik Nedenler	23
2.4.3.1. Enflasyon Artışı	23
2.4.3.2. Devletin Ekonomideki Ağırlığı	24
2.4.3.3. Kayıt Dışı Ekonomi.....	25
2.4.3.4. Kamu Çalışanlarının Maaşlarındaki Düşüklük	26
2.4.3.5. Medya Ticaret İlişkisi	26

2.4.3.6. Siyasetin Finansmanı	27
2.4.3.7. Çarpık Kentleşme ve Hızlı Nüfus Artışı	28
2.4.4. Sosyal Nedenler.....	29
2.4.4.1. Eğitim Sistemindeki Problemler	29
2.4.4.2. Ortak Sorumluluk Duygusunun Yeterince Gelişmemiş Olması	30
2.4.4.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisizliği	30
2.4.4.4. Toplumdaki Yanlış Değer Yargıları.....	31

BÖLÜM 3 İŞLETMELERDE YOLSUZLUĞA NEDEN OLAN

YÖNTEMLER..... 33

3.1. İŞLETME ÇALIŞANLARINI YOLSUZLUĞA İTEN UNSURLAR 33

3.1.1. Yolsuzluk Yapmaya İten Baskı Unsurları 35

3.1.1.1. Mali İçerikli Baskılar

3.1.1.2. Kötü Alışkanlıklar

3.1.1.3. İş İle İlgili Baskılar.....

3.1.2. Yolsuzluk Yapmayı Kolaylaştıran Fırsat Unsurları 37

3.1.3. Yapılan Yolsuzluğu Haklı Gösterme Çabaları 38

3.2. İŞLETME ÇALIŞANLARI TARAFINDAN YAPILAN YOLSUZLUK BİÇİMLERİ VE ÖNLENMESİ 39

3.3. İŞLETME YÖNETİM KADEMESİ TARAFINDAN YAPILAN YOLSUZLUKLAR..... 42

BÖLÜM 4 YOLSUZLUKLA MÜCADELE 48

4.1. YOLSUZLUKLA MÜCADELEYE YÖNELİK ÜLKE ÖRNEKLERİ..... 48

4.1.1. Hong Kong

4.1.2. Danimarka.....

4.1.3. Fransa

4.1.4. Almanya.....

4.1.5. ABD.....

4.1.6. Türkiye

4.2. DÜNYADA MEYDANA GELEN YOLSUZLUK OLAYLARI VE ALINAN ÖNLEMLER 61

4.2.1. Watergate Örneği

4.2.2. Enron Örneği

4.2.3. World Com Örneği.....

4.2.4. Zerox Örneği.....

4.2.5. Royald Ahold ve Parlamat Örnekleri.....

4.3. ÜLKEMİZDE YOLSUZLUĞU ÖNLEMeye YÖNELİK MALİ DENETİM UYGULAMALARI 73

BÖLÜM 5 İŞLETMELERDE YOLSUZLUK ALGISI ÜZERİNE BİR

ARAŞTIRMA: İSTANBUL ÖRNEĞİ..... 79

5.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU	79
5.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	79
5.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ	79
5.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	80
5.5. UYGULAMA VE VERİLERİN ANALİZİ.....	80
5.5.1. Güvenilirlik Analizi ve Sonuçları.....	80
5.5.2. Demografik Özellikler	82
5.5.3. Faktör Analizleri	86
5.5.4. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler	95
BÖLÜM 6 SONUÇ VE ÖNERİLER.....	97
KAYNAKLAR.....	98
EKLER.....	102
ÖZGEÇMİŞ.....	105

ÖZET

İŞLETMELERDE YOLSUZLUĞUN NEDENLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL ÖRNEĞİ

Ekonomik yolsuzluklar ülkelerde büyük kayıplara neden olmaktadır. Toplumsal refah ancak yolsuzlukları önlemekle mümkündür. Çalışmamızda yolsuzluğun ne olduğu, nedenleri ve sebep olduğu sonuçlar incelenmiştir. Dünyada ve Türkiye’de yolsuzlukla mücadele amacıyla alınan önlemlere vurgu yapılmış, yolsuzluğun denetiminde ortaya çıkan eksiklikler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Toplum, Ekonomi, Teknik Bilgi, Denetim.
Tarih: Kasım, 2014

SUMMARY

A RESEARCH ON THE CAUSES OF CORRUPTION IN BUSINESSES: EXAMPLE OF ISTANBUL

Economic corruption in the country has led to huge losses. Social welfare, but it is possible to prevent corruption. In our Study of corruption, which is what caused the causes and results were examined. In the world and in Turkey emphasized the measures taken to combat corruption, lack of corruption arising from the auditors determined.

Keywords: Corruption, Social, Economic and Technical Information, Control.
Date: November, 2014

KISALTMALAR

ABA	: Amerikan Bankacılar Birliği (American Bankers Association)
CPI	: Tüketici Fiyatları Endeksi (Consumer Price Index)
FBI	: Federal Soruşturma Bürosu (Federal Bureau of Investigation)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ICAC	: Bağımsız Yolsuzluklarla Mücadele Komisyonu (Independent Anti-Corruption Commission)
KGK	: Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Cooperation and Development)
SEC	: ABD Sermaye Piyasası Kurulu (Securitie and Exchange Commission)
SPE	: Özel Amaçlı İşletmeler (Special Purpose Entity)
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TMUDESK	: Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu
TRACFIN	: Mali Suçlarla Mücadele Kuruluşu (Traitement Du Renseignement Et Action Contre Les Circuits Financiers Clandestins)

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yolsuzluğun Toplumdaki Çağrışımları (2002)	5
Şekil 2: Yolsuzluk Nedenlerinin Etkisi (2013).....	11
Şekil 3: Adli Yargıda Rüşvetin Nedenleri (2013)	22
Şekil 4: Şirketlerin Yıllık Gelirlerine Oranla Rüşvet Miktarları (2013).....	38
Şekil 5: 2013 Yılı CPI Sonuçlarına Göre Ülke Skorları (Türkiye: 50)	48
Şekil 6: Türkiye'nin Çözmesi Gereken Önemli Sorunu (2013)	60
Şekil 7: Uzay Grafiğine Dönüştürülmüş Varyanslar	89

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Yolsuzlukla Mücadelede Bazı Ülke Yasaları.....	61
Tablo 2: Güvenilirlik Analizi Tablosu (Reliability Statistics).....	81
Tablo 3: Item-Total Statistics Tablosu.....	81
Tablo 4: İşletme Çalışanlarının Departmanlara Göre Frekansları	82
Tablo 5: Anket Katılımcılarının Yaş Aralıkları Frekansları	83
Tablo 6: Eğitim Durumu Frekansları	83
Tablo 7: Katılımcıların Çalışmakta Olduğu Sektör Frekansları	84
Tablo 8: Katılımcıların Sektör Tecrübelerine Ait Frekanslar	84
Tablo 9: Katılımcıların Mali İşlemlerdeki Ünvanlara Ait Frekanslar	85
Tablo 10: Katılımcıların İkamet Ettikleri İle Göre Frekanslar	85
Tablo 11: Yolsuzluğu Önlemeye Yönelik Çalışmaların Yeterliliğine İlişkin Frekanslar	86
Tablo 12: Ortak Varyans Analizi (Communalities).....	87
Tablo 13: Toplam Varyansların Açıklanması Tablosu (Total Variance Explained)	88
Tablo 14: Component Matrix Tablosu.....	89
Tablo 15: KMO and Bartlett's Test Tablosu	90
Tablo 16: Rotated Component Matrix Tablosu	91
Tablo 17: Total Variance Explained Tablosu	92
Tablo 18: Communalities Tablosu.....	93
Tablo 19: Component Matrix Tablosu.....	94
Tablo 20: Bileşen Dönüşüm Matrisi	95

BÖLÜM 1 GİRİŞ VE AMAÇ

Ülkelerin gelişmesi ve toplumsal refahın sağlanmasının önündeki en büyük problemlerden biri de yolsuzluktur. Globalleşme amacıyla dünya mali yapılarının birleştirilmelerinin etkileri ülkelerdeki ekonomik yaşamı serbestleştirmeye götürmektedir. Planlı yönetim anlayışından serbest piyasa ekonomisine geçen ülkelerde düzenleyici organların bulunmayışı büyük yolsuzluk problemlerine neden olmaktadır.

Ekonomik gelişmeye en büyük katkıyı sağlayan işletmeler, yolsuzluk sebebiyle ülkelerin elde ettiği vergilerde düşüşe sebep olmakta ve kalkınmayı sekteye uğratmaktadır. İşletmelerin mali yapılarında bozukluğa neden olan yolsuzluğa karşı son yıllarda ortaya çıkan ekonomik kriz ve yolsuzluk skandallarına paralel bir şekilde küresel olarak tedbirler alınmaktadır.

Özellikle birçok yatırımcıyı ilgilendiren sermayesi halka açık şirketlerde meydana gelen yolsuzluk olayları, kazanç sağlamayı hedefleyen yatırımcıları zarara uğratmakta ve bir sermaye kaybına yol açmaktadır. Bu durum son yıllarda işletmelerdeki iç kontrol yapısının güçlendirilmesinin yanı sıra bağımsız denetimin önemini de gündeme getirmiştir.

Yeni Türk Ticaret Kanun'u ile birlikte şirketlere kademeli olarak bağımsız denetim zorunluluğu getirilmesi, denetlenmiş finansal tablolarının şirketlerin internet sitelerinde yayınlanması uygulamaları devletin şirketlerdeki yolsuzlukları önleme, şeffaf ve bilgi toplumu amacını gerçekleştirmeye yönelik ülkemizdeki olumlu adımlar olarak yorumlanabilir.

Şirket ortakları ile şirket arasındaki mali ilişkileri düzenleyen “şirketle işlem yapma, şirkete borçlanma yasağı” başlığı altında getirilen düzenlemeler, şirket tüzel kişiliğinin ortaktan farklı bir kimlik olduğu algısını şirket ortaklarına benimseterek klasik patron şirket, aile şirketi alışkanlıklarından sıyrılmalarını ve kurumsal bir kimlik kazanarak şeffaf toplum amacına hizmet etmelerini amaçlamaktadır.

Yolsuzluk, bireysel ahlak anlayışının bozulmasıyla, toplumun her kademesinde ve çalışma yaşamında karşımıza çıkmaktadır. Fakat genel olarak yolsuzluk ilk bakıldığında ülkelerin problemi olarak algılanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde yolsuzluğun yaygın olması bir güven sorununu da gündeme getirmektedir. Dolayısı ile bu ülkeler ile ticari ilişki içine gitmek isteyen tüm taraflar bundan etkilenmekte, iş yapamaz hale gelmektedir.

Uluslararası kuruluşlar genellikle yolsuzluğu, kamu yetkisinin özel çıkarlar için kullanımı şeklinde tanımlar. Bu dar tanım yolsuzluğu sadece devlet kurumları ile ilgili olan kısmıyla açıklamaktadır. Fakat yolsuzluk, özel sektörde de mevcuttur. Dolayısı ile herhangi bir fırsatın özel menfaatler doğrultusunda çıkar amaçlı kullanımı tanımı daha doğru olacaktır.

Çalışmamızda yolsuzluğun kamusal tanımının yanı sıra işletmeler bazında da bir tanımlama yapılmakta, yolsuzluğun tarihi üzerinde durularak işletmelerde yolsuzluğun belirtileri, nedenleri ve sonuçları irdelenerek alınması gereken önlemlerden bahsedilmiş, işletme çalışan ve yöneticilerinin başvurdukları yöntemler üzerinde durularak Dünyada ve Türkiye’ de yolsuzluğa karşı alınan önlemler incelemiştir. Ayrıca muhasebe, denetim ve finans alanındaki çalışanlara yönelik bir araştırma yapılarak işletmelerde meydana gelen yolsuzluk hakkında bir tespit oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde çalışmanın amacına vurgu yapılmış, ikinci bölümünde ise yolsuzluğa yönelik kavramlar irdelenmiş, bu kavramlardan yola çıkılarak yolsuzluğun işletmelere yönelik tanımı yapılmaya çalışılmıştır. Yolsuzluğu geçmişten geleceğe nasıl şekil aldığı üzerinde durularak belirtileri, ortaya çıkaran nedenlerin sosyal, ekonomik, yönetsel açıdan irdelenmiştir. Üçüncü bölümünde ise çalışmamızın asıl amacı doğrultusunda yolsuzluğun işletmelerde hangi yöntemler kullanılarak yapıldığına, işletme çalışanlarının bu yöntemlerdeki rollerine dikkat çekilmiştir. İşletmelerde yolsuzluğa sebebiyet veren yönetim zafiyetleri ve boşluklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise yolsuzlukla mücadelenin dünyadaki ve ülkemizdeki örnekleri verilerek önemli yolsuzluk skandallarından bahsedilmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki yolsuzluk olayları karşısında ne tür önlemler alındığından bahsedilmiş ve yolsuzlukla küresel anlamda mücadele için çalışmalar belirtilmiştir. Beşinci bölümde ise ülkemizdeki işletmeleri yansıtması bakımından işletmelerin mali departman

alışanlarına bilimsel bir araştırma yapılarak gözlemleri incelenmiş, yolsuzluğa karşı algıları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 2 GENEL BİLGİLER

2.1. YOLSUZLUK KAVRAMI

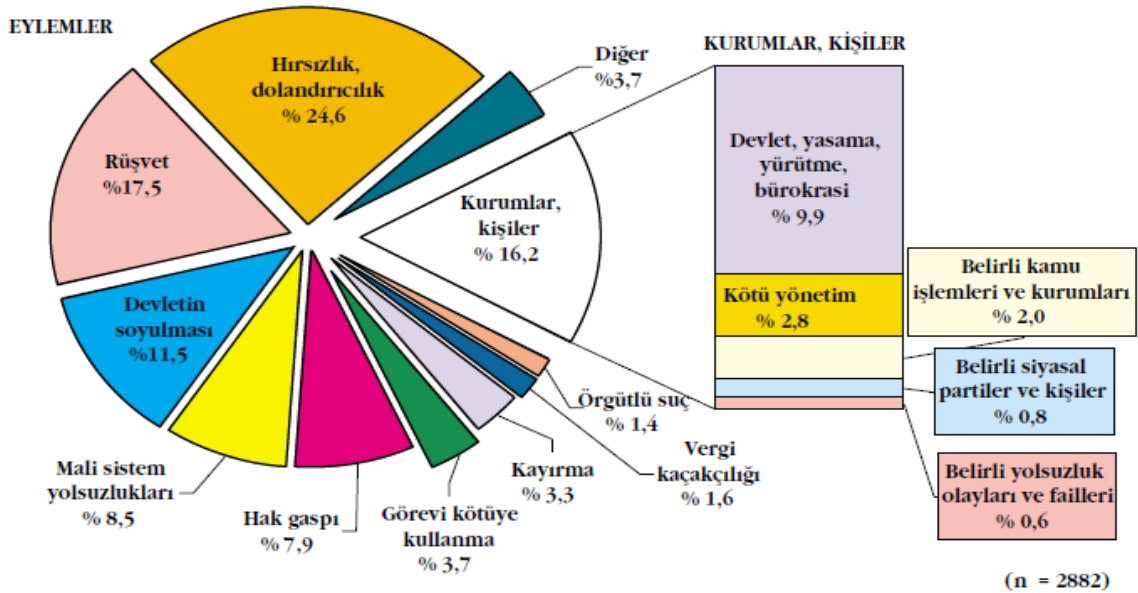
Yolsuzluk kavramının tanımlanmasında birçok yaklaşım öne sürülmüştür. Yolsuzluğa sebebiyet veren faktörlerin çeşitli olması, yolsuzluğun sonuçlarının ve yolsuzluğun gerçekleştiği ortam ve örgütlerin farklı özellikler taşıması, yolsuzlukla ilgili tanımların çeşitliliğine yol açmıştır.

Yolsuzluk, sözcük olarak; “*bir görevi, bir yetkiyi kötüye kullanma*”yı ifade etmektedir. Ayrıca, 26 Mart 1996 tarihinde kabul edilen, “*Amerikan Devletleri Arasında Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi*”; Avrupa Birliği Konseyi Tarafından 26 Mayıs 1997 tarihinde kabul edilen, “*Avrupa Toplulukları Görevlerini ya da Avrupa Birliği Üye Devlet Görevlilerini Kapsayan Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi*”; Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü tarafından 21 Kasım 1997 tarihinde kabul edilen, “*Uluslararası Ticari İşlemler de Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi*”; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 27 Ocak 1999 tarihinde kabul edilen, “*Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku Sözleşmesi*”; Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 4 Kasım 1999 tarihinde kabul edilen, “*Yolsuzluğa Karşı Özel Hukuk Sözleşmesi*”, Afrika Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından 17 Temmuz 2013 tarihinde kabul edilen, “*Afrika Birliği Yolsuzluğun Önlenmesi ve Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi*”n de yer alan ve yolsuzluğu bir suç olarak değerlendirilmesi için üzerinde mutabık kalınan tanım; “*bir kamu görevlisinin resmi görevlerini yerine getirmesi çerçevesinde bir işlem yapması veya yapmaktan kaçınması için, kendisi veya üçüncü bir kişi veya taraf lehine haksız bir menfaatin doğrudan veya dolaylı olarak vaadedilmesi, teklif edilmesi, verilmesi veya kabulü*” şeklindedir. Bu tanım yolsuzluğu kamusal açıdan ele almaktadır.

Yolsuzluğun özel sektörü de içine alan bir tanımı da, Birleşmiş Milletler Bölgeler Arası Suç ve Adalet Araştırmaları Enstitüsü tarafından, “*Kamu ve Özel Sektörün Karar Verme Mekanizmalarındaki Bozulma ve Yozlaşma*” şeklinde ifade edilmiştir. Örgütsel

bakış açısı ile yolsuzluk; “kamu ve özel sektörde, kişilerin sorumluluğunda bulunan kaynakları, kamuna aykırı bir şekilde kişisel amaçlar için kötüye kullanılması” olarak tanımlanabilir. (Gürbüz ve Dikmenli, 2013) Uluslararası Saydamlık Örgütüne göre daha genel bir bakış açısıyla yolsuzluk; ”kamu gücüyle, sınırlı olmayan herhangi bir görevin özel çıkarlar için kötüye kullanılmasını” ifade eder. Dolayısı ile dar açıdan yolsuzluk sadece kamu kaynaklarının kötüye kullanılması olarak karşımıza çıkarken; daha geniş anlamda yolsuzluk herhangi bir kamu veya özel sektör kurumundaki mevcut kaynak ve yetkilerin kişisel çıkarlar için kötüye kullanılması olarak öne çıkmaktadır. Birçok ülkede özel sektörde faaliyet gösteren işletmelerdeki yolsuzluk olgusuna dikkat çekilmektedir.

Şekil 1: Yolsuzluğun Toplumdaki Çağrışımları (2002)

Kaynak: TÜSİAD, Kamu Reformu Araştırması, Grafik 73, TÜSİAD, İstanbul, 2002.

TÜSİAD’ in Kamu Reformu Araştırması’na göre yolsuzluk teriminin ilk çağrışımı olarak kullanılan ifadelerin % 84’ ü çeşitli eylem ya da davranış türlerine, % 16’ sı çeşitli kurum ya da kişilere atıfta bulunmaktadır.

Yolsuzluk kavramıyla ilgilenen araştırmacıların üzerinde ortak olarak uzlaştıkları nokta, yolsuzluğun toplumun ileriye dönük değişimini ve ekonomik gelişimini engellediği varsayımdır. Yolsuzluklar, toplumun fertlerinin refahına harcanması gereken kaynakların, bazı kişi ya da kişilere bırakılması, daha doğru bir ifadeyle, bu

kişilerce çalınması anlamındadır. Başka bir ifadeyle yolsuzluk, “*toplumun bir kesiminin daha çok yoksullaşması*” anlamına gelmektedir. Böylece yolsuzluğu aşağıdaki formülle açıklayabiliriz: (Mavral, 2003)

YOLSUZLUK = TEKELCİ YAPILAR + TEK BAŞINA KARAR ALMA YETKİSİ+ HESAP VERMEME

Nitekim Uluslararası Saydamlık Örgütü (Transparency International) Viyana’da yürütülmekte olan Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesinin Mart 2003 tarihindeki 5. Dönem görüşmeleri sırasında yayımladığı bir bildiriyle, özel sektördeki yolsuzluk olgusuna dikkat çekmiş ve özel sektörde yolsuzluk olgusunun kabul edilmesi gereğine dair aşağıdaki gerekçeleri beyan etmiştir:

- Birçok ülkede özel sektör, kamu sektöründen daha büyüktür.
- Özelleştirme, kaynak yaratma gibi nedenlerle iki sektör arasında ilişkiler mevcuttur.
- Özel sektördeki yolsuzluğu hoş görmek kamuya olan güveni sarsmaktadır.
- OECD nezdinde ve birçok ülkede özel sektöre karşı da harekete geçme ihtiyacı görülmektedir.

Yolsuzluğun tanımlarını çoğaltmak mümkündür. Hangi biçimde tanımlanırsa tanımlansın yolsuzluk, bir olumsuzluğu ve ahlaki zafiyeti ifade etmektedir. Genel anlamda toplumsal yozlaşmaya ve bozulmaya işaret etmekte ve her alanda görülebilmektedir.

2.2. YOLSUZLUĞUN TARİHÇESİ

Yolsuzluk eski çağlardan beri bütün toplumları etkileyen bir olgudur. Son yıllarda ülkemizde dahil olmak üzere pek çok ülke gündemlerinin en çok yer alan konu olan yolsuzluğun tarihi, neredeyse devletlerin tarihi kadar eskidir. Tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde yolsuzluklarla karşılaşmıştır. (Tarhan, 2006) Sümerolog Veysel DONBAZ’ ın çözdüğü İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunan M.Ö 4000 yıllarına ait “*Sümer Okul Günleri*” adlı bir Sümer Tableti, yolsuzluğa sebep olan rüşvetin ilk belgesi olma özelliği taşımaktadır. 2300 yıl önce Brahman Başbakanının yolsuzluğun 40 yolunu saydığı; eski Çin’ de ise, rüşveti önlemek üzere memurlara maaşlarına ek olarak “*yang-lien*” adıyla bir ek ödeme yapıldığı bilinmektedir. İki bin yıl önce Hint Kralı Kathilyabu konuyu ele alan “*Arthastra*” adlı bir kitap yazmıştır. Dante, yedi yüzyıl önce,

rüşvetçileri cehennemine en derinine koyarak, ortaçağda yolsuzluğa neden olan davranışlara duyulan nefreti yansıtmıştır. Shekespeare, bazı oyunlarında yolsuzluğa yer vermiştir. Tarihçiler, Osmanlı İmparatorluğu' nun çöküşünü hazırlayan önemli nedenler arasında “rüşvet”in de bulunduğunu yazmışlardır. 16. yüzyıla kadar, Osmanlı Devleti'nde güçlü bir otoritenin kurulduğu, devletin güçlü ve düzenli memur kadrosuyla, idare örgütüyle ülkenin her köşesine egemen olduğu söylenebilir. 16. Yüzyıldan sonra, Osmanlı Devleti'nde idari sistem ile birlikte mali sistem de çözülmeye başlamış; devlet yavaş yavaş otoritesini kaybetmiş, yolsuzluk ve rüşvet için uygun bir ortam oluşmuştur. (Tarhan, 2006)

Bu dönemde yazılan birçok eserde kendileri de genelde birer yönetici olan yazarlar, rüşvetin olumsuz yanlarını belirtmekte ve önlenmesi için çareler önermektedirler. Bu eserlerden en önemlileri olarak Lütfi Paşa'nın 16. Yüzyılda yazdığı: “*Asafname*”, Koçi Bey'in 17. Yüzyılda yazdığı kendi adı ile anılan eseri, 17. Yüzyılın fikir adamlarından Hazerfan Hüseyin Efendi'nin “*Talhis al- Bayan fi Kavanin-i Al-i Osman*” adlı eseri ve Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın 1703 yılında Üçüncü Ahmet'e sunduğu “*Nasa-ihul-Vuzarava al-Umara*”adlı eserleri sayılabilir. Tanzimat döneminde ilk defa değişik toplumsal gruplar tarafından otoritenin paylaşımı gündeme gelmiş; dolayısıyla kamu yönetimi üzerinde de toplumları etkileme çabaları ortaya çıkmıştır. İkinci Mahmut döneminde, köklü reformlar gerçekleştirilmeye, özellikle de, o devir Avrupa'sını model alan modern bir bürokrasi oluşturulmaya çalışılmıştır. Örneğin, ehliyetsiz kişilerin memur olmasını önlemek için sıkı sınav usulleri uygulanmıştır.

Rüşvete karşı alınan en önemli önlem kamu görevlilerinin, görevlerine ilişkin suçların cezalandırılması için bir ceza kanunnamesinin yürürlüğe konmasıdır. İkinci Mahmut kanunnamede, özellikle, rüşvet suçunun cezalandırılmasını emretmişti. Kanunda, en küçük rütbeli memurdan, en yüksek rütbeli memura kadar, herhangi bir memurun rüşvet aldığı tespit edildiği takdirde, cezalandırılacağı belirtilmektedir. Rüşveti önlemeye ilişkin daha ciddi önlemler 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nda yer almıştır. Tanzimat Fermanı ile rüşveti önlemeye ilişkin etkili tedbirler de öngörülmüş, Ferman Yayınlandıktan bir yıl sonra, 1840 yılında yürürlüğe giren Ceza Kanunnamesinin beşinci faslında rüşvet suçu geniş şekilde düzenlenmiştir. 1849 yılında ise bütün memurlara, rüşvet almayacaklarına ilişkin yemin etme usulü getirilmiş 1855 yılında yürürlüğe giren nizamname ile rüşvet sayılacak ve sayılmayacak hediyeler tespit

edilmiştir. 1858 yılında ise Fransız Ceza Kanunundan yararlanılarak yeni bir Ceza Kanunu yapılmış bu Kanun'da da rüşvet ile ilgili hükümler, Nizamnamenin rüşvet sayılan ve sayılmayan hediyeler ile ilgili hükümleri de dahil olmak üzere yer almıştır.

TBMM Araştırma Komisyonu Raporu'na göre; örgütsel stratejilerin yetersizliği; araştırma, gözetim ve denetime dayanan cezai yaptırımların kesin olarak uygulanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu görüşle birlikte, yeni örgütler, birimler oluşturulmuş; eski birimler personel ve teknoloji açısından yenilenmiş ve dış kontrol tekniklerinin ileri uzantıları kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle, 1990'lardan sonra bütün dünyada yolsuzluklarla mücadelede özel bir önem verilmesi bir tespiti doğrulamaktadır: **Uygarlık ilerledikçe ölüme sebebiyet veren suçlar azalmakta; yolsuzluk suçları artış göstermektedir.**

2.3. YOLSUZLUĞUN BELİRTİLERİ

Yolsuzluğun tespit edilmesi ile ilgili çalışmalarda çeşitli göstergelerdeki anormalliklere rastlanmaktadır. Bu anormallikler "*Kırmızı Bayraklar*" olarak işlev görebilirler. Bunlar yolsuzluğun geçmişteki durumlarıyla ilişkilendirileceği belirti ve göstergeleridir. Yolsuzluğu ortaya çıkaracak denetçi, tek başına önemli görünmese de topluca değerlendirildiğinde sık sık yolsuzluğun somut göstergesi olan kırmızı bayrakların işaret ettiği aykırılıklara dikkat etmelidir. (Özsemerci, 2003)

Aşağıdaki liste bazı yolsuzluk belirtilerini içermektedir.

- Değiştirilmiş ya da kayıp belgeler,
- Belgelerle desteklenmeyen yetersiz açıklamalar,
- Muhasebe kayıtlarındaki alışılmamış işlem ve tutarsızlıklar,
- Beklentilere uygun olmayan rakam, eğilim ve sonuçlar,
- Çalışanların aşırı savurgan hayat tarzına yönelik işaretler,
- Belirli bir kimseye verilmiş makul olmayan ayrıcalık ya da kabul edilemeyecek kadar düşük bedel,
- Önemli konumlardaki çalışanların çok sık değişmesi,
- Çok yüksek ya da çok düşük miktarlar, makul olmayan tarih ve yerleri ya da çok sık kullanılmış isim ve adresleri içeren şüpheli belgeler,

- İptal edilmiş çeklerin üzerindeki olağan olmayan şerhler,
- Envanter ya da borçlular üzerindeki bakiyeler üzerinde gerekçesiz düzeltmeler,
- İhale tekliflerinin son kabul tarihlerinde uygulanmış istisnalar,
- Hiç yıllık izin ya da sağlık izni kullanmayan görevliler,

Uygunluk testlerinde rastlanılan ilişkiler bir şeylerin yanlış olduğunu gösterir. Böyle durumlarda denetçi muhtemel yolsuzluk işaretlerine özel önem vermelidir. Yolsuzluk ortaya çıkarıldıktan sonra bunu kanıtlayan belgelerin düzeltilme değiştirilme, tahrifat hatta yok edilme ihtimaline karşı denetçinin önlem alması gereği de burada vurgulanmalıdır. (Özsemerci, 2003)

Yolsuzluğun oluşumunda zayıf kurumsal yapının bazı karakteristik özellikleri de aşağıda özetlenmiştir, (Küçük ve Uzay, 2009)

- Ahlaki ilkelerin olmayışı,
- Liderlik ve kılavuzluk ruhunun işletmede hissedilmeyişi,
- İşletme içi kural, politika ve prosedürlerin belirlenmemesi,
- İşletmenin bazı hedef ve/veya çıkarlarına gereksiz bir şekilde aşırı önem verilmesi,
- Kontrol politika ve prosedürlerinin belirli olmayışı, kontrollerin yetersiz olması veya etkin ve tatmin edici bir şekilde yerine getirilmemesinden kaynaklanan, zayıf iç kontrol yapısı.

Yolsuzluğa karşı geliştirilen hile ortamını ile ilgili teorilerden biri de 1940'ların sonlarında geliştirilen Donald R. Cressey tarafından geliştirilen "*Hile Üçgeni Teorisi*"dir. Buna göre hileye yol açan finansal olayların meydana gelmesi için üç durumdan en az birinin var olması gerekir. Hile üçgeni yaklaşımına göre hilenin işlendiği ortamda mevcut olan durumlar şunlardır;

Teşvik ve Baskı; yönetim veya diğer çalışanları hileli davranışta bulunma yönünde güdüleyen karlılık hedeflenmesi, performansa dayalı ücretlendirme gibi bazı teşvik ve baskı unsurları vardır.

Fırsatlar; Kontrollerin yetersizliği, etkinsizliği veya yönetimin kontrolleri boşa çıkarmadaki yeteneği türünden bazı şartlar hilenin oluşumuna bir tür fırsat sunmaktadır.

Tavırlar ve Meşrulaştırma; Hileli davranışta bulunanlar, kişisel ahlak anlayışlarına uygun olarak hileli davranışlarını meşrulaştırabilir diğer bir deyişle mazur göstermeye çalışabilir. Bazı kişilerin ahlaki anlayışları onların bilerek ve isteyerek dürüst olmayan davranışlar sergilemesine izin verebilir. Diğer taraftan yeterli ölçüde baskının olduğu ortamlarda, kendisinden bu tür davranışlar beklenmeyen kişilerin bile hileli davranışta bulunması söz konusu olabilir. Teşvik ve baskı ne kadar büyükse bir kişinin hileye bulaşma fiilini meşrulaştırma ihtimali de o derece büyük olacaktır.

2.4. YOLSUZLUĞU ORTAYA ÇIKARAN NEDENLER

Hiçbir problemin kendisini ortaya çıkartan nedenleri ortadan kaldırılmadıkça çözülemeyeceği aşikardır. Nedenleri yok etmeye hizmet etmeyen tüm çözüm hamleleri beraberinde yeni problemleri getirmektedir.

Yolsuzlukların birçok nedeni vardır. Temelinde insanın doğasından kaynaklanan özellikler bulunmaktadır. İnsanlar içgüdüsel olarak doyumsuzdurlar. Bu doyumsuzluklarını gidermek ve sahip olduklarından daha fazlasını elde etmek için her türlü davranışı gösterir, yolsuzluk gibi ahlâka uymayan ve suç olan yollara başvurabilirler. Yolsuzluklar kişilerden kaynaklandığı gibi sistemlerden de kaynaklanmaktadır. Gerçekte yolsuzluk “sorunu” ile ilgili en yalın tespit M.S. 1020-1086 yılları arasında yaşamış olan Çin’li reformist Wang An Shih tarafından formüle edilmiştir. Wang An Shih’e göre yolsuzluğun iki temel kaynağı mevcuttur. (Sayan ve Kışlalı, 2004)

- Kötü kanun
- Kötü insan

Kötü kanun; yönetim ve yasama içerikli tüm işlem, eylem ve düzenlemeleri ifade eder. *Kötü insan* ise, her türlü sosyolojik, ekonomik, siyasal ve etik nedenleri kapsamaktadır.

Şekil 2: Yolsuzluk Nedenlerinin Etkisi (2013)

Kaynak: Yolsuzlukla Mücadele, "TBMM Raporu; Bir olgu olarak yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri", 2003, s. 108.

Ancak unutulmamalıdır ki, kötü kanunları yapan ve bu kanunları uygulayan da insandır. Bu sebeple, zaman zaman, yolsuzluğun kaynağını tespit etmek güçleşmekte ve bu güçlüğün bir sonucu olarak da, uygulamada, nedenleri birbirinden ayırmak bizi yapay sonuçlara götürmektedir. Yolsuzluğu bu perspektifte değerlendirdiğimizde ve nedenlerini bir ayrıma tabi tuttuğumuzda genel ve kabul görmüş üç bölüme ayırmamız doğru olacaktır. Bunlardan ilki yolsuzluğa adeta davetiye çıkaran **Yönetsel Nedenler**'dir. Yönetsel içerikli yolsuzlukların ortaya çıkmasında temel etkenlerin başında devletlerin rolleri ile bu rollerinin gereği sosyal ve ekonomik hayata müdahaleleri gelir. Devletler bazı hizmetleri sunmak ve bazı faaliyetleri yerine getirmek zorundadırlar. Devletin sorumlu olduğu alanlarda yürüttüğü faaliyetler ise yolsuzluk yapmaya oldukça müsaittir. Kamuya veya özel sektöre ait para ve parasal değeri olabilecek taşınır-taşınmaz malların kullanımında yetkinin kamu ve özel sektör yöneticilerine bırakması neticesinde çalışanlar bu yetkilerini kendi menfaatleri doğrultusunda kullanabilmektedirler. Verilen ruhsatlar, belgeler, izinler, hizmetlerin yerine getirilmesi için açılan ihaleler yolsuzluk için en cazip alanlardır. (Arslan, 2009)

İkincisi ise yolsuzluğa zorlayan ve zaafiyet sonucu buna neden olan **Ekonomik Nedenler**'dir. Devletlerin ekonomik hayata gereğinden fazla müdahale etmeleri yolsuzlukların ortaya çıkmasında bir diğer neden olmaktadır. Kamu kuruluşları hizmet

ve mal sunumunu piyasa fiyatlarının altında yaparlar. Piyasaya ucuza arz olunan mal ve hizmetler her zaman rağbet görür. Mal ve hizmetlerden yararlanma aşamasında şeffaflığın korunamaması ve adaletsiz bölüşüm, yolsuzlukları beraberinde getirirken hizmetlerden yararlanmak için gayri hukuki ve ahlâki yolların önünü açmaktadır. Kamu ve özel sektörde görülen yolsuzlukların nedenleri arasında çalışanların ücret düzeylerinin etkisi de büyüktür. Ücret düzeylerinin ve iş doyumlarının düşük olması yolsuzluk eğilimini ortaya çıkarmaktadır. Kamu kesimi ile özel kesim arasındaki ücretlerde var olan uçurumlar, kamu çalışanlarının görevlerine bağlılıklarını zayıflatmakta ve haksız kazanımlara yönelmelerine meydan vermektedir.

Üçüncüsü ise yolsuzluk olgusunun ortaya çıkmasında büyük katkısı olan *Sosyal Nedenler*' dir. Demokrasi kültürü tam olarak oluşmamış olan bu ülkelerde yolsuzluk eğilimleri daha fazladır. Bu ülkelerde plansız nüfus artışı, kaynak dağılımını bozarken hizmet sektörüne olan talebi artırır. Artan talebin gerektiği gibi karşılanamaması hakkaniyet duygusunu zedeler. Kaynakların adaletsiz dağılımı kamu hizmetlerinin paylaşılmasında yolsuzluğun artmasına sebebiyet vermektedir. Temeli bozulmaya ve ahlâksızlığa dayanan yolsuzluklar, yoksulluklar ile büyümektedir. Diğer taraftan yolsuzluk olaylarına karşı eğitimsizlik ve toplumsal bir kültürün oluşmamış olması başlıca nedenler arasında yer almaktadır.

Tarihin çeşitli dönemlerinde insan, toplum, siyaset ve değer kavramlarına ilişkin görüşlerdeki değişimlere dayalı olarak yolsuzluk, yolsuzluk olgusunu tanımlayan kişilerin felsefi anlayışları doğrultusunda olumlu ve olumsuz yanlarıyla ortaya konmuştur. Nedenleri, saymakla bitmeyecek kadar çok olan ve her alana etki eden yolsuzluklar, tanımı ve tarifi ne şekilde olursa olsun insanlığın evrensel hastalığıdır. (Cingi, 1994)

2.4.1. Yönetim Kaynaklı Nedenler

Genel olarak kamu ve işletme yönetiminde yolsuzluk, örgütsel düzenleyici kural ve işlemlerin yanında bireysel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Yönetimsel yolsuzluk, politikaların uygulanmasında yani yasaların veya hükümet politika ve programlarının kamu bürokrasisi tarafından uygulanması sırasında ortaya çıkar. Bu nedenle yönetimsel yolsuzluğun taraflarından biri her zaman için kamu yöneticileridir. (Özsemerci, 2012)

“Yönetmel işlevlere ilişkin kamu yetkisinin kamu yönetimi ya da siyasal uygulama sürecinde çıkar gözetilerek yasal düzenlemelere aykırı biçimde kullanılması yönetmel yolsuzluk olarak tanımlanabilir.” Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde yönetmel yolsuzluğun daha fazla görüldüğü kabul edilmektedir. Bunun nedeni çıkar grupları ya da sivil toplum kuruluşu şeklinde ortaya çıkan örgütlenmelerin bu ülkelerde çok etkili konuma ulaşmamış olmaları yani ilgili denetim mercilerini harekete geçirecek konuma ulaşmamış olmaları ve bunun yerine kamu ve işletme yönetimine etkide bulunabilecek olan aile, akraba, etnik, dinsel ya da yerel bağılıkların daha çok oluşmuş olmasıdır. Bunun sonucu olarak eksikliklere yönelik taleplerin daha çok yasalar yapıldıktan sonra uygulama sürecinde ortaya çıktığını gösterebiliriz.

Bireylerin geleneksel ve sınırlı bağılıkları, büyük ve örgütlü baskı kümelerini oluşturmalarına engel olmakta böylece yasa yapımına etkide bulunacak güç oluşmamaktadır. (Berkman, 1983)

2.4.2. Bürokratik Nedenler

Bürokrasi, bir toplumda tabandan yukarıya çıktıkça daralan bir yapı içinde örgütlenmiş olan, kişisel olmayan genel kurallar ve işleyiş ilkelerine göre çalışan sistem ve kurallar grubudur. Amacı resmi olarak idari işlevlerle olsa da uygulamada yorumlamalar nedeniyle bazen resmi olmayan etkilere açık olabilmektedir. Kavram olarak özellikle politika ve sosyoloji alanlarında tartışmalara yol açmıştır. Bunlardan en önemlilerinden biri Max Weber' in öne sürdüğü hiyerarşi ve ideoloji içerikli çalışmadır.

Günümüzde yaygın olan bürokratik sistemlere devlet, silahlı kuvvetler, hastaneler, bakanlıklar, okullar ve büyük şirketler verilebilir.

Bürokrasi yönetmel bir mekanizma olmakla birlikte hiyerarşik emir komuta zincirinin yer aldığı yapılardır. Bu zincirin her halkasında kullanılan otorite, görevin yasal sorumluluk alanıyla ve amirlerin takdir yetkileriyle sınırlıdır.

Weber, patrimonyal bürokrasi ile modern (rasyonel) bürokrasiyi ayırt etmiş ve birinden diğerine geçiş süreci üzerinde çalışmıştır. Patrimonyal bürokrasi, geleneksel toplumların belirgin bir özelliğidir ve idari işlerde hünkarın çevresinde toplanmış, çok sayıda ayrıcalığı olan ve bunun yanı sıra ‘adı ve sanı’ ile önem taşıyan kişilerden oluşur. Modern bürokraside ise görevler birer fonksiyondur; kişiler bunları doldururlar; dolayısıyla hukuki statüleri temelinde, birer soyutlukturlar. Gayri-şahsi bir yapının

içinde, genel ve sistemli bir kurallar bütününe tabidirler. Weber'e göre modern bürokrasinin karakterini belirleyen özellikler şunlardır:

- İdare'nin personeli şahsi statüsünde hürdür ve yalnız işinin tanımlanmış görevlerini yerine getirmekle yükümlüdür.
- Memuriyet kesin bir hiyerarşiye göre kademelendirilmiştir.
- Belli bir kadronun fonksiyonları açıkça tanımlanmıştır.
- Memurlar bir akitle vazifeye alınırlar.
- Memurlar işe alınışta mesleki ihtisas yeteneği göz önünde tutularak seçilirler. Bunun en makbul göstergesi imtihan sonucu elde edilen diplomadır.
- Memurlara yapılan ödeme 'maaş' şeklini alır ve bunlar genellikle emeklilik haklarına sahip olurlar. Memur istediği zaman işi bırakabilir ve bazen de işine son verilebilir.
- Memurun görevi tek veya ana işidir.
- Memuriyet bir kariyer'dir ve memurlar kıdem veya liyakata ve bir (üst)ün değerlendirmesine göre terfi ederler.
- Memur ne bulunduğu mevkiye ne de o mevkinin gelirlerine el koyabilir.
- Memur bütünleşmiş bir kontrol ve disiplin sistemine tabidir. (Hasdemir, 2006)

Günümüz toplumlarındaki siyasi ve idari kurumların çoğu büyük ölçüde sanayi toplumlarının ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Bu kurumlar sanayi sonrası toplumun gereklerini karşılamada yetersiz kalmakta ve yeni bir oluşumu zorlamaktadır. İçinde bulunduğumuz değişim süreci sanayi sonrası toplumun ihtiyaçlarına paralel olarak bürokrasinin hem yapısı ve işleyişini hem de onun toplum ve siyasetle olan ilişkisini yeniden biçimlendirmeye yönelmiştir. Bürokratlar, siyasilerin verdiği kararları uygulayan ve teknik yönü ağır basan bir kesimi temsil eder. Bu konumu nedeniyle bürokrasi, gelişmiş ülkelerde, siyasi yozlaşma, adam kayırma, rant kollama ve rüşvetin önünde bir engel oluşturmaktadır. Ülkemizde ise, bürokrasi ve siyaset iç içe geçmiş ve siyasetin bürokrasi üzerindeki etkisi yadsınamaz bir hal almıştır. (Eryılmaz, 2010)

Bürokrasimizin merkezîyetçi ve statükocu yapısı, devleti vatandaş karşısında korumakta ve yerinden yönetim, yetki devri ve sivilleşme kavramlarına imkan tanımamaktadır. Üstlerin astlarına yetki ve sorumluluk vermemesi katı bürokratik kuralları da beraberinde getirmektedir. Merkezi yönetimin yerel birimlere kaynak ve yetki aktarmada gösterdiği cimri tutum, merkezi yönetime bağımlılığı artırmaktadır. Bu

bağımlılık, siyasilerin ve merkezi yönetimdeki üst düzey görevlilerin taleplerinin, verimlilik, tutumluluk ve etkinlik gibi değerlerle karşılaştırılmadan yerine getirilmesi sonucunu doğurabilmektedir.

Siyasilerin bürokratik yapı üzerindeki etkisi nedeniyle, iktidara gelen her siyasi parti, büyük çaplı değişiklikler yapmakta ve bu nedenle, ülkemiz bürokrasisi liyakat sistemi üzerine oturtulamamaktadır. Siyasal iktidarların kendi politika programlarını uygulayabilmeleri için, bazı bürokratik kadrolara “uyumlu” çalışabilecekleri kişileri getirmeleri bir dereceye kadar kabul edilebilir görülse de, bunun bir ölçüsü olmalıdır. Siyasi liderlerin ve parti mensuplarının bürokratik kadroları “ganimet” biçiminde dağıtmaları, bürokratlar açısından da siyasi parti çıkarlarını ön plana çıkarmaktadır. Devlet imkanlarının parti çıkarlarına yönelik olarak kullanılması yaygın bir gerçek halini almakta ve kurumsallaşamayan bürokrasi, “hizmet” kavramını ağırlıklı olarak “siyasal yandaşlık” kavramıyla birlikte algılamaktadır.

Kuşkusuz, bu algılamada, Osmanlı’dan miras alınan güçlü bürokratik devlet geleneğinin de büyük payı vardır. Vatandaş ön plana çıkarmak yerine, devleti vatandaşa karşı koruma anlayışına göre inşa edilen ve Osmanlı’dan Cumhuriyete geçen bu yapıda bürokrasi ve devlet, iktidardaki siyasi partidir ve herkes ona hizmetle yükümlüdür. Sonuç olarak, bürokratik devletten demokratik devlete geçilememiştir.

Yasal zeminde “liyakat” ve “kariyer” ilkeleri üzerine kurulan bürokrasimizde, özellikle, son 20 yılda yükselmenin en kolay yolu, siyasi partilerle veya kişilerle iyi ilişkilerden geçmektedir. Bunun bilincine varan kamu görevlileri de, çabuk yükselme tutkuları sebebiyle, fiilen ya da fikren partiliğe bulaşmakta ve yolsuz faaliyetlere karşı dirençsiz kalmaktadırlar. Ayrıca, bürokraside yükselmenin liyakat ve kariyer ilkelerinden ayrılması, yetkin ve yetenekli insanların sisteme küsmelerine ve dışlanmalarına da sebep olmaktadır. (Adaman, 2001)

Ülkemiz bürokrasisinin en önemli özelliklerinden birisi, siyasal ve toplumsal alanda önemli yetkilere sahip olmasıdır. Siyasal kayırmacılık, hemşehrilik ve eş dost ilişkileriyle belirli görevlere gelen bazı bürokratlar, daha üst düzeydeki bürokratlar ve siyasiler tarafından korunmakta ve kollanmaktadır. Bu durumda, daha fazla yetki kullanan bürokrat, kamu hizmetinin asli unsurlarından olan “herkese eşit muamele” ilkesini çiğnemekte ve kamu hizmetlerinden yararlanılmasında veya kamu erkiyle ilişkilerde, vatandaşlar arasında zaten mevcut olan eşitsizliği daha da körüklemektedir.

Bürokratların bu gelişmeleri kendi güçlerinin bir göstergesi olarak algılamaları, durumu daha da vahimleştirmektedir. Kamu görevlisine geniş bir irade serbestisi sağlayan takdir yetkisi, kamu yararına uygun olarak kullanılmalıdır. Takdir yetkisinin keyfi ya da geniş çaplı kullanımı, demokratik sınıklarla birlikte, yolsuzlukları artıran itici bir güç haline dönüşür. Bir yönüyle, “bürokratik aşırılık” olarak da değerlendirilebilecek olan takdir yetkisinin keyfi kullanımı, kamu yöneticilerinin yasal düzenlemeleri gözardı etmelerine ve kendi egemenliklerini kabul ettirme çalışmalarına yol açmaktadır. Türkiye’de, kamu hizmetlerinden faydalanmanın karmaşık bir yapıya sahip olması, bürokratik işlemlerin fazlalığı ve devletle vatandaş arasındaki ilişkilere hakim olan güvensizlik, takdir yetkisinin keyfi olarak kullanımına sebebiyet vermekte ve bürokratları hizmet vermek yerine *lütuf* dağıtır hale getirmektedir. *Eşit* olmayanlar arasındaki ilişki, her türlü yasa dışı faaliyetlere zemin hazırlamaktadır. Ülkemizde, bürokratik takdir yetkisinin son derece geniş olarak kullanıldığı ihale, gümrük, dış ticaret ve yatırım teşviki alanlarında, yolsuzluğun bu kadar yaygın olması tesadüf değildir. Bürokratik gizlilik, ülkemizde rüşvetin ve yolsuzlukların yapılaşmasında etkili olmaktadır.

Ulusal güvenlikle ilgili konular dışındaki gizlilik, kamu yönetimimizi saydamlık ve hesap verme sorumluluğu prensiplerinden uzaklaştırmakta ve sorumsuz kamu görevlilerinin olduğu bir ortam yaratmaktadır. En basit istatistiki bilgilerin dahi saklandığı bir bürokratik yapı yolsuzlukların gizli kalmasına imkan vermekte ve vatandaşları da bürokrasi karşısında savunmasız ve çaresiz bırakmaktadır. Geleneksel kamu yönetimi anlayışının hakim olduğu ülkemizde, bürokrasinin kalitesi de yolsuzlukların ortaya çıkmasında önemli bir unsurdur. Merkeziyetçi ve vesayetçi yapıdaki yönetim alışkanlığı; bürokrasi ve kırtasiyeciliği, vatandaşlara hizmet sunulmasında ilgisizliği ve kayıtsızlığı, işgücü veriminin düşüklüğünü ve savurganlığı da beraberinde getirmektedir. Bürokrasimizde planlama alışkanlığının zayıf olması, kamu görevlilerinin motivasyonundaki eksiklikler, iyi örnekleri teşvik ve ödüllendirme uygulamalarının yetersizliği ciddi sorunlar olarak görülmektedir. Kamu çalışanlarının kurumlarıyla bütünleşmemeleri, işlerini sevmemeleri ve yaptıkları işten haz almamaları yolsuzlukla yakından ilgilidir. İş memnuniyetsizliği, kaliteli hizmet üretmek yerine, yolsuz faaliyetlerle tatmin olma olasılığını artırmakta; duyulan memnuniyetsizlik, yolsuzluğun kendilerine getireceği maddi refah ile ikame etmelerini gündeme getirmektedir. (TUSİAD Yayınları, 2002)

Bürokratik işlemlerdeki kuralların çokluğu ve karmaşıklığı, yolsuzluğa açık davetiye çıkarmaktadır. Kamunun verdiği hizmetlerin birçoğunun karmaşık bir yapıya sahip olması ve yerine getirilmesi gereken işlemlerin hem zor hem de uzun süreler almaktadır. Bu durum, bürokraside araçların oluşmasına yol açmakta, vatandaşlar kamu kuruluşlarında işlerini daha süratli gördürebilmek amacıyla, resmi komisyoncular yanında gayri resmi araçlar bulmak zorunda kalmaktadırlar. Bazı kamu kurumlarında, herhangi bir orta ölçekli yatırım için yüzlerce bürokratik işlemin takip edilmesi gerekliliği ve bürokratik işlemlere ait karmaşık ve anlaşılması güç işlemler, vatandaşlarla olan ilişkilerinde, kamu görevlilerine kolaylıklar sağlayabilmektedir.

Bürokrasi günümüzde devletlerden derneklere, devletler üstü yapılardan köy muhtarlıklarına kadar kamu, özel, sivil; büyüklük-küçüklük ayırımı yapılmaksızın bütün örgütlenmelerin kullandığı bir aygıttır. (Aydın, 2012)

Bürokrasinin işleyişinden taraf olarak hem siyasetçiler hem de siyasetçilerin hizmet verdiği vatandaşlar, teorik olarak da hem sosyalistler hem de liberaller şikâyetçidirler. Bu şikâyetlerin bazıları; bürokrasinin bir sınıfın çıkarına hizmet eden yapıda, demokrasinin ruhuna aykırı şekilde seçkinci, halka hesap vermeyen şekilde sorumluluk ve şeffaflıktan uzak, ağır, kırtasiyeci, keyfiyetçi vb. olduğu şeklindedir. Bürokrasi yazını teorik düzeyde birçok ontolojik eleştirinin yanında, işleyişe yönelik pratik eleştirilerle de oldukça zengindir. Aynı şekilde sokaktaki herhangi bir vatandaşa sorulduğunda, mutlaka bürokrasi hakkında bir şikâyet duyulabilir. Özellikle kamu bürokrasisi bütün vatandaşları bir şekilde etkilediğinden, en yoğun eleştirilerin hedefi olmaktadır.

2.4.2.1. Kamu Düzeninin Yürütülmesinde Uygulanan Kurallardaki Eksiklik

Kamu hizmetine ilişkin işlemlerin ve uygulama usullerinin kurallarla düzenlenmesi gerekir. Bir başka deyişle idarenin çalışma usullerinin belirli normlara bağlanması gereklidir. Ülkemizde söz konusu usuller tek bir yasada toplanmamış, bu konuda kurallar değişik yasal düzenlemelerle veya Danıştay kararlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu dağınıklık idareye çalışma usullerini belirleme konusunda geniş olanaklar tanımakta; özellikle kurala bağlanmamış takdir yetkisine dayalı işlemler çoğu kez totaliter devletlerin uygulaması olan takdiri tasarrufa dönüşmektedir.

2.4.2.2. Kamuda İşe Alma Sorunları

Kamu çalışanlarının seçiminde liyakat unsuruna dikkat edilmemesi ve kamusal istihdamda rasyonelliğin ve verimliliğin sağlanamaması, kamu kadrolarında aşırı şişkinliğe yol açmaktadır. Bazı kamu kurum ve kuruluşlarının şiddetle personele ihtiyacı varken, bazılarında ise hayalet bankamatik çalışanlarının sayısı gittikçe artma eğilimi göstermektedir.

Devlet istatistik enstitüsü “2002 yılı 2. Dönem Hane Halkı İşgücü Anketi” sonuçlarına göre, kamu kesiminde istihdam edildiği düşünülen 3 milyon 127 bin kişi bulunmaktadır. Bir önceki yıl verileriyle karşılaştırıldığında, yüzde 5,4'lük artış gösteren bu tahmine göre toplam istihdam içerisinde kamu sektörünün payı yüzde 14'ten 15'e yükselmiştir.

Aşırı istihdamın bir sonucu olarak analiz edilebilecek olan kamu sektöründeki ücretlerin azlığı olgusu, yolsuzlukları itici bir diğer unsur şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Düşük ücretler kaçınılmaz olarak düşük becerili kamu görevlilerinin istihdam edilmesini de yaratmaktadır. Daha da önemlisi ücret artışlarının belirli düzeyde bir geçim imkanını sağlayamaması kamu çalışanlarında yolsuzluk yapmaya geçerli bir sebep ve hak olarak algılanmaktadır. Bir diğer önemli konu kamu sektöründe çalışanların ücretlerindeki dengesizlikler ve adaletsizliklerdir. Aynı ya da benzer nitelikteki görevlerde çalışan kamu görevlilerinin ücretleri arasındaki birkaç kata kadar çıkabilen farklılıklar daha az ücretle çalışan görevlilerde huzursuzluk yaratmakta ve bu huzursuzluk kamu hizmetlerinin niteliğine yansımaktadır. (Kongar, 2006)

Kamu sektöründe emeklilik yaşı ve hizmet süreleri sık sık değiştirilmektedir. Tayinlerin belirli kıstaslara göre yapılması gerekirken bu konuyla ilgili hukuki düzenlemelere aykırı işlemlerin ortaya çıkması da kamu görevlilerini dış baskılara açık hale getirmektedir. Tüm bu baskılar bazen gizli kalması gereken bilgilerin yandaşlara sızdırılması, bazen belgelerde tahrifat yapılması ve bazen de doğrudan maddi ya da manevi menfaat sağlanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4.2.3. Kamuda Şeffaf Hesap Verilebilirliğin Olmaması

Saydamlık devletin hesap verme sorumluluğunu sağlayan en önemli mekanizmalardan biridir. Saydam bir sistem, yönetenlerin kamunun kaynaklarını nasıl ve hangi amaçlara öncelik olarak kullandığı konusunda gerekli bilgileri vatandaşlara sunar. Aynı zamanda yönetenlerin elindeki yetkileri kamu yararına ters ve kendi çıkarlarını gözeten bir şekilde kullanmamasına yardımcı olur. Saydamlık kamusal kaynakların kullanımında etkinliğin ve verimliliğin sağlanmasını özendirdiği gibi kamu yönetimine duyulan güveni de artırır. (TUSİAD Yayınları, 2002)

Hesap verme sorumluluğu en basit ifadeyle kamu yönetiminde her makamın tasarruflarından dolayı başta idare, yasama ve yargı makamlarına açıklamada bulunmakla ve bu tasarrufları gerçekleştirmekle yükümlü olması,hiçbir makamın inceleme ve denetiminden muaf tutulmaması anlamına gelmektedir. Hukukun üstünlüğü açıklık, saydamlık, yansızlık ve kanun önünde eşitlik gibi ilkelere ne ölçüde uyulduğu ancak hesap verme sorumluluğu aracılığıyla saptanabilmektedir.

Vatandaşların yönetimle ilgili şikayet ve başvurularını dinleyebilecek ve sistemli bir şekilde çözüme kavuşturabilecek bir kurum ya da birimin bulunmaması da saydamlık mekanizmalarının eksik parçalarından birisidir. Böyle bir mekanizmanın bulunmayışı vatandaşların kamu yönetimine ulaşabilme haklarını engellemekte ve aynı zamanda yargısal sistemin yükünü de artırmaktadır. Bu durum karşısında vatandaşlar sorunlarını çözüme kavuşturmak amacıyla yasadışı yollara başvurumaktadırlar.

Bazı yasaların kapsam ve içerikleri toplumsal ve ekonomik yaşam üzerinde orta ve uzun vadedeki etkileri vatandaşlar tarafından yeterince bilinmemektedir. Yaşamsal öneme sahip yasaların kamuoyundan kaçırılırcasına çıkarılması demokrasinin özüne ve saydamlık ilkesine ters düşmektedir. Zira ekonomik ve sosyal gerçeklerin vatandaşlara açıklanması saydamlık için olmazsa olmaz koşuldur. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan görevlilerin 3628 sayılı kanuna göre verdikleri mal bildirimlerinin talep edildiğinde yasama araştırma komisyonlarına ve müfettişlere dahi verilmesine ilişkin ciddi engellemeler söz konusudur. Bu durum yasadışı zenginleşmelerin gizlenmesine yardımcı olmaktadır. (Kongar, 2006)

Kamu yönetimimizde saydamlığın henüz istenilen seviyede gerçekleşmemesindeki nedenlerden birisi de, vatandaşların, sivil toplum örgütlerinin ve hatta medyanın kamu

hizmetlerinin planlanması, yerine getirilmesi ve değerlendirilmesi faaliyetlerine yeterli ilgiyi ve önemi göstermemesi ve 'her şey hakkında asgari düzeyde bilgi sahibi olmayı' talep etmemesidir.

Kamu görevlilerine yönelik etik standartların bulunmaması ve tam anlamıyla bağımsız bir yazılı ve görsel basın eksikliği de saydamlığın sağlanmasında önemli engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada Kanada Sayıştay eski Başkanı Kenneth M. Dye' nin şu ifadeleri çok önemli hale gelmektedir. "Hesap verme yükümlülüğü yetki kullanan herkes tarafından üstlenilmiş bir zorunluluk olduğu için demokratik yönetimin özüdür. Hesap verme bir ülkenin parlamentosunun, hükümetinin ve dolayısıyla her bir bakan, kurum ve kuruluşunun o ülkenin insanlarına, o ulusa karşı yükümlülüğüdür. Etkin demokrasi etkin hesap verme süreci gerektirir. Saydamlık, iyi yönetim ve hesap verme süreci demokrasinin temellerini oluşturur ve demokrasi ancak iyi bilgilendirilmiş bir toplumla sürdürülebilir."

2.4.2.4. Kamuda Denetim Yetersizliği

Çağdaş kamu yönetimi anlayışında denetim şu şekilde tanımlanmaktadır; Denetim ekonomik faaliyet ve olaylarla ilgili olarak gerçekleşmiş sonuçları, önceden belirlenmiş amaçlar, kriterler ve standartlara göre tarafsız olarak analiz etmek ve ölçmek suretiyle kanıtlara dayanarak değerlendirmek, gelecekteki hataların önlenmesine yardımcı olmak, kişi ve kuruluşların gelişmesine, mali yönetim ve kontrol sistemlerinin geçerli, güvenilir ve tutarlı hale gelmesine, verimlilik, tutumluluk ve etkinliğin iyileştirilmesine rehberlik etmek ve elde edilen sonuç ve bulguları ilgililere duyurmak için uygulanan sistemli, planlı ve programlı bir süreçtir. (Kömürcü, 2001)

Dünyada denetim, teorisi ve pratiği ile ayrı bir disiplin olarak kabul edilmekte ve ayrı bir mesleki faaliyet değerlendirilmektedir. Denetim görevi meslek kuruluşlarının kabul ettiği denetim standartları ve etik kurallar çerçevesinde yürütülmektedir. Modern anlamda denetim riskli ve önemli alanları dikkate alarak stratejik önceliklere göre yürütülen ve yıllık programlara bağlanan sürekli ve sistemli faaliyet olarak algılanmaktadır. Ülkemizde denetim mesleğinin yeterince gelişmemiş olduğu bir gerçektir. Denetim alanında gerekli çağdaş standartların oluşturulmaması, yeterli eğitim, yayın ve örgütsel yapı desteğinin olmayışı, denetim elemanlarının çok değişik unvanlar

altında görev yapmaları ve mesleki dayanışma yerine rekabeti tercih etmeleri denetim mesleğinin ve meslek bilincinin gelişmemesinin nedenleri arasında sayılmaktadır.

Denetim çeşitli açılardan sınıflandırılmaktadır. Denetleyenin konusu açısından **iç denetim**, kuruluşa yönelik bir hizmet olarak, o kuruluşun faaliyetlerinin incelemek ve değerlendirmek amacıyla kuruluşun bünyesinde oluşturulan bağımsız bir değerlendirme işlevidir. **Dış denetim**, ilgili kurum veya kuruluşun işlevsel ve örgütsel hiyerarşisi ile ilgisi bulunmayan ve onun dışında kalan kişi veya kurumlarca yapılan faaliyettir. **Yüksek denetim** ise, parlamento adına yürütülen, planlamada, uygulamada ve sonuçlarının parlamentoya ulaştırılmasında tümüyle bağımsız olan bir denetim biçimi olarak tanımlanmaktadır. (Köse, 2000)

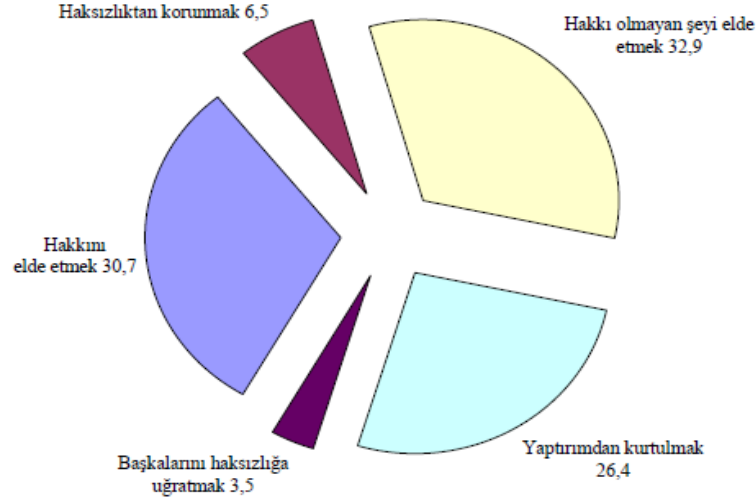
Yapılan denetimlerin sonucunda tutulan raporların kamuoyuyla paylaşılması önemli bir sorundur. Halkın bilgilendirilmesi açısından bu raporların yayınlanması, kamuoyuyla paylaşılması yararlı bir uygulama olacaktır.

Günümüzde denetim işlevinin yolsuzlukları önleme konusundaki rolü yeniden tartışılmaktadır. Her ne kadar yolsuzlukların ortaya çıkarılması genelde, denetim görevi içinde değerlendirilmese de; sağlıklı mali yapının sürdürülmesinde ve saydamlığın ve hesap verme sorumluluğunun yerleşmesindeki olumlu katkıları nedeniyle denetimin yolsuzlukları engelleyici nedeni üzerinde durulmaktadır.

2.4.2.5. Adli Sistemden Kaynaklanan Nedenler

Adalet sistemi ve işleyişinden kaynaklanan sorunlar, genel olarak“adalet” ve hukuk devleti” ilkesi temelinde ele almak daha uygundur. Gerçekten de son yıllarda yargıya olan inanç sarsıldığı gibi, ortaya çıkan birtakım olaylar adalet duygusunu rencide eden boyutlara ulaşarak, Türkiye'nin bir “hukuk devleti” olup olmadığının sorgulanmasına yol açmaktadır. Özellikle son yıllarda adaletteki gecikmeler bir tıkanma noktasına varmıştır. Bu durum o kadar ciddi boyutlardadır ki, “çek-senet mafyası”, “ihale mafyası”, “mafya infazları” örneklerinde tanık olduğu gibi, adeta yargı dışındaki güçler vasıtasıyla insanların kendi adalet anlayışlarını bizzat gerçekleştirme yollarına başvurmaları yaygın hale gelmiştir.

Şekil 3: Adli Yargıda Rüşvetin Nedenleri (2013)

Kaynak: Ökçesiz Hayrettin, İstanbul Barosu Çevresi Adli Yargıda Yolsuzluk Araştırması (Tablo 33 13), Ekol Kitaplığı, İstanbul, 2001.

İstanbul Barosuna kayıtlı avukatlar arasından “eşit aralıklı örneklem ”yöntemiyle seçilen 1676 denek belirlenmiş, bunlardan 666’sının yanıtladığı soru kitapçığı sonuçlarına göre, adli yargıda “yolsuzluk” olgusunun varlığı ile neden ve sonuçları araştırılmıştır. Deneklerin yüzde 94,7’si adli yargıda yolsuzluk olduğu ve yüzde 58,9’u da yolsuzluğun adli yargının temel sorunlarından birisi olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, adli yargıdaki yolsuzluk olaylarının yeterince ortaya çıkmadığını düşünen deneklerin oranı yüzde 96,1’dir. Verilen yanıtlara göre, adli yargıda yasaya aykırı veya uygun olan hemen hemen her iş için rüşvet verilmektedir. Adli yargıda en yaygın olarak görülen yolsuzluk türleri, sırasıyla, “rüşvet” (yüzde 56,4), “kayıрма”(yüzde 37,9), “irtikap” (yüzde 5,4) ve “zimmet” (yüzde 0,3) aşağıdaki gibi sıralanmıştır. Adli yargıda rüşvet, hem hak edilen konularda, hem de yasalara aykırı olarak menfaat sağlamak isteyenlerce verilmektedir. (Mumcu, 1969)

Adli sistemden kaynaklanan nedenleri maddeler halinde şu şekilde ifade edebiliriz;

- Cezaların Yetersiz oluşu, yolsuzluk yapanların kamuoyunun gözünde hak ettikleri cezalara çarptırılmamaları,
- Mahkemelerin iş yükünün çok olması,
- Ülkemizde Hukukun üstünlüğü anlayışının tam olarak yerleştirilememesi,

- Mahkeme safahatının çok uzun sürmesi ve bilirkişi uygulamasındaki sıkıntılar,
- Adliyelerimizin fiziki anlamda ihtiyaca cevap verecek seviyede bulunmaması, hakim ve savcı sayısının az oluşu,
- Bazı kamu görevlileri ile ilgili yargılama için izin şartının bulunması (Dokunulmazlıklar),
- Mevzuat ve uygulamada karşılaşılan sorunların halledilememesi; ülkemiz mevzuatında yolsuzlukla ilgili özel bir kanunun bulunmaması ve uygulama sırasında karşılaşılan sıkıntılar mücadeleyi sekteye uğratmaktadır.

Bu sebeple yolsuzlukla ilgili özel bir kanunun acilen çıkarılması gerekmektedir.

2.4.3. Ekonomik Nedenler

Gelişmekte olan ülkelerde devlet, ekonomik ve toplumsal birçok işlevi yürütmektedir. Ancak kaynakların kıtlığı ve artan beklentiler nedeniyle bu tür hizmetlerin sunumu hizmetlere olan talebi genellikle karşılayamamaktadır. Bu koşullarda kamu hizmetlerinin dağılımında yolsuzluk için önemli fırsatlar doğmaktadır. Kaynak ve döviz kıtlığı, ödemeler dengesi, enflasyon, işsizlik, yatırım, dışalım ve dışsatıma ilişkin sorunlar az gelişmiş ülkelerin çeşitli biçim ve derecelerde ekonomik düzenlemelerde bulunmalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda devletin dolayısıyla bürokrasinin ekonomik alanda “düzenleyici” ve “denetleyici” işlevleri yaygın ve kapsamlıdır. Bunlar arasında işe başlayabilmek için ruhsat almak, gümrük bağışıklığı ya da indirimi, hammadde ve ucuz döviz tahsisi, vergi indirimi ve fiyat denetimi gibi işlemler sayılabilir. Sonuç olarak bürokrasinin gerçekleştirmek durumunda olduğu bu hizmetlerde büyük miktarlara varmayan rüşvet ve kayırma biçiminde yolsuzluk, bürokrasinin ekonomik denetim, düzenleme ve ihale işlevlerinde ise orta ve üst düzeylerde ve daha büyük miktarlarda yolsuzluk görülür. (Yeldan, 2000)

2.4.3.1. Enflasyon Artışı

Yolsuzluğa yol açan ekonomik nedenler arasında belki de açıklamaya hiç ihtiyaç göstermeyen neden enflasyondur. Çünkü uygarlığın ve teknolojinin gelişmesiyle

ihtiyaçlar artmakta; ancak yüksek enflasyonun satın alma gücünü düşürmesi nedeniyle yasal olmayan yöntemlere başvurulması olasılığı ve oranı da yükselmektedir.

Bilimsel çalışmaların bulgularına göre enflasyon oranındaki değişimle yolsuzluk arasında anlamlı ve olumlu bir ilişki bulunmaktadır. Bir başka deyişle fiyat artışlarındaki önemli değişim yolsuzluğu artıran bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda yolsuzluğun döngüsel bir süreç olduğu söylenebilir. Ekonomik büyüme ve yatırımlar üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olan yolsuzluk, dolaylı bir biçimde enflasyon maliyetini artırır. Yapılan hesaplamalara göre ortalama enflasyondan her bir birimlik sapma yıllık büyüme oranında 1/3, yatırımlarda ise yüzde 1'lik azalmaya yol açmaktadır.

2.4.3.2. Devletin Ekonomideki Ağırlığı

Devletin geniş karar alma yetkisinin bulunduğu alanlarda yolsuzluğun ortaya çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla diğer koşulların eşit olduğu durumlarda piyasa ekonomisine dayalı sistemlerin serbest piyasanın kapsamını artırarak ve rekabeti güçlendirerek siyasal yolsuzluğa olan talebi azaltacağı ifade edilmektedir. (Hasdemir, 2006)

“Dünyada Ekonomik Özgürlükler” (Economic Freedom of the World) başlığını taşıyan bir araştırmanın sonuçlarını yayınlamıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre dünyada devlet müdahalesinin en az dolayısıyla da ekonomik özgürlüklerin en geniş olduğu ülkeler sırasıyla Hong Kong, ABD ve İngiltere'dir. Ekonomik özgürlüklerin yaygın olduğu ülkelerde yolsuzluk azalmaktadır. Yolsuzluk algılamasının yüksek olduğu ülkelerde ise ekonomik özgürlükler alanında sınırlılıklar bulunmaktadır. Uluslararası Saydamlık Örgütü'nün 2002 yılı “Uluslararası Yolsuzluk Endeksi” sıralamasında en az yolsuzlukların olduğu ülkeler sırasıyla Finlandiya, Danimarka, Yeni Zelanda, İzlanda, Singapur, İsveç, Kanada, Lüksemburg, Hollanda, İngiltere, Avustralya, Norveç, İsviçre, Hong Kong ve ABD'dir. Türkiye Tayland ile birlikte 64.üncü sırada yer almıştır. Bu araştırma sonuçlarına göre dünyada yolsuzlukların en az olduğu 20 ülkenin 18'inde serbest piyasa ekonomisinin ileri düzeyde uygulandığı görülmektedir. Yolsuzlukların en yaygın olduğu 15 ülke devletin ekonomideki ağırlığının görece olarak yüksek olduğu ülkelerdir. Türkiye ekonomik özgürlükler açısından 103 ülke arasında 70. sırada yer bulmaktadır. Bu nedenle devletin kamu sektöründeki görece ağırlığının yolsuzluklara zemin hazırladığını söylemek olanaklıdır.

2.4.3.3. Kayıt Dışı Ekonomi

Ekonomik faaliyetlerin fiilen gerçekleşmiş olmasına rağmen bu faaliyetlerle ilgili kayıtların tutulmaması olarak nitelendirilen kayıt dışı ekonomi, kamu idarelerinin denetimi dışında kalan her türlü ekonomik işlem ve faaliyetlerdir. Diğer bir ifadeyle, kayıt dışı ekonomi resmi kayıtlara girmeyen, kanuni belgelerle belgelendirilmeyen, yetkili kamu organlarınca normal kurallar çerçevesinde kontrol edilemeyen ve milli gelir hesaplamalarında dikkate alınmayan ekonomik işlem ve faaliyetlerin tamamıdır. “Genel olarak bir tanım yapmak gerekirse, kayıt dışı ekonomi, gayri safi milli gelir hesaplarını elde etmede kullanılan bilinen istatistik yöntemlerine göre tahmin edilemeyen ve gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerin tümüdür.” Bu yasa dışı faaliyetlerden elde edilen gelire kara para, bu paraya yasal bir kazanç görünümü kazandırılmasına kara paranın aklanması denir. “Esas itibariyle, kanunların suç saydığı fillerin -öncül suçlar vasıtasıyla işlenmesinden elde edilen para veya para yerine geçen evrak ve senetleri mal veya gelirleri ve bir para biriminden diğerine çevrilmesi de dahil olmak üzere elde edilen her türlü ekonomik menfaat ve değeri kara para olarak tanımlamak mümkündür ve kayıt dışı ekonominin var olduğu ülkelerde yaygın olduğu bir gerçektir”. Kayıt dışı ekonominin özelliklerine baktığımızda; Her şeyden önce bunlar nizamsızdırlar. Kayıt dışı işçilikte asgari ücret seviyesi, azami çalışma saati, ek bir işte çalışma yasağı, iş güvenliği, iş ve işçi sağlığı standartları ve ayırım gözetmeyen kurallar söz konusu değildir; kayıt dışı çalışan işçi, kayıtlı ekonomilerde kamu yönetimi ve işçi sendikaları tarafından temin edilen ücretli tatil izni, hastalık izni, sağlık sigortası emeklilik gibi imkanlardan faydalanamazlar. (Hasdemir, 2006)

İkinci olarak bu işlemler “vergilendirilmemişlerdir”. İşçi ücretlerinden gelir vergisi stopajı yapılmaz, sosyal ve sigorta primleri tahakkuk ettirilmez. Görülüyor ki bütün bu uygulamalar, kamu yönetimini kandırmak üzere işçiyle işveren arasında oluşturan danışıklı dövüş şeklini almıştır. İşverenler maaş ve istihdam vergilerinden kaçınmak ve işçilik masraflarını azaltmak suretiyle kazanç sağlarlar.

Üçüncü olarak bu işlemler “ölçülemezler”. Bu faaliyetler hükümete bildirilmediği için ekonomiyle ilgili resmi istatistiklere direkt olarak yansımaz. (Altuğ, 1999)

2.4.3.4. Kamu Çalışanlarının Maaşlarındaki Düşüklük

Ekonomik olarak baktığımızda kamu görevlilerinin maaşlarının özel kesime göre düşüklüğü de yolsuzluk için neden olabilmektedir. Çalışanlar açısından özel sektörle kamu sektörü arasındaki büyük maaş farkı kamu çalışanlarının çalıştıkları kuruma karşı bağlarını ve sadakatlerini zayıflatmaktadır. Bu da yolsuzluklara neden olabilmektedir. Maaş konusunda yapılabilecek bir diğer yorum ise; kamu sektöründe maaş politikasının performans-maaş ilişkisine dayanmıyor olmasıdır ve bu durumun da yolsuzluğu artırıcı bir etki oluşturduğu ifade edilebilir.

2.4.3.5. Medya Ticaret İlişkisi

Yazılı ve görsel basın yayın kuruluşları, özellikle örgütlü yolsuzluk suçlarının ortaya çıkartılmasında ve önlenmesinde önemli görevler üstlenmektedirler. Özgür, tarafsız ve olaylara nesnel açıdan bakabilen bir basın yolsuzlukların saptanmasında ve temiz bir toplum yaratılmasında önde gelen araçlardandır. Ancak basının bu görevini etkili ve sağlıklı bir biçimde yerine getirebilmesinin temel koşulu, basın ve yayın kuruluşlarının ahlak ilkelerine uygun “haber verme” dışında bir faaliyetlerinin olmaması ve başka ticari faaliyetleri yürüten yapılanmalarla organik bir bağının bulunmamasıdır. Özellikle bankacılık, enerji, inşaat gibi devletle doğrudan ya da dolayısıyla ilgili alanlarda faaliyet gösteren holdingler bünyesindeki basın ve yayın kuruluşlarının konuyla ilgili haberlerinin inandırıcılık yönünden tartışmaya açılması doğal karşılanmalıdır. Öte yandan bu konumdaki basın ve yayın kuruluşları tarafından kamuoyunun kasıtlı olarak yönlendirilmesi gibi ciddi bir risk de söz konusudur.

Bu yalın gerçeklere karşın ülkemizdeki durum tam tersidir. Medya sahipleri genelde ticaretle uğraşmaktadır. Devletin ekonomideki ağırlığı nedeniyle de ticaretle uğraşanların yolu siyasetçi ve bürokrat ile çok sık kesişmektedir. Bu aşamada ticaretle uğraşan medya patronu ile basının desteğine ihtiyaç duyanlar arasında bir menfaat ilişkisi doğmaktadır. Son yıllarda zenginleşebilmek için medya sahibi olmak önemli bir koşul haline gelmiştir. Çoğu zaman medya “basın ahlak ilkelerine” bağlı kalmadan hareket etmektedir. Bazen dedikodulara dayalı, doğru bilgiye dayanmadan yazılar yazılmakta, haberler yapılmaktadır. Bu şekilde ilkesiz medya karşısında bir bürokrat

veya siyasetçi herhangi bir medya grubunun haksız taleplerine, kendi aleyhine açılacak kampanyaları düşünerek olumsuz cevap vermeye zorlanmaktadır. Bu durum hem demokratik işleyişi tehlikeye sokmakta hem de medyanın kontrol edilemez bir güç haline gelmesine yol açmaktadır. Batı ülkelerinin birçoğunda aynı kişinin hem televizyon kanalı hem de gazete sahibi olması yasaklanmıştır. 3984 sayılı kanuna rağmen Türkiye’de ticaret medyayı kontrol etmektedir. Türkiye’de ulusal düzeyde yayın yapan TV kanalı sahiplerinin birçoğunun aynı zamanda gazete ve dergilerinin bulunması bir yana, kamunun çıkarlarıyla yakından ilgili bankacılık, enerji gibi alanlarda şirketleri bulunmaktadır. Medyada kartelleşme eğilimleri görülmektedir. Medya kartellerinin ortak menfaatleri için hareket etmeleri durumunda ortaya karşı konulmaz bir güç çıkmaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı’nın (TESEV) 2001 yılında yapmış olduğu yolsuzluk anketine bakmak gerekir. 17 ilde 3021 kişi üzerinde yapılan ankete göre en az güvenilen kurumlar sıralamasında gazeteciler 4. sırada görülmektedir. Yine dürüstlük sıralamasında gazeteciler yedinci sırada yer almaktadırlar. Dürüstlük simgesi olan bu meslek grubunun halkın gözünde bu şekilde yer alması düşündürücüdür. Bununla birlikte halka sorulan diğer bir soruda, gazete sahiplerinin medya dışı işlerle uğraşmasının yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında olumsuz etkisinin olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Katılımcıların %62’si bunun engel olacağı görüşünü dile getirmişlerdir. (TESEV, Yolsuzluk Araştırması, 2001)

Sizce gazete-TV sahiplerinin medya dışı alanlardaki işlerle uğraşması büyük yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında engel oluşturuyor mu? (TESEV, Yolsuzluk Araştırması, 2001)

- Engel oluşturuyor: %62
- Engel oluşturmuyor: %24
- Bilmiyor: %14

2.4.3.6. Siyasetin Finansmanı

Siyasi partiler demokrasinin sinir sistemi olarak kabul edilmektedir. Rekabetçi bir siyasal parti sisteminin oluşmasında ve varlığını sürdürmesinde pek çok unsur etkilidir ancak özellikle para asli bir nitelik taşıır. Profesyonelleşen parti örgütleri ve çeşitlenen

kampanya teknikleri siyasi partilerin paraya olan gereksinimlerini artırmıştır. Seçim dönemleri kadar iki seçim dönemi arasındaki dönem de siyasetin finansmanı açısından önem kazanmıştır. Bu bağlamda ilk kaynağı bilinmeden her türlü meta ya çevrilebilen para sonunda siyasi iktidarı ele geçirmeye yarayan bir araç haline dönüşebilmektedir.

Birçok demokratik ülkede siyasete yasadışı para girişi 1970’li yıllardan başlayarak yaygınlaşmıştır. Siyasetin finansmanı konusunda en kapsamlı yasal düzenlemelere sahip ABD’de 1996 başkanlık seçimlerinde 260 milyon dolarlık yasadışı paranın kullanıldığı belirlenmiştir. Zorunlu günlük harcamalarını üyelik aidatı ve bağışlar gibi düzenli gelir kaynaklarından sağlayamayan siyasi partilerin rant kollayan yasadışı ara kaynaklarının etkisine girebilecekleri açıktır. İhale, kredi ve teşvik karşılığında siyasi partilere “komisyon” ya da “zorunlu bağış” şeklindeki para akışı evrensel bir olgudur. (Gençkaya, 2000)

Anayasa mahkemesince yapılan siyasi partilerin kesin hesaplarının denetim sonuçlarına göre, bir partimizin 1998 yılı hesaplarında partinin eski genel başkanının bedelsiz olarak bir şirketin uçağında yararlandığı tespit edilmiştir.118 Türkiye’de partilerin ve adayların yasaya aykırı olarak bedelsiz mal ve hizmet kullanmaları yaygındır. Bu durum kayırma ve benzeri yolsuzluk ilişkilerine yol açmaktadır. Öte yandan son yıllarda özellikle büyük kentlerde belediye başkan adaylarının bazılarının partilerin ülke çapındaki kampanya harcamalarından daha fazla bütçe ilan ettikleri de bilinmektedir. Anayasanın 69’uncu maddesinin son fıkrasının zorunlu hükmüne rağmen bugüne kadar “partilerin ve adayların seçim harcamalarını denetlemeye” yönelik düzenleme yapılmamıştır. Siyasetin finansmanında en büyük kaçak alanı seçim harcamaları oluşturmaktadır.1999 erken genel seçim döneminde siyasal partilerin sadece yazılı basındaki kampanya giderlerinin 13 trilyon lira olduğu dikkate alınırsa diğer harcamalarının boyutlarını tasavvur etmek zor olmayacaktır. Siyasal partileri yasadışı “denetimsiz” (kara) paranın etkisinden kurtarmak için getirilen hazine yardımı etkisiz kalmakta, siyaset-ticaret-mafya ilişkileri devlet mekanizmasında yolsuzlukların yaygınlaşmasına yol açmaktadır.

2.4.3.7. Çarpık Kentleşme ve Hızlı Nüfus Artışı

Türkiye’de nüfus artışı ele alındığında, bu artışın çok hızlı olduğu görülür. Nüfus yılda %2 ile %2.5 arası bir artış göstermektedir. Bu oldukça hızlı bir artış olarak

nitelendirilebilir ve beraberinde birçok olumsuzluklar getirmektedir. Bu artışla birlikte işgücü miktarında artış olmaktadır. Bu durum devletin yeni iş sahaları açmasını gerektirmekte ve insanlar iş bulma ümidiyle büyük metropollere göç etmektedirler. Büyük illere göçen bu insanlar çarpık kentleşmenin ürünü olan gecekondualarda yaşamaktadırlar. Buralarda oturan insanlar altyapı ve üstyapı çalışmaları için idarecilerden çeşitli taleplerde bulunmaktadır. Ne yazık ki tamamen devlet arazisinde işgalci durumunda olan bu kişilere yöneticiler ve özellikle seçim dönemlerinde siyasi parti liderleri veya adayları çeşitli kanunsuz sözler vermekte ve hatta seçim zamanı bu verdikleri sözleri yerine getirmektedirler.

Hızlı nüfus artışının getirdiği sorunlardan bir tanesi de devletin kamu hizmeti olarak sunmak zorunda bulunduğu eğitim ve sağlık gibi alanlarda yeterince sağlıklı hizmetin sunulamayış oluşudur. Maalesef uygulamada herkese eşit muamele gerektiren bu hizmet sektörlerinde parası olan kişilerin kayırıldığı ve parası olmayana göre daha iyi ve hızlı hizmet aldıklarını görülmektedir. Sonuç olarak kamu hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle bu hizmetlerden kimlerin yararlanacağını; iltimas, rüşvet, zor kullanma, adam kayırma gibi yolsuzluk yöntemleri belirlemektedir.

2.4.4. Sosyal Nedenler

Yolsuzlukla ilgili nedenle baktığımızda aslında sosyal nedenlerin en önemli grubu teşkil ettiğini görürüz. Özellikle toplumun tepkisizliği veya yeterli tepkiyi gösterememesi sosyolojik açıdan ilgilenilmesi gereken bir konudur. Bu çerçevede insanlarımızın duyarlılığının ve bu konuyla ilgili bilgilerinin artırılması gerekmektedir.

2.4.4.1. Eğitim Sistemindeki Problemler

Kamuoyuna göre Türkiye’de yolsuzluklarla mücadelede en çok etkili olabilecek iki yöntem; “yolsuzluk yapanların teşhir edilmesi” ve “halkın yolsuzluklar konusunda eğitilmesi ve aydınlatılmasıdır. (TÜSİAD, Kamu Reformu Araştırması, 2002)

Oysa çocuklarımıza, gençlerimize ve giderek bütün topluma yolsuz davranışlara katılmanın yaratacağı toplumsal ve ekonomik çöküntüleri ve yolsuzluklarla mücadelenin önemini anlatması gereken örgün ve yaygın eğitim araç ve mekanizmaları

son derece yetersizdir. Bunun yanı sıra ezbere dayalı örgün eğitim sistemimizin bizatihi kendisi, yolsuzluğu doğuran en ağırlıklı nedenler arasındadır. Nitekim Beyaz Nokta Vakfı'nın saptamalarına göre “ezberci eğitim sistemi” rüşveti doğuran nedenler sıralamasında yüzde 10'la ikinci sıradadır. Çünkü ezbere dayalı eğitim sistemi insanları üretimden uzaklaştırmakta; üretmeyen, ürettiğiyle yetinmeyen bireyler de ihtiyaçlarını karşılamak için kolaycı, köşe dönme yöntemlerinden medet ummaktadırlar. Sistematik sorunun dışında mevcut eğitim sistemimizin müfredat programları içinde yolsuzlukla mücadelenin yer almaması da önemli bir eksikliklerdir.

2.4.4.2. Ortak Sorumluluk Duygusunun Yeterince Gelişmemiş Olması

Kamu yararı kavramının en uygun toplumsal yararı sağlaması bu kavramın içinin yurttaşlık bilinciyle doldurulmasına bağlıdır. Halk kamu hizmetinden yararlanmayı “lütuf” değil bir yurttaşlık hakkı olarak görmelidir. Yurttaşın kamu hizmetini bu algılayış biçimi ve bürokratin yurttaşa “tepeden bakan” anlayışı bilgi eksikliği de eklenince yolsuzluk ve rüşvet olasılığını artırmaktadır.

Sonuç olarak sürekli yağmalanan ve bir süre sonra yaşanmaz hale gelen içinde yağmacıların da yaşaması olanaksızlaşan kentler üretmekteyiz. Aynı biçimde vergi mükellefi ve vatandaşlık bilincimiz gelişmediği için bizim vergilerimizden gelen fonların ya da bizim mevduatımızdan kaynaklanan paraların ötekine berikine kişisel çıkar uğruna kredi ya da teşvik olarak verilmesinin peşinde koşmamaktayız.

2.4.4.3. Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisizliği

Sivil toplum kuruluşları demokratik, toplumsal yapının kılcal damarlarıdır. Kılcal damarlar nasıl ki oksijen ve besin yüklü kanın doğrudan doğruya vücut dokularına gitmesini sağlarsa, sağlıklı ve güçlü toplumsal dokuların oluşması için de sendika, oda, vakıf, dernek gibi sivil toplum örgütleri o denli gerekli ve önemlidir. İsveç'in örnek gösterilen demokratik yapısında 8 milyon nüfusuna karşılık 32 milyona ulaşan sivil toplum kuruluşları üye sayısının büyük payı vardır. Demokrasinin en fazla geliştiği ülkelerde yolsuzluğun en alt düzeyde olduğu unutulmamalıdır. İsveç'in demokrasi karnesi gibi, yolsuzlukla mücadele karnesi de pekiyidir. Uluslararası Saydamlık Örgütü'nün Yolsuzluk algılama anketlerinde İsveç en az kirlenen ülkeler sıralamasında

sürekli en üst sıradadır. Öte yandan en yalın deyimle torpil olarak adlandırılan ve evrensel terminolojiye göre yolsuzluk olduğu konusunda kuşku duyulmayan kayırmacılığın, demokratik gelişkinlik düzeyi aşağıda olan toplumlarda sıkça görülmesi de doğrudan örgütlenme bilinciyle ilişkilidir. Çünkü birlikte hareket bilincinin yeterince gelişmediği toplumlarda doğal olarak bireycilik gelişir. Bireysel mücadele ise genellikle adamını bulma yöntemine dayanır. Burada şunu söylemek yerinde olacaktır.

Nasıl ki bir yaprak ağacın sessiz onayı olmadan sararmazsa, bireyler de toplumun sessiz onayı olmadan suç işleyemezler.

2.4.4.4. Toplumdaki Yanlış Değer Yargıları

Toplumumuzda bazı kavram ve değerlerin yanlış yorumlanması ve aşınması sonucu yolsuzluk olgusunun yeterince ciddiye alınmadığını söyleyebiliriz. “Bal tutan parmağını yalar”, “Su akarken küpünü doldur”, “köşeyi dönmek”, “yiyorlar ama yapıyorlar da” gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Bunları yanında yolsuzlukla mücadelede çok önemli olan “ihbar” kavramının gammazlık ve ispiyonculuk biçiminde algılanması da yolsuzlukların ortaya çıkartılmasındaki engellerden biridir. Halbuki gelişmiş ülkelerde ihbar ve şikayet olguları doğrudan yurttaşlık bilincinin bir türevi hatta yurttaşlık ödevi olarak görülmektedir. Yayınlanan bir çalışmada “Çin’de yaygın eğitim ve yaymaca sonucunda kamu görevlilerinin yolsuzluk yapanları duraksamaksızın ihbar etmelerinin, bu ülkede yolsuzluğu en alt düzeye indirdiği” vurgulanmıştır.

Kuşkusuz ihbarın bu şekilde toplumsal algılanması yanında sonuç alınamayacağına ya da ihbarda bulunanın suçlanacağına dair yaygın kanı da bir başka önemli etkidir. TÜSİAD tarafından yaptırılan araştırmaya göre kendilerinden rüşvet talep edildiğinde her koşulda bunu ihbar edeceklerini söyleyenlerin oranı ancak beşte üçtür. Kendilerine yönelik rüşvet talebini ihbar etmeyeceklerini söyleyenlerin yarısından çoğu “ihbar etseler de sonuç çıkmayacağını, üstelik kendilerinin işlerini yaptırmadıklarıyla kalacaklarını” düşünmektedir. Deneklerin yaklaşık dörtte biri ise ihbar etmeleri halinde “başlarına daha büyük iş açılacağını” düşünmektedirler. Bu bulgular Türkiye’de devletin rüşvetle mücadelede yurttaşların aktif desteğinden yaralanması olanağının verili koşullarda bir hayli sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Yine aynı araştırmanın

bulgularına göre, “Hayattaki ilk amacınız nedir?” sorusuna 100 kişiden 51’i “ekonomik şartlarını daha iyi hale getirmek” yanıtını vermektedir. Araştırmada yanıt verenlerin yüzde 27’si de “bir an önce zengin olmak” istediğini belirtiyor. Bir başka deyişle 100 kişiden 78’nin öncelikleri arasında; araştırma, öğrenme, bilgi toplumu olma yerine, köşe dönmek ama bir an önce dönmek bulunmaktadır. (TÜSİAD, Kamu Reformu Araştırması, 2002)

BÖLÜM 3 İŞLETMELERDE YOLSUZLUĞA NEDEN OLAN YÖNTEMLER

Küresel bütünleşmeye doğru her alanda ilerleyen dünyamızda işletme çalışan ve yöneticileri tarafından yapılan hileler son yıllarda önemli ölçüde artış göstermiş ve verdikleri zararlar büyük boyutlara ulaşmıştır.

Dolayısıyla, çalışanlar ve yöneticilerin yaptıkları hileler, hem ekonomiye hem de çalıştıkları işletmelere büyük zararlar vermektedir. Buna bir örnek vermek gerekirse, İngiltere'de, tek bir çalışan yüzünden bütün bir şirketin iflasa sürüklenmesi yeterli olacaktır herhalde. Ayrıca yine bir çalışanın yaptığı hile, öteki çalışanların işlerine son verilmesi gibi istenmeyen sonuçlar da doğurabilmektedir. (Söyler, 2012)

3.1. İŞLETME ÇALIŞANLARINI YOLSUZLUĞA İTEN UNSURLAR

Bir şirketin sahibi ya da müdürü, daha olaydan şüphe bile etmeye fırsat kalmadan söz konusu yolsuzluktan büyük miktarda kayba uğrayabilir. Çünkü bu tarz suçlar, güvenilir bir mevkiye sahip şirket çalışanları tarafından işlenmektedir. Kayıp, nakit kayıtlarından alınan ufak bir para miktarı da olabilir çok daha büyük bir meblağ da olabilir. Bu bağlamda, hileye yönelik sorunlar üzerinde her ülke ve işletme önemle durmalıdır. Ayrıca hilenin, genel ekonomi üzerindeki, devlet yönetimi üzerindeki ve hile yapmayan kişiler üzerindeki olumsuz etkileri etraflıca dikkate alınmalıdır. (Abdioğlu, 2007)

İşletme çalışanları tarafından yapılan hileleri: “*Bir işletmenin kaynaklarının veya varlıklarının kasıtlı olarak yanlış kullanımı veya uygulanmasıyla bir çalışanın kişisel yarar sağlamaya çalışması çabası.*” olarak tanımlayabiliriz. (Bozkurt, 2000, 43) İşletme çalışanları tarafından yapılan hileler hem çalıştıkları işletmeye hem de ekonomiye büyük zararlar vermektedir. Örneğin, İngiltere’de bir tek çalışanın hile yapması yüzünden koca bir şirket iflas etmiştir. Ayrıca, bir tek çalışanın yaptığı hile, öteki çalışanların da işine son verilmesi gibi istenmeyen sonuçlar doğurabilmektedir. İşletme

çalışanları tarafından yapılan hileler oldukça çeşitlidir. Çalışmanın bu bölümünde, işletme çalışanları tarafından yapılan muhasebe hileleri üzerinde durulacaktır. İşletme çalışanları tarafından yapılan muhasebe hilelerinin nedenleri genel anlamda hile nedenleri ile benzerlik göstermektedir.

İşletmelerde çalışanların kendi yararları doğrultusunda yaptıkları çok çeşitli hile biçimleri bulunmaktadır. Bu hilelerin yapılma nedenleri üzerinde de çok geniş kapsamlı açıklamalar yapılabilir. Bir kişinin çalıştığı işletmeyi dolandırmasına neden olarak bilinen veya bilinmeyen çok çeşitli unsurlar olabilir. Ancak bir genelleme yapmak durumunda olursak aşağıda açıklamaya çalışacağımız gibi bazı unsurların bir araya gelmesi durumunda hile kaçınılmaz olmaktadır. Bu bir araya gelme biçimini başka bir örnekle açıklayabiliriz. İşletmeler de çalışanların kendi yararları doğrultusunda yaptıkları çok çeşitli hile biçimleri bulunmaktadır. Bu hilelerin yapılma nedenleri üzerinde de çok geniş kapsamlı açıklamalar yapılabilir. Bir kişinin çalıştığı işletmeyi dolandırmasına neden olarak bilinen veya bilinmeyen çok çeşitli unsurlar olabilir. Ancak bir genelleme yapmak durumunda olursak aşağıda açıklamaya çalışacağımız gibi bazı unsurların bir araya gelmesi durumunda hile kaçınılmaz olmaktadır. Bu bir araya gelme biçimini başka bir örnekle açıklayabiliriz.

Herhangi bir ortamda yangın çıkabilmesi için 3 unsur yeterli olmaktadır. Bunlardan birinin olmaması durumunda yangın tehlikesi yok denecek kadar azalmaktadır. Benzin, ateş ve oksijen. Bu üç unsurun birleşmesi sonucunda yangın kaçınılmaz olmaktadır.

Hilenin gerçekleşme nedenlerini de bu biçimde bir birlikteliğe indirgeyebiliriz. Aşağıda tartışacağımız üç unsurun bir araya gelmesi bir “**Hile Üçgeni**” ni oluşturmakta ve çoğunlukla hileye neden olmaktadır. Hileye neden olabilecek üç unsurun oluşturduğu hile üçgeni aşağıda gösterilmiş ve açıklanmaya çalışılmıştır.

- Baskı
- Fırsat
- Haklı Gösterme

Ayrıntılı açıklamalara girmeden üçgenimizdeki unsurları kullanarak basit bir hile senaryosu yaratabiliriz. Çalıştığı işletmede zimmetine para geçirdiğinden dolayı yakalanan bir elemanın durumu incelendiğinde aşağıdaki gerçekler ortaya çıkmıştır:

- Çalışan, kumar tutkusu nedeniyle büyük tutarlı bir borç altına girmiştir. Gelir düzeyinin yetersiz olması nedeniyle borcunu ödeyememiş ve ölüm tehdidi almaya başlamıştır. (**baskı unsuru**).
- İşletmede sağlıklı bir iç kontrol yapısı ve denetim düzeni olmadığından dolayı yakalanmayacağını da düşünerek rahat bir biçimde parayı zimmetine geçirmiştir. (**fırsat unsuru**).
- Yakalandığında yaptığının ahlaki olmadığını bilse de, parayı sonradan yerine koyacağından suçlanacağını düşünmediğini söylemiştir. (**haklı gösterme unsuru**).

Yukarıdaki basit örnekte görüleceği gibi üç unsurun bir araya gelmesi kişinin hile yapmasına neden olmuştur. Çok kesin bir dille söylenemese de bu üç unsurun tümünün veya birkaçının olmaması hileyi ortadan kaldıracak veya olma olasılığını azaltacaktır.

Aşağıda yer alan unsurların alt yapısının açıklanmasına çalışılmıştır.

3.1.1. Yolsuzluk Yapmaya İten Baskı Unsurları

Hile eylemi, yapan kişiye veya içinde bulunduğu organizasyona yarar sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında işletmelerde yapılan hileleri iki grupta ele alabiliriz. Çalışanların yaptıkları hileler ve çoğunlukla işletmeye yarar sağlamak amacıyla yapılan yönetim hileleri. Her iki grubun mantığı farklı olduğundan burada yalnızca işletme çalışanlarını hile yapmaya iten nedenler üzerinde durmaya çalışacağız. (Söyler, 2003)

Baskı unsurlarını 3 ana grupta toplamak mümkündür:

- Mali İçerikli Baskılar,
- Kötü Alışkanlıklardan Doğan Baskılar,
- İşle İlgili Baskılar.

3.1.1.1. Mali İçerikli Baskılar

Bunlar genellikle kişilerin çeşitli nedenlerle paraya gereksinim duymaları sonucu ortaya çıkan baskılardır. Bu tür baskıları aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

- Para hırsı ve açgözlülük,
- Güzel yaşama isteği,
- Yüksek tutarlarda kişisel borçlar,
- Yüksek tutarlı sağlık harcamaları,
- Beklenmeyen mali gereksinimler.

Kişileri çalıştıkları işletmede yolsuzluk yapmaya itebilen nedenlerin başında gelir düzeylerinin düşüklüğünden dolayı fakirlik çekmeleri ve güzel koşullarda yaşama istekleridir.

Mali içerikli baskılar kısa bir süreçte ortaya çıkabileceği gibi, uzun bir süreçte de ortaya çıkabilir. Çok uzun yıllar bir işletmede dürüst bir biçimde çalışan bir kimse herhangi bir nedenle hile yapabilmektedir. Yapılan araştırmalar çalışanların ortalama %30'unun işletmedeki çalışmalarının ilk 3 yılında yolsuzluk yapmakta olduklarını, %70'inin ise iş yaşamlarının 4 ile 35. yılları arasında hileli işlemlere bulaştıklarını göstermektedir.

3.1.1.2. Kötü Alışkanlıklar

Bu tür baskılarda, mali içerikli baskılarla bağlantılı özellikler taşımaktadırlar. Kişinin, kumarbaz olması, uyuşturucu veya alkol bağımlısı olması, gece hayatına düşkünlük hileyi doğurabilecek nedenler arasında sayılmaktadır. Hileyi motive eden unsurlar arasında bu tür alışkanlıklar en kötü tür olarak kabul edilmektedir. Çocuğuna veya kocasına uyuşturucu veya içki parası götürebilmek için yolsuzluk yapan kadın çalışanlar, çok başarılı çalışma hayatı olduğu halde kumar tutkusu nedeniyle yolsuzluk yapan yönetici örnekleri çoktur. (Söyler, 2003)

3.1.1.3. İş İle İlgili Baskılar

Çalışanın işinden memnun olmaması, haksızlığa uğradığını düşünmesi, beklediği terfiyi alamaması, düşük ücretle çalıştırılması, üstlerince gereken takdiri görememesi hileyi doğuran nedenler arasında görülmektedir.

3.1.2. Yolsuzluk Yapmayı Kolaylaştıran Fırsat Unsurları

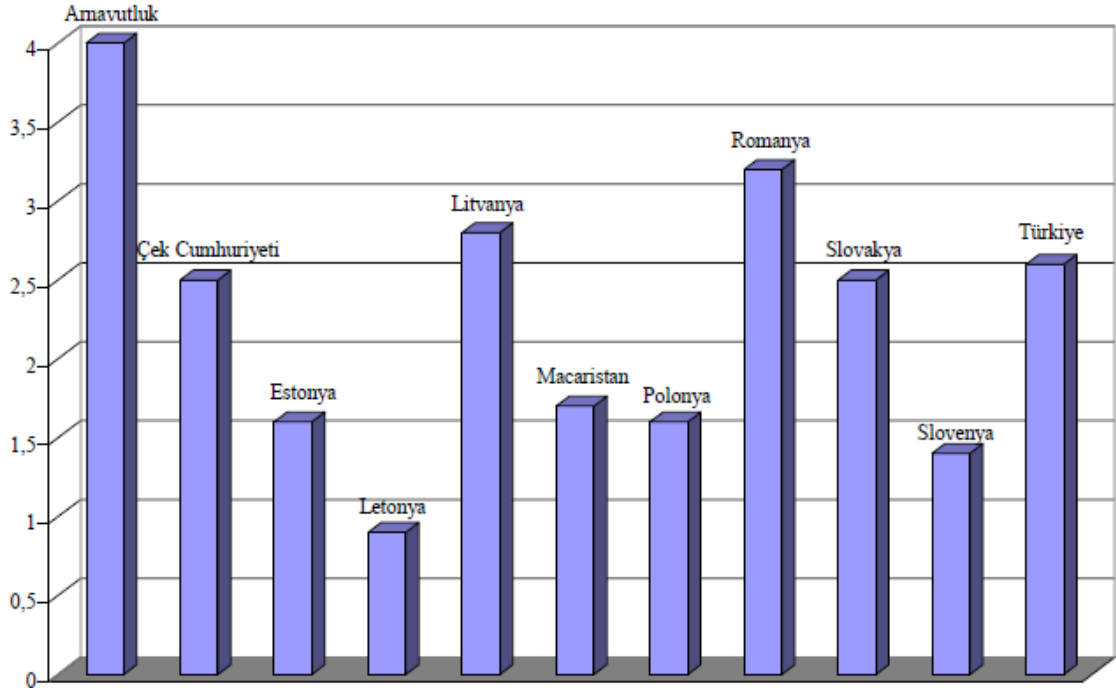
İşletmede çalışanlara hile yapma fırsatını sağlama, hilelerin gerçekleşmesinde en önemli etkilere biri olarak kabul edilmektedir. İşletmede sıkı bir kontrol olduğunu bilen, hile yapması durumunda yakalanma olasılığının yüksek olduğunu bilen, kolay kolay hile yapmamaktadır. Bunun aksine, çalıştığı işletmede bazı eksiklikler gören, hile yapma için bir takım fırsatlar olduğunu düşünen ve yakalanma olasılığının düşük olduğunu bilen bir çalışan, hile yapmaya daha istekli olmakta ve dolayısıyla, hile için gerekli zemin hazırlanmış olmaktadır. İşletmelerde çalışanlara hile yapmaları fırsatını sağlayan diğer unsurlar şu şekilde sıralanabilir:

- Şirketin iç kontrol sisteminin zayıf olması veya hiç olmaması,
- Çalışan davranışlarının yeterli şekilde gözlenememesi,
- Zayıf ahlak politikaları,
- Üçüncü kişilerle ve ortaklarla yapılan gizli anlaşmalar,
- Çalışanların yaptıkları işlerin kalitesini değerlemede yetersizlik,
- Hile yapanların cezalandırılacağı disiplinli bir ortamın sağlanmaması,
- İşletmede çalışanlar arasında bilgi akışının zayıf olması,
- Tepe yönetiminde var olan cahillik, umursamazlık ve yetenek eksikliği,
- Sağlıklı denetim çalışmalarının olmaması. (Küçük, 2012)

Yukarıda sayılmaya çalışılan ve daha da arttırılabilecek hilenin doğmasını sağlayan fırsatlar içerisinde en önemlileri arasında birinci ve üçüncü unsuru sayabiliriz. Bir işletmede hileyi önlemeye ve ortaya çıkartmaya yönelik unsurların içinde çok sağlam bir iç kontrol yapısının oluşturulması yatmaktadır. Yapılan araştırmalarda yakalanan hile eylemlerinin %61'inin güçlü iç kontrol yapıları sayesinde gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Oluşturulacak iç kontrol yapısı hileyi önlemeye yönelik ağırlıkta olmalıdır. Diğer taraftan alınacak önlemlerin hile yapanlar tarafından sürekli olarak aşılacağı göz önünde tutulmalıdır. Çünkü hırsız işletmenin içindedir ve olayın bir parçasıdır. Diğer taraftan bir yolsuzluktan dolayı yakalanan bir elemanın şikayetedilmemesi, gereken cezayı görmemesi ve yaptığı yanına kar kalması bir işletmede hile yapılması için yaratılan en önemli fırsatlardan biridir. Bu durumu gören diğer işletme çalışanlarının hile yapmaya yönelmeleri en doğal davranış olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan tepe yöneticilerinin hile konusunda deneyimli olmamaları, olayı ciddiye almamaları ve denetim çalışmalarına gereken önemin verilmemesi hilenin doğması için uygun bir ortam yaratmaktadır.

Şekil 4: Şirketlerin Yıllık Gelirlerine Oranla Rüşvet Miktarları (2013)

Kaynak: Yolsuzlukla Mücadele, "TBMM Raporu; Bir olgu olarak yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri", 2003, s. 112.

3.1.3. Yapılan Yolsuzluğu Haklı Gösterme Çabaları

Hile üçgeninin üçüncü ayağı hile yapanın yaptığı olayı haklı gösterecek savunma mekanizmaları geliştirmesidir. Her hile yapanın kendini haklı gösterme çabası ve buna göre geliştirdiği gerekçeleri vardır. Bu gerekçelerden bazıları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- Parayı borç almıştım, daha sonra ödeyecektim,
- Bu işletmeye yaptıklarımın karşılığıdır,
- Bu olay sonucu hiç kimse incinmedi,
- Bu parayı iyi bir amaç için almıştım,
- Yaptığımın suç olduğunu bilmiyordum,
- İşletme bunu hak etmişti,

- İşletme vergi kaçırdığından dolayı zaten benim olan bir şeyi aldım. (Küçük, 2002)

İşletmelerin makro düzeyde bu haklı gösterme gerekçelerini aşmaları gerekmektedir. Çalışanlara ahlaki kuralların anlatılması, hile yapanların kesinlikle cezalandırılacağına bildirilmesi ve işletmede bir ahlak yasasının oluşturulması ve de çalışanların gerektiği bir biçimde eğitilmesi, yapılması gereken işlemler arasında sayılabilir.

3.2. İŞLETME ÇALIŞANLARI TARAFINDAN YAPILAN YOLSUZLUK BİÇİMLERİ VE ÖNLENMESİ

Bugün işletmelerde hileli eylemler önemli bir sorun durumuna gelmiştir. Aslında toplumun değer yargısından yola çıkarsak, toplumda hilenin çok farklı alanlarda çok farklı türleri bulunduğunu görürüz. (Şenlik, 2010)

Bunlar arasında, vergi, sigorta, sağlıkla ilgili hileler, bilgisayar yazılım suçları, internet hileleri, kredi kartı yolsuzlukları vs. örnek gösterilebilir. Toplumdaki bu hileler uzayıp gidebilir. Toplumun küçük örnek teşkil ettiği işletmelerde de bu tür olaylara isim değişikliği ile rastlamak mümkün. Hileler nasıl ki toplumda derin yaralar açıyorsa bu tür eylemler işletmelerdeki hilelerin işletme yapılarında da önemli bir maliyet unsuru olduğunu göstermeye yeterlidir. İşletme çalışanları işletmelerde çok değişik biçimlerde hile yapmaktadırlar. Çalışanlarca işletmelerde yapılabilecek hileler ve bunlara ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir.

- **Çeşitli biçimlerde yapılan para tahsilatının kayıtlara yansıtılmadan zimmete geçirilmesi,**
- **İşletmenin kayıtlarında gözükken paranın zimmete geçirilmesi;** Bu tür hile olaylarında, şirket çalışanları yapılan tahsilatın veya elde edilen işletme hasılatının bir kısmını çeşitli yollarla kişisel kullanımı için çalması söz konusudur. Bu bağlamda bu tür hileleri önleyebilmek için işletmelerde yapılması gereken işlemlerden bazıları aşağıda açıklanmıştır.
- Tahsilat makbuzlarını kontrol etmek için şirkette ikinci bir eleman bulundurulmalıdır,
- Boş tahsilat makbuzlarını sıkı bir şekilde takip edin,
- Nakit mevduatlarınızın eldeki nakit hasılatına eşit olduğundan emin olun,
- **İşletmeye ait çekler üzerinde yapılan hileler (çalınması, değiştirilmesi vb.);** Belki de işletme çalışanlarının en fazla rağbet ettiği hile biçimlerinden biri de çekler

üzerinde yapılanlardır. Çeklerde yapılan hilelerin maddi boyutlarını tam olarak kimse bilmemektedir. Tahminler farklılık gösterse de açık olan bir şey var o da mevcut baskı ve grafik teknolojileriyle çek hilelerinin giderek arttığıdır. Ernst & Young bir araştırma şirketinin yaptığı tahminlere göre her yıl 500 milyon çekte yolsuzluk yapılmaktadır. Yakın zamanda Amerikan Bankacıları Derneği (American Bankers Association – ABA) çeklerde dönen dolaplardan kaynaklanan maddi kaybı, 4.2 Milyar USD olarak belirlemiştir. FBI ise 2 Milyar USD gibi bir kayıp olduğunu dile getirmiştir. ABA, 1991 ve 1993 yılları arasında, çeklerde yapılan hilelerde % 136'lık bir artışla 1.270.000 vakaya kadar ulaştığını belirtmektedir. Yapılan bu yolsuzluklar, çek defterlerinin çalınmasından daha karmaşık ve profesyonelce düzenlenen sahtekarlıklara kadar değişiklik göstermektedir. Bu türden çek yolsuzluklarını önlemenin yolları aşağıda açıklanmıştır;

- Şirketin bünyesinde bir denetleme mekanizması kurarak çeklerin yetkisi olmayan kişilerce imzalanmasını engelleyin,
- Bankaların imza kartlarını düzenli olarak güncelleyin. Çek yazma yetkisini güvenilir insanlara verin,
- Çek stoğunuzu kontrol edin, ve yazıcınız için kullanılan yazılım ve donanımı güvence altına alınız,
- Bankanıza zaman zaman giderek güvenlik prosedürlerini kontrol ediniz. Bankanız olası çek yolsuzluklarına karşı ne kadar hazırlıklı araştırınız.
- **Banka kayıtları ile oynanarak parasal yarar sağlanması;** Çalışanların banka hesapları üzerinde çeşitli biçimlerde oynayarak kişisel menfaat sağlaması mümkündür. Bu tür durumların önlenmesi amacıyla aşağıda işlemler yapılmalıdır;
- Dönem içinde banka hesap ekstrelerini bankalar itibarıyla sondaj usulü kontrol ediniz. Devamlı ve yüksek tutarlı kullanılabilir günlük devir bakiyelerini tespit ediniz. Gerekirse döküm listesi çıkartınız.
- Bankaların ödediği faizler ile ilgili kayıtlarda ilgili yıl gelir hesap hesaplarına yazılıp yazılmadığını kontrol ediniz.
- Benzer isim ve adresler ile sürekli olarak karşılaşılması durumunda olay detaylı şekilde incelenmelidir.
- **Stok ve hurda hırsızlığı;** Depodaki malları zimmetine geçiren bir depo çalışanı, bu durumu gizlemek için stok kartlarında toplam yanlışlıkları yaparak bu amacına

ulaşabilir. Stok ve hurda hırsızlıklarını işletmelerde önlemek amacıyla aşağıdaki işlemler yapılmalıdır;

- Dönem sonu itibariyle stok hesaplarının mizan bakiyesini tutar ve miktar yönünden doğruluğu kontrol edilmelidir.
- Maliyet bedeline nazaran satış bedeli % 10 ve daha fazla değer düşüklüğü gösteren stokların hurda stoklarına dahil edilmelidir.
- Bilanço tarihi itibariyle çıkarılmış olan mukayeseli envanter listelerini inceleyiniz ve listelerde ki yetkili imzaların olup olmadığı kontrol edilmelidir.
- Envanter listelerindeki kaydi bakiyelerin mizan kayıtlarıyla mutabakatını ayrı ayrı stoklar ve toplam tutarlar itibariyle kontrol edilmelidir.
- **Duran varlık ya da ekipman hırsızlığı;** Bu tür hırsızlık olaylarında çalışanlar, işletmede deftere kayıtlı duran varlık niteliğine sahip demirbaşları veya işletmede kullanılan çeşitli araç gereçlerini kendi menfaatleri doğrultusunda iktisap edebilmektedirler. Bu türden hırsızlık olaylarının önlenmesi için yapılabilecek işlemler arasında:
 - İşletmede mevcut sorumlulukları çalışanlar arasında sıkı bir şekilde dağıtımı,
 - İşletmeye kayıtlı demirbaşların kaydı detaylı bir biçimde tutulmalı, hatta değerli demirbaşların seri numaralarının bir yere kaydedilmesi gerekmektedir.
- **Gerçek olmayan harcamalar yaratarak ödemelerin elde edilmesi;**
- **Gider kalemlerinin şişirilmesi;** Çalışanlar tarafından yapılan bu tür hileler, genellikle işletmelerin muhasebe kayıtları üzerinde muhteviyatı itibariyle yanıltıcı belge kullanmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Bu tür hilelerde çalışanlar gerek kendi yaptıkları gerekse tamamen fiktif gider ve harcamalar yaratarak kendi menfaatleri doğrultusunda ödemeleri elde edebilmektedir. Bu tür hileleri önleyebilmek amacıyla işletmeler:
 - Dönem içinde türleri itibariyle ortaya çıkan giderlerin bütçeyle karşılaştırması yapılmalı ve bütçeye göre önemli sapma gösteren harcamaların sebeplerinin araştırılması gerekmektedir.
 - Genel olarak giderler muavin kayıtlardan hareketle sondaj usulü kontrol edilmelidir.
 - Giderlere ait mahsup veya tediye fişlerinin yetkililerce imzalanıp imzalanmadığı kontrol edilmelidir.
 - Dönem içinde yapılan giderlerden dikkati çeken ve önemli tutarları ihtiva eden

harcamalara ilişkin detaylı araştırmalar yapılmalı ve bu giderlerin ödemeleri kontrol edilmelidir.

- **Gereğinden fazla satın alımı yapılması;**
- **Fazla mesai ücretleri yaratılarak menfaat sağlanması,**
- **Hayali çalışanlar yaratılarak menfaat sağlanması;** Çalışanlar tarafından yapılan bu tür hilelerde ise işletme kayıtları üzerinde oynanarak gerçek olmayan kayıtlar yapılmak suretiyle çalışanların gerek gerçek olmayan fazla mesai ücreti gerekse gerçek olmayan çalışanlara yapılan ödemeleri zimmetlerine geçirmeleri söz konusu olmaktadır. Bu tip hilelerin önlenmesi içinde işletmeler etkin bir iç kontrol yapısı ve buna uyumlu olarak çalışabilecek iç denetim mekanizmaları kurmaları gerekmektedir.
- **Arttırılmış kişisel sağlık harcamaları ile menfaat sağlanması,**
- **Arttırılmış seyahat harcamaları ile menfaat sağlanması;** Günümüzde çalışanlar çalıştıkları işletmelerden aldıkları ücretleri yeterli görmeyerek yapmış oldukları sağlık, yol ve yemek gibi harcamalarını şişirmek suretiyle işletmelerden gerçek olmayan harcamalara istinaden ödemeler alarak yarar sağladıkları bilinmektedir. Bu tür hilelerin önlenmesi için :

Sağlık, yemek, yol vb. masrafların ödenmesinde masraf listeleri üzerinde yetkili imzaların ve liste eklerinde ilgili masrafların belgelerinin bulunup bulunmadığını kontrol edilmelidir. Ayrıca yapılan bu harcamaların varsa işletme tarafından konulmuş olan politika ve prosedürlere uygunluğu araştırılmalıdır. (Söyler, 2003)

3.3. İŞLETME YÖNETİM KADEMESİ TARAFINDAN YAPILAN YOLSUZLUKLAR

Yönetim kademesi tarafından yapılan hileler, herhangi bir işletmenin beş muhasebe döngüsüyle ilgilidir. Bu döngüyü;

- Satışlar ve Tahsilâtlar
- Satın almalar ve Tediyeler
- Ücret Bordroları ve Personel
- Stoklar ve Ambarlar
- Sermayenin Sağlanması ve Geri Ödemeler şeklinde sıralayabiliriz. (Bekçioğlu, 2013)

İşletme yönetim kademesi tarafından yapılan muhasebe hilelerinin temel amacı, işletmenin malî durumunu olduğundan daha kötü, ya da daha iyi göstermektir. İşletmelerin gerçek durumunu olumlu veya olumsuz gösteren düzenlemeler, işlemlerin kaydedilmesi ve malî tabloların hazırlanması aşamasında, işletme yönetim kademesinin menfaat sağlamak için, üçüncü kişiler aleyhine yaptıkları hilelerdir. Müşteriler, ortaklar, pay sahipleri, borç verenler, halk, devlet ve tedarikçiler zarar görenler arasında sayılabilir.

İşletme yönetim kademesi tarafından gerçekleştirilen muhasebe hilelerinin temel nedenleri, zimmetlerin gizlenmesi; ortakların birbirini yanıltma isteği; daha az kâr dağıtma arzusu; yolsuzlukların gizlenmesi; hak edilmeyen teşviklerden yararlanma hevesi; vergi kaçırma düşüncesi olabilir. (Coşkun, 2013)

Vergi kaçırmak, işletme yönetimlerinde yapılan muhasebe hilelerinin en önemli amaçlarından birisidir. İşletmeler, farklı yöntemlerle az olan giderlerini fazla, yüksek olan gelirlerini az göstererek, daha az vergi ödeyebilirler. Bu durum, devletin en önemli gelir kaynaklarından birisi olan vergi gelirlerini olumsuz etkilemektedir.

Yönetim kademesi tarafından yapılan hileler, yapanın özellikleri ve yapma biçimi açısından diğer hile türlerinden ayrılmaktadır. Yönetim hileleri daha çok üst kademe yöneticiler tarafından işletmenin malî tabloları üzerinde yapılan düzenlemeler olarak ortaya çıkmaktadır.

Yönetim kademesi tarafından hileler aşağıdaki şekillerde gerçekleşebilir:

- Finansal tabloların dayandığı muhasebe kayıtlarının veya belgelerin değiştirilmesi, evrakta sahtecilik veya usulsüz belge kullanımı,
- İşletmeyle ilgili önemli bazı işlemlerin, olayların veya açıklamaların kasıtlı olarak saklanması, bilgi vermekten kaçınılması,
- Finansal tablolarda yer alması gereken bilgilerdeki miktar, sınıflandırma veya açıklayıcı notlarla ilgili kayıt ve bilgilerin kasıtlı olarak saklanması veya yanlış bilgi verilmesi; bilanço dipnotlarında yer alması gereken bilgilerin açıklanmaması, eksik, ya da yanlış açıklanması,
- Amortisman, stok değerlendirme, karşılık ayırma gibi işlemlerde uygulanan yöntemlerin yıllar itibarıyla farklılık göstermesi; bu bilgilerin bilanço dipnotlarında yer almaması, muhasebe politikalarının ve yasal düzenlemelerin, kasıtlı olarak şirket lehine ihlâl

edilmesi suretiyle çıkar elde edilmesi, bu yolla üçüncü kişilere yanlış bilgi verilmesidir. (Coşkun, 2013)

Ülkemizde ortaya çıkan muhasebe hilesi olaylarında vergi kaçırma amacı ön plana çıkmaktadır. Gerçekleştirilen vergi incelemelerinde, yapılan hilelerin, vergi matrahını azaltmaya ya da gider ve maliyetleri yükseltmeye yönelik oldukları ortaya çıkmaktadır. Vergi matrahını azaltmaya yönelik fiiller şu şekilde sıralanabilir:

- Defterlerde gelir toplamını olduğundan eksik hesaplamak,
- Yapılan satışlar karşılığın da belge düzenlememek, ya da düşük tutarlı düzenlemek,
- Düzenlenen belgeleri defterlere eksik tutarlarla kaydetmek,
- Cari döneme ilişkin geliri gelecek döneme kaydırmak,
- Paravan firma ya da şahıslar kullanarak hasılatı başkasına mal etmek,
- Satış hasılatını avans ya da teminat gibi kaydetmek; bazı sabit kıymet satışlarını kiralama ya da bedelsiz kullanım gibi muhasebeleştirerek geliri gizlemek,
- Teminat maksadıyla verilen parayı, menkul kıymetleri, üçüncü kişilerce tahakkuk ettirilen faizleri kaydetmemek,
- Hasılat ya da ciro primi gibi dolaylı gelir unsurlarını kayıt dışı bırakmak,
- Döviz mevcudu ya da döviz üzerinden bir alacaktan doğan kur farklarını hesaplamamak ya da eksik hesaplamak,
- Taksitli satışlar ya da geç ödemeler dolayısıyla müşterilerden alınan vade farklarını kaydetmemek,
- İşletmelerin normal konusu dışında, mali sektörden elde ettiği arazi gelirleri yasal kayıtlar dışında tutmak,
- İşletmeye ait kaynakların ortaklar tarafından bedelsiz olarak kullanılması ya da gerçek işlemlerin bu şekilde gizlenmesini sağlamak.

Gider ve maliyetleri olduğundan yüksek göstermeye yönelik fiiller ise, şu şekilde sıralanabilir:

- Defterlerin gider kısmı toplamını olduğundan fazla hesaplamak,
- Düzenlenen belgeleri muhasebe defterlerine fazla tutarlarla kaydetmek,
- Gelecek döneme ilişkin bir gideri cari döneme kaydırmak,
- Gerçek bir mal akımını yansıtmayan sahte gider ya da maliyet belgeleri (naylon fatura) temin ederek, bunları kullanmak,
- Gerçek bir alış belgesi üzerinde tahrifat yaparak, tutarını olduğundan fazla göstermek,

- Ticari bir ilişki ya da ortaklık ilişkisi içinde bulunduğu kişilere ait gider unsurlarını kendisine mal etmek,
- İşle ilgisi olmayan şahsi giderler ile yasaların kabul etmediği gider unsurlarını indirim konusu yapmak,
- Döviz üzerinden bir borçtan dolayı kur farklarını fazla hesaplamak,
- Yasal şartları oluşmadığı halde bazı alacakları şüpheli ya da değersiz alacak gibi dikkate almak,
- Amortisman tabi iktisadi kıymetlerin bedelini doğrudan gider yazmak ya da bunlara ilişkin amortismanları fazla hesaplamak,
- Alacak senetlerinin reeskont işlemleri sırasında yanlış hesaplama suretiyle fazladan gider indirimine sebebiyet vermek,
- Yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde amortisman ve genel gider dağıtımının yanlış yapılması suretiyle cari yıla fazladan gider yazılması,
- Üretilen ya da satın alınan değerlerin maliyet bedelinin yanlış hesaplanması suretiyle dönem giderlerinin yüksek belirlenmesi. (Gümüş, 2013)

İşletme yönetimleri tarafından başvuru muhasebe hile yöntemleri bunlarla sınırlı değildir. Yukarıda sıralanan hile yöntemlerinin yanı sıra, aşağıda belirtilen yöntemler de işletmeler tarafından oldukça sık kullanılmaktadır.

- Belgelere dayanmayan muhasebe kayıtları (hayali kayıt),
- Belgedeki miktar önüne ya da sonuna rakam eklemek yoluyla yapılan kayıtlar (tahrifatlı kayıt),
- Sahte belgeye dayalı kayıtlar: Paravan şirketlerden alınan, gerçek mal ve hizmet alış verisine dayanmayan faturalara dayalı kayıtlar,
- Ortaklara ya da yakınlarla hayali avans kaydı yapılması,
- Kapalı faturanın (bedeli pesin alınmış) açık fatura gibi kayıtlara yansıtılması ya da vadeli mal alımı olduğu halde pesin ödenmiş gibi kasadan çıkış yapılması,
- İşletmenin faaliyet konusu ile ilgili olmayan bazı harcamaların işletme kayıtlarına yansıtılmış olması,
- Gerçekte daha az miktarda mal ve hizmet satın alındığı halde, alınandan daha fazla miktarda mal ve hizmet alındığını gösteren fatura vb. belge alınmış olması,
- Bilinçli yapılan matematiksel hatalar,

- Yargı kararıyla alınan gelirlerin kaydedilmemesi,
- Muhatap tarafından düzenlenmesi mümkün olan gider pusulasının her konuda sıkça düzenlenmesi,
- Bilinçli yapılan mükerrer kayıtlar ya da, bazı tahsilat kayıtlarının atlanması,
- Ortaklar cari hesabının sık kullanılması, üretilen mal miktarının gizlenmesi,
- Depo ve stok mevcudunun olduğundan az ya da çok gösterilmesi,
- Sigorta şirketlerinden, bağlı olunan şirket adına ödenen ve borçtan mahsup edilen gider vergisinin hiç ödenmediği halde ödenmiş gibi gösterilmesi ya da daha az ödendiği halde tamamının mahsup edilmesiveya yangın sigorta vergisinin beyan edilmemesi,
- işletme çalışanlarının kayıt dışı kalması ve sigorta yaptırılmaması,
- Banka ve havale giriş-çıkışlarında bilinçli olarak yapılan kayıt atlamaları,
- Gerçekte olmayan isimlere hesap açılması,
- Mal ve hizmetlerin alış veya satış tarihi ile fatura tarihinin aynı olmaması,
- Kayıt dışı mal ve hizmet satışları,
- Fire oranlarının gerçek değerinde gösterilmemesi,
- Amortisman ayırırken, ayrılması gereken tutardan daha fazla ayırma,
- Duran varlığın daha yüksek bir fiyattan satılmasına rağmen, düşük bedelle satılmış gibi gösterilmesi,
- Temsil ve ilzam giderlerinin olduğundan daha fazla gösterilmesi,
- Mal ve hizmetin, işletme ile ilgili olmayan birisi adına alınmasına rağmen, belgenin işletme adına alınması,
- Hisse senedi ve tahvilden sağlanan gelirlerin kayıt dışı bırakılması,
- Yabancı para kur farklarının gizlenmesi,
- Hayali bir firma kurarak, sahte belge akısının sağlanması,
- Vergi mükellefi olmayan kooperatif, vakıf ve dernek gibi kuruluşlarda, tutanaklarla harcama yapılmış gibi gösterilmesi,
- Götürü isi altında, adresi belli olmayan şahıslara gider pusulası düzenlettirilmesi,
- Daha önce ticari faaliyetine son vermiş vergi mükelleflerinin kullanılmayan ve iptal edilmeyen faturalarının kullanılması,
- Kimliğini kaybeden ya da ölmüş şahıslar adına vergi numarası alarak, onlar adına fatura düzenlenmesi,
- Kayıtlarla mali tabloların birbiri ile uyumlu olmamasına rağmen uyumlu gibi gösterilmesi,

- Henüz ödenmemiş borçların ödenmiş gibi gösterilmesi ya da tahsil edilen alacakların henüz tahsil edilmemiş gibi gösterilmesi,
- Gerçekte daha az tutarda mal satışı yapıldığı halde, yüksek bedelli fatura düzenlenmesi, ya da daha fazla tutarda mal satıldığı halde, daha az bedelli fatura düzenlenmesi, (muhteviyatı itibarı ile yanıltıcı belge). (Bayraktar, 2007)

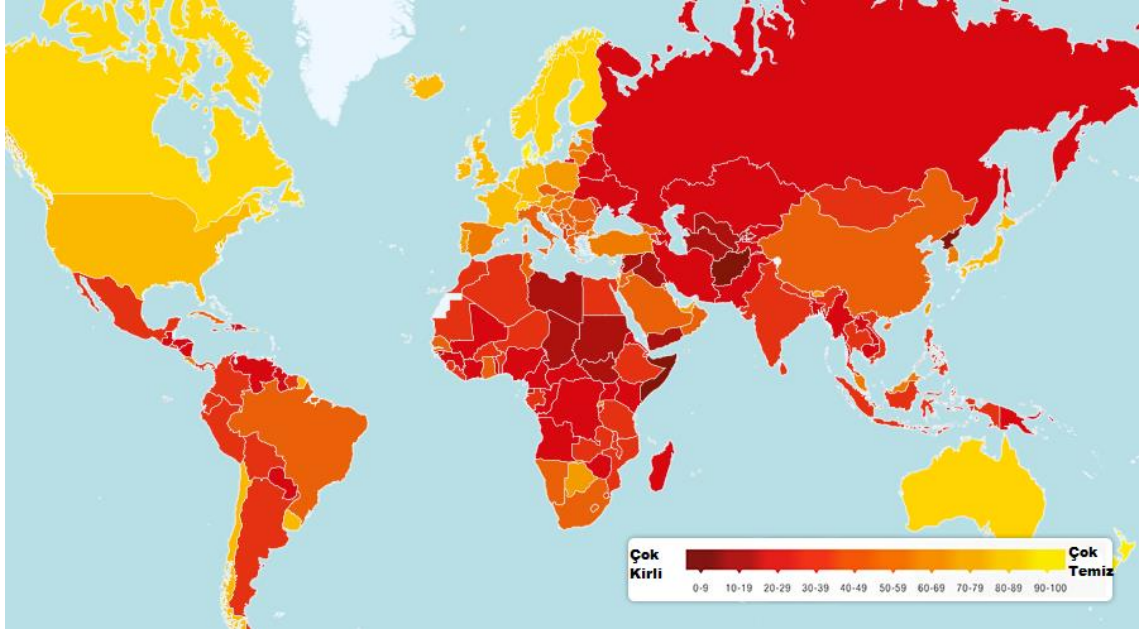
Yukarıdaki yolsuzluğa neden olan hile yöntemlerini çoğaltmamız mümkündür. Üzerinde hassasiyetle durulması gereken nokta, işletmelerin işledikleri suçun tespit edilmesi halinde kaybı, sebebiyet verdiği yolsuzluğun maddi olarak değerinden daha fazla olacaktır.

BÖLÜM 4 YOLSUZLUKLA MÜCADELE

4.1. YOLSUZLUKLA MÜCADELEYE YÖNELİK ÜLKE ÖRNEKLERİ

Finansal tablo kullanıcıları (yatırımcılar, yöneticiler, kredi veren kurum ve kuruluşlar vb.) işletmenin performansını değerlendirmede doğru ve dürüst sunulan (true and fair view) finansal tablolara ihtiyaç duymaktadır. Güvenilir finansal raporlama genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine ve standartlara uygun düzenlenmiş ve gerçeğe uygun görünüme sahip finansal bilgilerin yer aldığı finansal tablolar biçiminde tanımlanmaktadır (Erkan ve Arıcı, 2011: 30). Bu açıdan 1980’li yıllardan sonra yaşanan muhasebe skandalları, büyük ölçekli işletmelerin finansal tablolarının güvenilirlik düzeyine ciddi zararlara uğratmıştır. (Ulucan ve Pektekin, 2009)

Şekil 5: 2013 Yılı CPI Sonuçlarına Göre Ülke Skorları(Türkiye: 50)

Kaynak: Transparency International the Global Coalition Against Corruption, Corruption Perceptions Index 2013.

Muhasebe skandalları, finansal tablolarda yer alan finansal bilgilerin güvenilir, anlaşılabilir, karşılaştırılabilir olmasına ve ihtiyaca cevap verebilmesine engel teşkil eden skandallar olarak ifade edilebilir. Bu skandalların temelinde yaratıcı muhasebe uygulamaları gelmektedir. Yaratıcı muhasebe, “finansal tablolarda çeşitli şekillerde düzenlemeler yaparak finansal tablo kullanıcılarının yanlış kararlar almasına neden olan bir hileli finansal raporlama uygulamaları” şeklinde ifade edilebilmektedir. (Çıtak, 2009) Bunun yanında muhasebe skandallarının meydana gelmesinde, finansal raporlarda yapılan finansal tablo hileleri önemli rol oynamakta olup bu tür hileler işletmelerde özellikle kurumsal yönetimin ve iç kontrolün etkin biçimde uygulanamaması nedeniyle yapılmaktadır. (Pektekin, 2005)

4.1.1. Hong Kong

1960’lı yılların sonlarında ve 1970’lerin başlarında Hong Kong’ ta yolsuzluk problemi salgın bir hastalık haline gelmiştir. Hastanelerde tedavi gören hastaların bir battaniye ya da bir bardak su için görevlilere “çay parası” ödemeleri, ehliyet alabilmek için sınav komisyonundakilere “ücret” verilmesi, Sağlık müfettişlerine rüşvet ödenmesi durumunda hijyenik olmayan koşulların görülmemesi olağan olaylar haline gelmiştir.

Hong Kong Polis teşkilatındaki yoğun skandallar, düşük maaşlı emniyet görevlilerinin arasında “müli-milyoner polisler” in ortaya çıkması ve şikayetler üzerine Hong Kong Başsavcısı, Şubat 1974’te, hazırladığı bir dizi kanun ile birlikte yolsuzlukları soruşturacak güçlü bir kurum kurulmasını önerdi. Başsavcının önerileri üç kanunda hayat bulmuştur:

- Rüşveti Önleme Kanunu
- Bağımsız Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu (ICAC) Kanunu
- Yolsuzluk ve Yasadışı Suçlar Kanunu

Polis Teşkilatındaki şebekenin dağıtılması birinci öncelikli konu olmuştur. Üç yıl içinde, ikisiçok üst düzey olmak üzere 321 emniyet görevlisi emekliliğini istedi veya istifa etti. Eski Hong Kong polis teşkilatı müdürü Peter Godber emekliliğini yaşadığı İngiltere’den çok büyük uğraşlar sonucunda ülkeye getirildi ve kimse inanmadığı halde

4 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bu durum, ICAC'ın halk nezdindeki güvenilirliğini inanılmaz ölçüde artırmıştır. Yolsuzluklarla mücadele ederken, ICAC Başkanı'nın çok defalar işittiği üç cümle bulunmaktadır:

- Ya otobüse bin (*şirkete katıl, payını al*)
- Ya yanında koş (*şirkete katılmayabilirsin ancak karışma*)
- Ancak önünde durma (*gördüklerini ve duyduklarını rapor etme: yoksa otobüs çarpar, yaralanma veya ölüm olabilir*)

Polis teşkilatıyla ilgili şikayetler yüzde 45'ten yüzde 14'e düşerken ICAC' a yapılan isimli şikayetler de yüzde 35'ten yüzde 70'e çıkmıştır. İşadamları, ICAC' a duydukları güven sayesinde karşı karşıya kaldıkları yolsuzlukları ihbar etmede daha istekli hale gelmişlerdir.

1995'te altı büyük ticaret odası ve ICAC bir araya gelerek, etik uygulamaları ve ticari yönetişimi teşvik etmek amacıyla, "Hong Kong Etik Geliştirme Merkezi" nin kurulmasına destek vermişlerdir. Bugün, Hong Kong' ta özel sektördeki yolsuzluk olaylarının yüzde 10'u üst düzey şirket yöneticileri tarafından raporlanmaktadır.

Sonuçta, FBI veri istihdam tekniklerini kullanan, dürüst yöneticiler atayan ve kararlı bir mücadele örneği gösteren Hong Kong polis teşkilatı, Asya ülkeleri arasında en etkin ve en az yolsuzlukla çalışan ve en yüksek maaşlardan birini alan polis teşkilatı olarak bilinmektedir. ICAC' ın bu kadar başarılı olmasının altında yatan nedenleri, sekiz başlık altında toplayabiliriz:

- Bağımsızlık (Örneğin, soruşturmalara kimsenin müdahale edememesi, ayrı bütçesinin bulunması),
- Yeterli kaynak ve profesyonel personel (2001 bütçesi 100 milyon ABD Doları, GSMH' nın yüzde 5'i, 1300 çalışan, hepsi sözleşmeli),
- Güçlü yasal mücadele (Örneğin, soruşturmalarda yüksek yetki, gizli kanıtlara dahi el koyabilme, telefon dinleyebilme),
- Üç yönlü yaklaşım (halkla ilişkiler birimi, operasyonlar birimi, yolsuzluğu önleme birimi)
- Güçlü bir politik taahhüt ve hesap verme sorumluluğu,
- Güçler ayrılığı (soruşturmaları ayrı birim gözden geçirmeyi ayrı birimin yapması)
- Güçlü kamuoyu desteği,

- Güçlü halkla ilişkiler (TV dizileri, seminerler, reklamlar, posterler, internet, yüz yüze iletişim)

Operasyonlar Birimi: Özel sektör de dahil yolsuzluk suçlarına ilişkin iddiaları toplar, değerlendirir ve soruşturur. Kurum bütçesinin yaklaşık yüzde 75'ini kullanır.

Halkla İlişkiler Birimi: Televizyon programları, televizyon dizileri, reklamlar, afişler yoluyla halkı yolsuzluk konusunda eğitir ve toplumsal destek sağlar. Bütçenin yaklaşık %18'ini kullanır.

Yolsuzluğu Önleme Birimi: Yolsuzluğun nedenlerini araştırır, iş dünyasına seminerler düzenleyerek bilinç düzeyini artırır, yolsuzluk ihtimallerini azaltmak için kamu kurumlarıyla irtibat halindedir. Kurum bütçesinin yaklaşık yüzde 7'si bu birime tahsis edilmiştir. Yukarıda bahsedilen üç birim dışında bu birimleri destekleyen üç tane de Danışmanlık Komitesi mevcuttur:

- Yolsuzluğun Önlenmesi Danışmanlık Komitesi
- Halkla İlişkiler Danışmanlık Komitesi ve
- Operasyonları Gözden Geçirme Danışmanlık Komitesi

Bu komitelerin ana görevi, ICAC' in faaliyetlerini gözden geçirmektir. Üyelerinin büyükçoğunluğu halktan seçilir. En önemli Danışmanlık Komitesi, "Operasyonları Gözden Geçirme Komitesi"dir. Yılda en az sekiz defa toplanarak, son yıl içinde yazılan soruşturma raporlarını inceleyerek kanaatini belirtir. Yasa gereği, bu Komitenin raporu olmadan hiçbir dosya sonuçlanamaz. (Gümüş, 2013)

4.1.2. Danimarka

Danimarka'da 2000 – 2002 yılları arasında, resmi istatistiklere göre, 16 adet yolsuzluk vakası meydana gelmiştir. Bu yolsuzluk olaylarından sadece bir tanesi önemli nitelikteydi ve olaya karışan şahıslar, başka ülke vatandaşı olduklarından dolayı kovuşturma için ülkelerine gönderilmişlerdir. Bu nedenle, yetkililer, yolsuzluğu önemli bir sorun olarak görmemektedirler. Danimarka OECD'nin rüşvetle ilgili sözleşmesini 5 Eylül 2000'de, Avrupa Konseyi'nin Ceza Hukuku Sözleşmesini de 2 Ağustos 2000 tarihinde kabul etmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği üyesi olarak da bu konuyla ilgili diğer tüm uluslararası belgeleri onaylamıştır.

Danimarka’da yolsuzlukla ilgili kurumların başında, Polis teşkilatı gelmektedir. Adalet Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren teşkilatın sekiz alt birimi bulunmaktadır. Adalet Bakanlığıyla ilişkili diğer bir birim de Kamu Savcılık Kurumu’dur. Kurum, savcıların yaptıkları işlerin gözetiminden de sorumludur. 1973 yılında Kurum bünyesinde “Önemli Ekonomik Suçlarla İlgili Kamu Savcılığı Ofisi” kurulmuştur. Bu Ofis, sahtecilik, yolsuzluk, zimmet, emniyeti suiistimal, vergi suçları, şantaj, tefecilik ve içerden bilgi sızdırma konularıyla ilgili faaliyetlerde bulunmaktadır. Ofiste, 25 savcı, 50’ye yakın polis müfettişi görev yapmaktadır.

Danimarka’da, tüm suçlar yerel mahkemeler sisteminde yargılanmaktadır. Yolsuzluk suçlarıyla ilgili davaların görüşüldüğü ayrı mahkemeler bulunmamaktadır.

Parlamento ve kamu yönetimiyle vatandaşlar arasında kendisine yer verilen Ombudsman, Parlamento tarafından seçilir. Parlamento’ya yıllık raporlar sunar, ancak işlevlerini yerine getirirken parlamentodan bağımsızdır. Yarısı avukatlardan oluşan 60 personeli bulunmaktadır. Ombudsman, yargı dışındaki tüm kamu kurumlarına yönelik şikayetlerle ilgilenir. Şikayetlerin iletilmesinde, herhangi bir koşul bulunmamaktadır, ancak isimli şikayetler işleme konulmamaktadır. Kamu görevlileri, Ombudsman’ ın talep ettiği her türlü bilgi ve belgeyi vermekle mükelleftirler. 1999 yılında 3423 şikayetin 900’ü araştırılmaya değer bulunmuş ve 118 tanesinde vatandaşların şikayeti haklı görülmüştür. İlginçtir ki, 1970’lerden beri Ombudsman’ a yolsuzlukla ilgili hiç şikayet gelmemiştir.

Denetim görevi, Sayıştay ve “Parlamento Kamu Hesapları Komitesi” tarafından yerine getirilmektedir. Sayıştay’ın 260 personeli bulunmaktadır ve 620’ye yakın kamu kuruluşu ve kamu şirketini denetlemektedir. Sayıştay’ın tüm bilgi ve belgelere erişim hakkı bulunmaktadır.

1849 yılında Anayasa hükmüyle kurulan “Parlamento Kamu Hesapları Komitesi” son halini 1976 yılında almıştır. Altı parlamento üyesinden oluşan Komite, Sayıştay raporlarını baz alarak, merkezi hükümetin hesaplarının doğruluğunu ve işlemlerin bütçeye uygunluğunu gözden geçirir. Komite, Sayıştay raporlarına kendi görüşlerini de ilave ederek Parlamento’ya ve Bakanlıklara sunar. Bakanlar, 4 ay içersin de raporda belirtilen hususlara cevap verirler. “Bakanların Sorumluluğu Kanunu” na göre, kamu fonlarının yasadışı kullanımı söz konusu olduğunda Bakanlar cezai kovuşturmayla

uğrayabilirler. Ayrıca, denetim faaliyetleriyle ilgili tüm dokümanlar kamuoyunun bilgisine açıktır.

Danimarka'nın göreceli olarak küçük bir ülke olması, ortak paylaşılan kuralların ve değerlerin bir devlet politikası gereği saydamlıkla bütünleşmesi ve yüksek demokrasi kültürü, yolsuzluğa engel olan bir mekanizma yaratmaktadır. Hem merkezi ve hem de yerel düzeyde “muhtemel” yolsuzluğa karşı yasal sistem son derece etkin ve herkesin anlayabileceği kadar sadedir. Herhangi bir resmi yolsuzlukla mücadele politikası veya programı olmayan, yolsuzluğun soruşturulmasını “klasik kurumlar” olarak adlandırabileceğimiz polis teşkilatı ve savcılık müesseselerine bırakan Danimarka'da, yolsuzluğun bir problem olmadığı, sadece resmi görevliler tarafından değil tüm Vatandaşlarca da kabul edilmektedir.

4.1.3. Fransa

Fransa'da yolsuzlukla mücadele politikaları, 1980'li yıllarda yolsuzlukla ilgili çeşitli skandallar ve siyasi partilerin finansmanına bağlı önemli sorunlardan beslenmiştir. Bu politikaların ilk sonucu, bir yandan yolsuzluğun önlenmesini geliştirmeyi, diğer yandan ekonomik hayat ve siyasi mekanizmaların saydamlığını sağlamayı amaçlayan 29 Ocak 1993 tarih ve 93-123 sayılı Kanunda yansımıştır. Bununla birlikte, Fransa'nın 1980'li yıllardaki yolsuzlukla mücadelesi sadece ceza hukukuna ve denetim kuruluşlarının varlığına dayanan cezai ve önleyici yaklaşımlarla sınırlı kalmamıştır. Yolsuzlukla mücadele alanındaki resmi-gayri resmi, klasik ya da yenilikçi önlemleri içeren güncel çok çeşitli yolsuzlukla mücadele mekanizmalarının başlıcaları aşağıda sıralanmıştır:

- Ulusal (Bakanlıkların Teftiş Kurulları) ve yerel düzeylerde (Valilik çevresinde il birimleri) idari denetimler
- Kamu gelirleri konusunda mali mahkemelerin (Sayıştay ve Bölgesel Sayıştay Daireleri)denetimleri
- Hesap uzmanlarının işletmeler bünyesindeki denetimleri,
- Siyasi partilerin seçim kampanyalarının hukuka uygunluğunu izlemekle görevli “*Seçim Kampanyası Hesapları Komisyonu*”, bazı seçilmişlerin mal beyanlarını kaydetmekle görevli “*Siyasi Hayatın Mali Saydamlığı Komisyonu*” ve devlet memurlarının özel sektöre geçişleri hakkında görüş vermekle görevli “*Deontoloji*

Komisyonu” gibi kamusal hayatta saydamlık ve hukuka uygunluğu garanti etmeyi amaçlayan spesifik kurumların kurulması,

- Ceza Kanunu ve diğer kanunlarda (Ticaret, İş, Seçim) çeşitli yolsuzluk biçimlerini cezalandıran ve bazen tüzel kişilerin sorumluluğunu öngören karmaşık ve ayrıntılı bir mevzuat,
- İdarenin haberdar olduğu suçları Ceza Usul Kanununun 40’ıncı maddesi uyarınca, savcılıklara ihbar mecburiyeti,
- Asliye Mahkemelerinin ekonomik ve mali dairelerinde çok disiplinli metotlar uygulayan uzman adli makamlar,
- Biri Bakanlıklar arası üç uzman birimin varlığı; “Yolsuzluğun Önlenmesi Merkez Birimi, Kamu İhaleleri ve Kamu Hizmetlerinin Devri Sözleşmeleri Hakkında Araştırma Birimi ve Mali Suçlarla Mücadele Kuruluşu (TRACFIN)”

Fransa’ya özgü bir kuruluş olun “Yolsuzluğun Önlenmesi Merkezi Birimi,” 1993 yılında Pierre Bérégovay’ ın Başbakanlığı sırasında ve kamuoyunu uzun süre meşgul eden, yolsuzluk olaylarının, özellikle Urba davasının ardından oluşturulmuştur. Birim, Adalet Bakanlığı bünyesinde yer almakta olup üç temel misyona sahiptir. Bunlar, ilk olarak mekanizmalarını daha iyi tanıyabilmek için yolsuzluğa ilişkin bilgileri bir merkezde toplamak; ikinci olarak, talep eden idari makamlara, seçilmişlere ve adli mercilere görüş vermek; üçüncü olarak da, rüşvet olayları üzerine açıklamada bulunmak isteyen tüm kişi, kuruluş ya da derneklerden gelecek yolsuzluk olayları hakkındaki ihbarları değerlendirmektir.

Birime bir dosya ulaştığında, değerlendirme yapılır ve ciddi yolsuzluk şüphesi görülürse, dosya ivedi olarak Savcılığa iletilir. İhbarların doğrudan savcılık ya da polise yapılması da mümkün olmakla birlikte, kişiler isimleri ifşa olmadığından ve dosya daha ciddiyetle ele alındığından bu birime başvurmayı tercih etmektedirler. Birimin ağırlıklı rolü, araştırmalara yardımcı olmaktır. Birim, mekanizmaları tanıması sayesinde soruşturmacılara nerede ve neyi araştırmaları gerektiği hakkında bilgi verebilmektedir. Ayrıca, görevlilerin duyarlı hale getirilmesi için staj programları düzenlemekte ve iç kontrol sistemleri gerçekleştirme konusunda, talepte bulunan kamu kuruluşlarına yardımcı olmaktadır. Soruşturma yapma yetkisi bulunmamaktadır. Bakanlıklar arası

oluşu ve diğer ilgili idarelerle bağlantıları, dosyaları değerlendirmesine ve işleri ilerletmesine imkan sağlamaktadır.

4.1.4. Almanya

1990'lı yılların başından itibaren yolsuzluğa ve yolsuzlukla mücadeleye karşı Almanya'da gittikçe artan bir ilgi ve bilinçlenme söz konusudur. Son dönemde, yolsuzlukla mücadele amacıyla bir dizi yasal, kurumsal ve yönetsel önlemler alınmıştır. 1997 yılında kabul edilen “Yolsuzlukla Mücadele Kanunu” ve “Kamu Hizmetleri Kanununda Değişiklikler Yapan Kanun” ve 1998 tarihli “Federal Yönetimde Yolsuzluğun Engellenmesine Yönelik Federal Hükümet Direktifleri” bunlardan bazılarıdır. Ayrıca, OECD'nin rüşvetle ilgili sözleşmesi de Eylül 1998'de imzalanmıştır.

17 Haziran 1998'de kabul edilen “Federal Yönetimde Yolsuzluğun Engellenmesine Yönelik Federal Hükümet Direktifleri,” yolsuzlukla mücadele ederken, kurumların göz önünde bulundurmaları gereken 17 ilkeyi belirtmektedir. İlkeler, hem klasik (örneğin, riskli alanların belirlenmesi, karar alma sürecinde saydamlık, yolsuzluk olaylarında nasıl davranılacağına ilişkin kurallar, yolsuzluktan şüphe edildiği durumlarda kurumların en üst yetkilisinin savcılık müessesesine bilgi vermesi) ve hem de orijinal (örneğin, daha önce yolsuzluk olaylarına karışmış olan kişilerle irtibata geçme, yolsuzluk eğitiminin etkinliğinin ölçülmesi) öneriler getirmektedir.

Almanya'da, yolsuzluk olaylarının en çok görüldüğü sektörler inşaat ve sağlık sektörleridir. Bununla birlikte zaman zaman politik alanda, özellikle de partilerin finansmanı ile ilgili, ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. 1994 yılında mahkemelere intikal eden yolsuzluk dosyalarının sayısı 258 iken bu rakam 1999'da 1034'e yükselmiştir. Bazı yetkililer, bu artışı, “son yıllarda yolsuzluğa karşı hassasiyetin artması ve uygun tedbirlerin alınması ortaya çıkan yolsuzluk olaylarının sayısını da artırmaktadır” görüşüyle açıklamaktadır.

1951 yılında bugünkü halini alan Federal Polis Teşkilatına, yolsuzlukla mücadelede önemli sorumluluklar verilmiştir. Polis Teşkilatı bünyesinde analitik ve stratejik çalışmalar yapan ayrı bir yolsuzlukla mücadele birimi mevcuttur.

Yolsuzlukla mücadelede, savcılar da önemli rol oynamaktadır. Adalet Bakanlığı bünye sinde çalışan savcılar, soruşturma faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumludurlar. Savcılar, yolsuzluk vakalarıyla ilgili ilk bilgileri Polis Teşkilatı'ndan alırlar. Yolsuzluk alanında çalışan savcılar, ekonomi ve muhasebe konularında eğitime tabi tutulurlar.

1960'ların başında, Savunma Bakanlığı bünyesinde, Bakanlıkla ilgili yolsuzluk olaylarını soruşturmak amacıyla ayrı bir birim kurulmuştur. Onbeş müfettişi bulunan birimin temel görevlerinden birisi de, Silahlı Kuvvetler personelinin karıştığı yolsuzluk olaylarında, Kamu Savcılık Kurumu'na özel dokümanları ve değerlendirmeleri ulaştırarak destek olmaktır. Tüm askeri personel, yolsuzlukla ilgili kuşkularını bu birime bildirmekle yükümlüdür. 1999 yılında birim 100'e yakın soruşturma yapmıştır ve bunların 40'ı yolsuzlukla ilgidir.

Almanya'da medya ve hükümet dışı örgütler, yolsuzlukla mücadelede etkin bir rol oynamaktadırlar. Uluslararası Saydamlık Örgütü'nün merkezi Berlin şehrinde dir. Örgüt, özellikle konuyla ilgili gelişmelerde ve düzenlemelerde aktif katkılar sağlamakta ve aynı zamanda baskı unsuru oluşturmaktadır.

4.1.5. ABD

Ekonomik suçların ABD'de tüketicilere ve sektörler e olan zararı 1990'da 114 milyar \$ veya gayri safi milli hâsılasının %2'sine tekabül etmektedir. Bu çok hatırı sayılır bir meblağdır. Raporun yazarları ayrıca sektörlerin ve vatandaşların yıllık 52 milyon doları da suçla savaşmak ve kayıplarını tazmin etmek için güvenlik amacıyla ürün ve hizmetlere yatırdıklarını söylemektedir.

Beyaz yaka suçlarının ABD'ye maliyeti yılda 400 milyar dolardan fazladır. Bu Michigan eyaletinin yıllık bütçesinin 10 katına denktir. Adalet sisteminin kaynak kitabına dayanarak sadece 2002 yılında ABD'de zimmet suçundan 10700 kişi itham edilmiştir. Literatür incelendiği zaman soygun, hırsızlık ve motorlu taşıt hırsızlığı gibi suçları işleyenlerin ekonomiye çok daha ağır zararlar vermesine karşın, bu suçlara ilişkin beyaz yaka suçlarına göre daha çok bilgi sahibi olunduğu aşikârdır.

Savcıların beyaz yaka suçlarına yönelik daha kapsamlı inceleme yapmaları için haklı sebepleri vardır. Hepsinden önemlisi beyaz yaka suçlarının federal eyalet, yerel hükümetlere, özel kuruluşlara ve bireylere devasa mali zararları vardır. Gerçekte ABD

Yüksek Mahkemesi beyaz yaka suçlarının ne kadar artmaya başladığının ve ağırlığının farkına varmışlar ve beyaz yaka suçlarının kanuni yaptırım mercilerinin yüz yüze kaldığı en ciddi problemlerden biri olduğunu belirtmişlerdir

Birkaç örnek durumu çok iyi izah edecektir. İlk olarak 1980’lerde ABD, “içeriden öğrenenler ticareti” nedeniyle bir sarsılma yaşamıştır. Sonraki araştırmalarda ise şirket köstebeklerinin gizli bilgilere erişim sağlamak suretiyle devasa karlar sağladıkları ve sıradan yatırımcı gibi diğer oyuncuların bunlardan haberleri olmadıkları için çok zarar ettikleri ortaya çıkmıştır. Dahası bu tip sahtekârlıklar serbest menkul piyasalarına halkın duyduğu güveni zedeleme gibi bir tehdit oluşturmuştur. İkinci olarak, yine 1980’lerin sonlarında ve 90’ların başlarında tasarruf ve kredi piyasası çökmüştür. Bunun bir bölümü büyük çapta gerçekleşmiş çünkü bu kurumların yöneticilerinin geniş çapta hileli uygulamalara bulaştıkları saptanmıştır. Sonuçta binlerce kişi hayatları boyunca biriktirdikleri tasarruflarını kaybetmişlerdir.

Son olarak 2002’de, Wall Street kurumsal muhasebe skandalları ile çalkalanmıştır. Bunun en azından bir bölümünün yöneticiler ve onların muhasebecilerinin hatalarından kaynaklandığına dair ciddi iddialar ortaya çıkmıştır. Büyük kuruluşlar iflas talebinde bulununca, bu durum çalışanların, emeklilik fonlarının ve birçok yatırımcının zarar etmesine neden olmuştur. Bunlar sadece örneklerden bazılarıdır. Her yıl binlerce beyaz yaka suçu işlenmekte ve ortaya çıkmayan zararlara sebep olmaktadır.

4.1.6. Türkiye

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, yöneticilere yakınlık ya da akrabalık gibi konularına bakılmaksızın yolsuzluğa bulaşmış kimseler hakkında hesap sorulması sağlanmıştır. Tek partili siyasal hayatın hakim olduğu 1923-1946 döneminde, devletin en üst yöneticilerinden bir bakan Yüce Divana sevk edilmiş ve Havuz-Yavuz davası adıyla anılan bu olay, sanıklarının mahkûmiyeti ve siyasal yaşamlarının bitmesi ile sonuçlanmıştır. (Gençosman 1976) 1946’da çok partili demokrasiye geçilmesinden sonra da, yolsuzluk söylentileri eksik olmamıştır. Dönemin Gümrük ve Tekel Bakanı Suat Hayri ÜRGÜPLÜ’ nün beraat ettiği ve bakanlığın birçok memurunun adının karıştığı bir yolsuzluk davasından çok az kişi mahkûmiyet almıştır. Bununla birlikte, olaya adı karışanların çoğunun siyasi geleceği bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir.

1950'lerden sonra kamu yönetimi, bürokrasi ve iktidardaki parti arasında bir mücadele alanına dönüşmüştür. Tek parti döneminin yarattığı bürokrasi karşıtı tepkiler nedeniyle bu dönemde izlenen kamu yönetimi politikası, devlet erkinde bürokrasinin gücünün zayıflaması ve yeni ekonomik girişimler gibi siyasal iktidarlar tarafından kolayca denetlenebilecek alternatif bürokratik yapıların geliştirilmesi sonucunu doğurmuştur. 1950'lerde yaygınlık kazanan populist politikalar 1960 sonrası dönemde de etkisini sürdürmüştür. 1960'ların ikinci yarısından itibaren ve özellikle 1970'lerde ivme kazanan bürokrasinin siyasallaşması sürecinde, "siyasal kayırmacılık" ve "nepotizm" yaygınlaşmıştır. Bu dönemde, Türk siyasal hayatında onlarca yıldır etkin olan siyasal iktidarlardan güç alan ve aile ve akraba ilişkisine dayanan, "*hayali ihracat*" ve "*mobilya yolsuzlukları*" başta olmak üzere, yeni yolsuzluk türleri Türkiye'nin gündemini sarsmıştır. Bu konularda, TBMM'ye pek çok soruşturma önergesi verilmiş; ancak bu önergelerden yüce divana kadar uzananı olmamıştır. "*Tüm bu gelişmeler bir yandan bürokrasiye egemen olan ahlaki değerlerin aşınmasına yol açarken diğer yandan da toplumsal değerlerin geleneksel öğelerinin kamu bürokrasisine girmesi için kapıların açılması*" sonucunu doğurmuştur.

12 Eylül 1980 askeri darbesiyle birlikte geçmiş dönemdeki bazı siyasilerin hakkında yolsuzluk soruşturmaları açılmış ve 13 Nisan 1982 tarihinde Sosyal Güvenlik Bakanı Hilmi İşgüzar, 16 Mart 1982 tarihinde de Gümrük ve Tekel Bakanı Tuncay Mataracı görevini kötüye kullanmak suçlarından Yüce Divan'da mahkum olmuşlardır. 1980 öncesindeki önemli yolsuzluk olaylarından biri de "*Lockheed Skandalı*" olup, tüm dünyada çok sayıda tutuklama ve mahkumiyetlere neden olan bu olay, Türkiye'de aydınlatılamamıştır.

12 Eylül 1980'den sonra, yeterli kurumsal mekanizmalar ve bürokratik değerlerin bulunmadığı bir ortamda uygulanmaya çalışılan "liberalleşme" politikaları, yönetimin yasalar ve kurallar dışında ve denetimden uzak bir şekilde işlemesine yol açmıştır. Para piyasalarının hegemonyasındaki bu dönemde, Türkiye'nin makroekonomik performansında kötüleşme eğilimleri görülürken, gelir dağılımı bozulmuş, siyaset kredi kaybederek toplumdan soyutlanmıştır. (Yeldan, 2000)

Hazine Müsteşarlığı verilerine göre, ekonomide liberalizasyon politikalarının uygulandığı 1980 sonrasında başlıca harcama kalemlerinin konsolide bütçe içindeki

yüzde olarak payları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.²¹ Özellikle, 1990-1997 döneminde faiz dışı transfer harcamaları büyük bir artış kaydetmiştir. Bununla birlikte, son bir kaç yıldır transfer harcamalarının konsolide bütçe içindeki payı azalma eğilimi göstermektedir. Öte yandan, kamu cari harcamaları Uluslararası Para Fonu programları ve bütçe öncelikleri nedeniyle kısıtlanırken; kamu yatırımları da düşük bir seviyede izlenmektedir.

1980'lerden bu yana ortaya çıkan başlıca yolsuzluk olayları arasında, Devlet Bakanı İsmail Özdağlar'ın adının karıştığı rüşvet yolsuzluğu, F-16 savaş uçağı alımıyla ilgili rüşvet olayı, İstanbul Bankası yolsuzluğu, Jaguar Olayı, Karayolları Yolsuzluğu, İSKİ yolsuzluğu, İLKSAN yolsuzluğu, TÜRK BANK yolsuzluğu, Hayali İhracat yolsuzlukları sayılabilir.

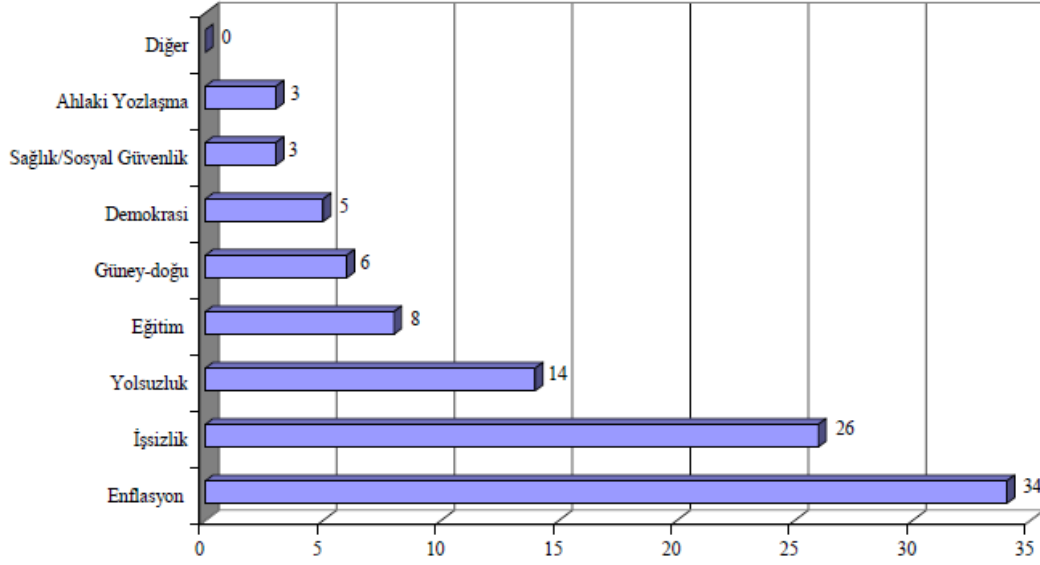
Öte yandan, dışa açık ekonomik yapılanma ve dönüşüm sürecinde izlenen teşvik, kredi ve fon politikaları devlet harcamalarının denetlenememesi sonucunda yolsuzluklara yardımcı olmuştur. “*Devlet Hazinesi'nden çeşitli çıkar gruplarına gittikçe artan miktarlarda fon aktarılması*” şeklinde tanımlanan *transfer ekonomisi* günümüzde bir çok demokratik ülkede olduğu gibi Türkiye'nin de iç ve dış borç sarmalına girmesine neden olmuştur. (Savaş, 1989)

Hazine'nin iç ve dış borç yükü, yatırım ve cari harcamalara ayrılan bütçe olanaklarını azaltmakta, gelir dağılımını daha da bozmaktadır. Böylece, devlet borçlarının artışı, tıpkı enflasyon gibi yolsuzluklar için uygun koşulları yaratmaktadır.

Daha sonra iktidara gelen hükümetler döneminde, iç güvenlik ve terörün öncelikli gündem maddesini oluşturması, yolsuzluğun boyutlarını daha da artırmıştır. Bürokratik yapıdaki kuralsızlık ve denetim boşluğu, güvenlik alanında Özel Operasyon Timleri ve devlet içinde bazı yasa dışı örgütlerin kurulmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda bürokrat-siyasetçi-mafya üçgeninden oluşan Susurluk Skandalı ortaya çıkmıştır. (Meclis Araştırma Komisyonu, 1997)

Ülkemizde son dönemde meydana gelen yolsuzluk iddialarında birçok hükümet yetkilisinin adı geçmekte, fakat bu yolsuzluk iddialarını ortaya atan yargı yetkililerinin soruşturmalarının neticesi, henüz ortaya net bir şekilde çıkmadığından çalışmamızda işletmelere yansımaları irdelenememektedir. Bu, yolsuzluğun önüne geçemedi halen ülkemizde katedilmesi gereken bir çok unsurun varlığını açıklamakta, yolsuzluklarla mücadelenin her dönemde önem arzettiğini göstermektedir.

Şekil 6: Türkiye'nin Çözmesi Gereken Önemli Sorunu (2013)

Kaynak: Yolsuzlukla Mücadele, "TBMM Raporu; Bir olgu olarak yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri", 2003, s. 114

"Mevcut müesseselerin geri planda kalarak alınmış kararların bir kişiye, lidere atfedilmesi ve tüm devlet idaresinin bir tek kişi tarafından temsil edildiğinin kabul edilmesi" şeklinde tanımlanan iktidarın kişiselleşmesi eğilimleri de 1980 sonrasında politik yozlaşmanın yaygınlaşmasına neden olmuştur. (Aktan, 1992)

Tablo 1: Yolsuzlukla Mücadelede Bazı Ülke Yasaları

• ABD , “Bilgi Serbestisi Kanunu”, 1966 ; “Gün Işığında Yönetim Kanunu”, 1976
• Arjantin , “Yolsuzlukla Mücadele Ofisi Kanunu”, 1999 ; “Ombudsman Kanunu”, 1993
• Avustralya , “Bilgi Serbestisi Kanunu”, 1982 ; “İhbar Edenleri Koruma Kanunu”, 1992
• Bulgaristan , “Sayıştay Kanunu”, 2001
• Filipinler , “Ombudsman Kanunu”, 1989
• Güney Afrika , “Üst Düzey Yöneticiler Etik Kanunu”, 1998
• Hırvatistan , “Yolsuzluk ve Organize Suçları Önleme Ofisi Kanunu”, 2001
• İngiltere , “Parlamento Üyelerine Yönelik Davranış Kuralları”, 1996 ; “Kamu Görevlilerine Yönelik Uluslararası Davranış Kuralları”, 1996
• İrlanda , “Bilgiye Erişim Kanunu”, 1997; “Kamu Kurumları Etik Kanunu”, 1995
• İsrail , “İç Denetim Kanunu”, 1992
• Jamaika , “Bilgiye Erişim Kanunu”, 2002
• Kanada , “Bilgiye Erişim Kanunu”, 1982 ; (Ontario Eyaleti) “Milletvekilleri Dürüstlük Kanunu”, 1994
• Kenya , “Yolsuzlukla Mücadele Kanunu”, 1993
• Litvanya , “Yolsuzlukla Mücadele Komisyonu Kanunu”, 2001
• Makedonya , “Yolsuzlukları Önleme Kanunu”, 2002; “Mali Polis Kanunu”, 2002; “Ombudsman Kanunu”, 1997
• Malezya , “Yolsuzlukla Mücadele Kanunu”, 1997
• Malta , “Yolsuzlukla Mücadele Daimi Komisyonu Kanunu”, 1988 ; “Parlamento Üyelerine Yönelik Ahlaki Kurallar”, 1995
• Nijerya , “ Bakanlara ve Merkezi Hükümetteki Özel Statülü Danışmanlara Yönelik Davranış Kuralları”, 1999
• Norveç , “Bilgi Serbestisi Kanunu”, 1970; “Kamu Görevlileri Kanunu”, 1983; “Ombudsman Kanunu”, 1962
• Singapur , “Yolsuzluğu Önleme Kanunu”, 1960
• Slovenya , “Yolsuzlukları Önleme Ofisi Kanunu”, 2001
• Trinidad ve Tobago , “Kamuda Dürüstlük Kanunu”, 1987
• Yeni Zelanda , “Mali Sorumluluk Kanunu”, 1994
• Yunanistan , “Ombudsman Kanunu”, 1997

Kaynak: Yolsuzlukla Mücadele, “*TBMM Raporu; Bir olgu olarak yolsuzluk: Nedenler, Etkiler, Çözüm Önerileri*”, 2003, s. 77.

4.2. DÜNYADA MEYDANA GELEN YOLSUZLUK OLAYLARI VE ALINAN ÖNLEMLER

4.2.1. Watergate Örneği

Watergate skandalı 1972-1974 Amerika Birleşik Devletleri'nin başkentinde gelişen ve Başkan Richard Nixon'ın istifa etmesiyle sonuçlanan siyasi bir skandaldır. Watergate ABD'nin başkenti Washington, D.C.'de bulunan bir otel ve iş merkezinin adıdır.

Skandal bu binada ortaya çıktığı için Watergate Skandalı ya da kısaca Watergate adıyla anılır.

17 Haziran 1972 günü 5 hırsız Watergate iş merkezindeki bir büroya girerken polis tarafından yakalanarak tutuklandı. Bu büronun ABD'nin o zamanki ana muhalefet partisi olan Demokratik Parti'nin merkezi olduğu ortaya çıktı. Sürdürülen soruşturma hırsızların Nixon'ın partisi olan Cumhuriyetçi Parti ile bağlantılı olduklarını ve amaçlarının Demokratik Parti'nin telefonlarını gizlice dinlemek üzere mikrofonlar yerleştirmek olduğunu ortaya koydu. Bunun üzerine Başkan Richard Nixon bu hırsızlığın arkasında olan bütün siyasetçilerin ortaya çıkarılması için Adalet Bakanı Elliot Richardson'ı görevlendirdi. Richardson, Archibald Cox isimli bir savcuyu bu göreve atadı. Cox, Beyaz Saray'da başkanın bütün konuşmaların teybe alındığını öğrenerek bu bant kayıtlarının kendisine verilmesini istedi. Richard Nixon bu isteği kesinlikle reddetti ve Cox' un görevden alınmasını emretti. Adalet Bakanı Cox'u görevden almayı reddedince Richard Nixon Richardson'ın işine son verdi. Olaylar gitgide çorap söküğü gibi gelişmeye başladı. ABD Yüksek Mahkemesi Richard Nixon'ı bant kayıtlarını savcılara teslim etmeye zorladı. Richard Nixon bant kayıtlarını sonunda teslim etti ama bu sefer Richard Nixon iyice halkın desteğini kaybetmişti ve ABD Kongresinde Richard Nixon'ı görevden almak üzere soruşturmalar başlamıştı. Bu ortamda 8 Ağustos 1974 tarihinde Richard Nixon televizyonda yaptığı bir konuşmayla ertesi gün istifa edeceğini açıkladı. Yerine Başkan yardımcısı Gerald Ford başkan oldu. Böylece Richard Nixon ABD tarihinde başkanlıktan istifa eden ilk ve tek başkan olmuş oldu.

ABD Ulusal Arşivleri ve Nixon Başkanlık Kütüphanesi, ABD eski başkanlarından Richard Nixon'ın istifasıyla sonuçlanan Watergate Skandalı'nın şimdiye kadar gizli tutulan ses kayıtlarının yazıya dökülmüş halini açıkladı. Açıklanan belgeler, Nixon'un Haziran 1975'te hakkında dava açılıp açılmayacağı konusunda karar vermek üzere toplanan büyük jüriye, California'daki evinde iki günü aşkın bir sürede verdiği 11 saatlik gizli ifadeyi içeriyor. Gizli ifadesinde, kendisinden geride kalan paramparça olmuş mirasını ve Watergate dönemi eylemlerini savunduğu görülen Nixon, 20 Haziran 1972'de personel şefi H.R. Haldeman ile Beyaz Saray'da yaptığı konuşmanın ses kaydındaki kayıp bölüm hakkında ise dişe dokunur bir şey söylemiyor. Soruşturmayı yürüten müfettişlerin, suç işlemiş kişilerin adlarını gizlemek amacıyla bir bölümünün

bilinçli olarak silindiğini düşündüğü, Nixon ile Haldeman arasındaki görüşme, Nixon'ın büyük jüriye verdiği gizli ifadedeki en önemli bölüm olarak kabul ediliyor.

4.2.2. Enron Örneği

Son dönem işletme tarihinin en dikkat çekici “vakası” olan Enron şirketindeki Yolsuzlukların ortaya çıkması ve dünyanın önde gelen denetleme şirketlerinden Arthur Andersen'in de bu süreçte rol alması, aslında çöküşe yol açacak bir piyasa mekanizmasının varlığı için bir uyarı sinyali olmalıydı. Amerikan kurumsal kültürünü derinden etkileyen bu olay, dünyanın geriye kalanındaki özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından hiç de yabancı değildi. Ancak bu defa sahne ve oyuncular yer değiştirerek oyun dünyanın en gelişmiş ülkesinde sergilenir olmuştu.

Amerika Birleşik Devletleri'nde “11 Eylül” saldırılarından sonra finans alanında ikinci bir şok ülkenin en büyük enerji şirketlerinden Enron' un ülkeyi sarsan iflasının yarattığı sonuçlarla yaşandı. Enron' un ortaya çıkardığı etki ve sonuçlar sayesinde aslında pek çok şeyin geç de olsa farkına varılmış oldu. Yıkılmaz ve sarsılmaz zannedilen pek çok Amerikan değer ve kültürü, sadece bir şirketin, “Enron” un, ancak tarih kayıtlarına geçecek tür ve büyüklükteki iflas talebiyle sarsılmaya başladı. “11 Eylül” sonrası dönem düşünülecek olduğunda bu durum, çok yeni bir şey olmamasına karşın Amerika için alışık olan bir durum değildi.

Esasında bir enerji şirketi olarak 1985 yılında kurulan ve internet teknolojisindeki gelişmeleri gayet iyi yakalayarak 1990'ların sonunda en gözde şirketlerden birisi haline gelen Enron, 1999 yılı başında 20\$ civarında olan hisse senedi fiyatlarını 90\$'a kadar yükseltmeyi başarmıştı. Enron'un çok “sağlıklı karlar” elde ettiğini düşünen yatırımcılar bu şirketin piyasa değerini yükseltmekte hiç tereddüt etmiyorlardı. Enron da yayınladığı, dünyanın en büyük denetleme şirketlerinden birisi olan Arthur Andersen'in denetiminden geçen muhasebe raporlarında şişkin karlar göstererek yatırımcılara güven veriyordu. Oysa 2001 yılında ortaya çıktı ki aslında Enron enerji piyasasından çok büyük zararlar yazıyor ve bu zararları çeşitli finansal türev araçları kullanarak ve muhasebe hilelerine başvurarak kapatıyordu. Ancak büyük bir yatırımcı kitlesini uzun bir süre kandırmak mümkün değildi. Enron esasında sermayesinin muhasebeleştirildiğinden çok daha eksik olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı. Bu itiraf

Enron açısından sonun başlangıcı, ABD ekonomisi açısından ise bir dönemin kapanışı idi. Enron'uniç yapısının oldukça çürük olduğunu fark eden yatırımcılar derhal ellerindeki hisseleri çıkartmaya başladılar. Sonuçta zirvesinde 70 milyar \$'ı aşkın bir şirket olan Enron hisse senetleri ilk önce 20\$'a daha sonra ise 0.26\$'a kadar geriledi ve şirket 2 Aralık 2001 tarihinde iflasını açıklamak zorunda kaldı.

ABD'nin Houston (Texas) merkezli şirketi, Enron; 1985'te iki doğal gaz şirketinin birleşmesiyle ortaya çıktı. Kısa müddet sonra Amerikan enerji piyasalarının serbestleşmesiyle serpildi ve gelişti. Future sözleşmeler adeta onun adıyla anılır oldu.. ABD'de 1980'lerin ortalarında petrol fiyatları istikrarlı biçimde düşmeye başlamıştı. Doğal gaz alıcıları bu dönemde fuel-oil gibi alternatif ucuz enerji kaynaklarına yönelmeye başladılar. Tam bu sırada Enron öncülüğündeki endüstri şirketleri piyasanın kurallarından arındırılması (derelegation) için yoğun lobby faaliyetlerine girişmeye başladılar. Bunların sonucunda oluşturulan yeni piyasada da Enron (gelecekteki enerji teslimlerinde geçerli olacak fiyatlara garanti vererek) futures sözleşmelere girişti. Hemen akabinde Enron, benzer fırsatı (future sözleşmeler) serbestleşen elektrik piyasasında da edindi. 1990'ların ikinci yarısında Enron, yeni piyasalara girerek faaliyetlerini genişletti. Enerjiye ilaveten, çelik ve orman ürünleri gibi endüstriyel ürünlerin ticaretine başladı. Yaklaşık on yıl kadar sonra şirket, faaliyet alanlarını daha da genişletmiş reklam amaçlı yayıncılık, internet bandwidth hizmetleri ile (kötü hava şartlarından kaynaklanan ekonomik riskleri sabitleyenler dahil) future sözleşmeler gibi geniş bir alana yayılmıştı.

Sonuçta 1980'li yılların küçük çapta bir boru hattı şirketi Enron, kısa- bir sürede (2000 yılı) toplam geliri 100 milyar doları bulan dünyanın sayılı en büyük enerji şirketlerinden biri haline gelmişti. Aynı yıl itibariyle temel verilerine bakıldığında toplam aktifleri 65.5 milyar dolar ve toplam çalışan sayısı 19.000' e yaklaşmıştı. 2000 yılı gelirleri 100 milyar doları aşan Enron, enerji üretimi ve dağıtımı ile başlayıp, daha sonra enerji ticareti üzerinde yoğunlaşmış bir şirket. Şirket, zaman içerisinde, kendi başına adeta bir enerji borsası haline geliyor ve ABD ile Avrupa'da enerji ticaretinin yüzde 20'sini gerçekleştiriyordu. Bunun yanı sıra, şirket birçok yeni alana da girmişti. Enron, bir yandan ABD'de enerji piyasasının liberalleştirilmesi için var gücüyle çabalarken, diğer yandan da bu piyasada önemli bir oyuncu haline gelmişti.

Şirket'in batışına giden yoldaki en önemli kilometre taşları, yasal ve/veya yasadışı olarak uygulanan bazı muhasebe kuralları ve Enron dışında kurulmuş birçok **SPE (Special Purpose Entity)** şirket kanalıyla risklerin ve zararların bilanço dışına çıkarılarak gizlenmesi olmuştu. Bu işlemlerle ve diğer bazı ilişkiler sayesinde karlı ve parlak bir görüntü yaratılarak şirketin hisse senedi fiyatları yükseltilmişti. Enron'un, Ekim 2001 'de zarar açıklaması ve Kasım 2001 'de geçmişe dönük olarak gelirlerini düzeltmesiyle başlayan süreç, Aralık başında şirketin iflasını istemesiyle korkunç sona ulaştı.

2001 yılının Ekim ayında şirketin denetçi firması Enron' un iştiraklerinden bir bölümündeki borç ve zararların Enron 'un mali tablolarında yer alması gerektiğini kamuoyuna duyurduğunda bunun anlamı; Enron'un dönem faaliyetlerinin 1 milyar dolarlık zararlar sonuqlanmasıydı. Bu beklenmedik gelişme üzerine Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu olarak ifade edilebilecek SEC (The Securities and Exchange Commission) ve ondan sonra da olayın ciddi boyutları üzerine Adalet 'Bakanlığı ile ABD Kongresi'nin soruşturmaları birbirini izledi. Soruşturmalarla birlikte Enron 'un hisseleri ve bonoları değer kaybetmeye başladı. Şirket derecelendirmeleri aşağı çekildi. 2001 yılı başında 80\$ ve Ekim ortasında 35\$ olan Enron hisse senedi fiyatı hızla düşmeye başladı ve 2001 sonlarında 0.20\$'a indi. Bu keskin fiyat düşüşü sonucunda yatırımcılar ve emeklilik fonlarını şirketlerinin hisse senedine yatıran Enron çalışanları büyük zarara uğradılar.

En büyük rakibi Dynergy'le olan birleşme görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı. 02.12.2001 tarihine gelindiğinde Enron'un iflas başvurusunda bulunmaktan başka çaresi kalmamıştı. Bu başvurudan hemen sonra SEC, soruşturmayı Enron'un denetçi firmasını içerecek şekilde genişletti. Soruşturmaların ilk ortaya çıkardığı sonuçlar açıklandığında gerçekten Enron da önemli şirket evraklarının imha edildiği hatta bu eylemlerin soruşturma sürecinde sürdüğü ortaya çıktı.

Enron, ABD'nin en büyük bankalarından önemli miktarlarda krediler kullanmıştı. Kesin miktarı henüz belirlenememekle birlikte borçlarının" önemli miktarının teminatsız olması, bankacılık piyasasında neler olduğu sorusunu da akla getirmektedir. Enron 'a en büyük borç verenlerin başında J.P. Morgan Chase gelmektedir. Adı geçen banka 2002 başı itibariyle Enron' da 456 milyon dolarlık kayba uğradığını duyurdu. Diğer bir alacaklı banka olan Citigroup ise kayıp miktarının aynı tarih itibariyle 228

milyon dolar olduğunu bildirdi. Bank of Amerika da Enron'a 200-300 milyon dolarlık kredi verdiğini duyurdu Enron'un bankalara olan borçları tam olarak belirlenmiş olmamakla birlikte çok sayıda bankanın büyük İktidarlardaki alacakları nedeniyle bir kredi riskiyle karşı karşıya kaldığı söylenebilir.

Bu trajedinin Enron dışındaki diğer başrol oyuncusu ise Ünlü bağımsız denetim firması Arthur Andersen (AA).Enron'un, kamuoyu veya yatırımcılar adına **“bağımsız”** denetimini bu firma yapıyordu. Yatırımcılar adına bu denetimi hakkında yerine getiremeyen ve zamanında gerekli uyarıları yapamayan AA ciddi eleştirilere maruz kaldı. Öte yandan, Enron 'un kirli çamaşırları ortaya çıkınca AA firmasında Enron denetiminden sorumlu olan denetçinin ilgili dokümanların önemli bir kısmını kağıt kıyma makinasından geçirdiğinin Olaya çıkışı ise kamuoyunda bardağı taşıran son damla oldu. Enron olayından en büyük darbeyi alan kurumlar AA firmasının şahsında **“bağımsız denetim şirketleri”** oldu. Bilindiği üzere bu şirketler, ilgili kamu kurumlarının bu kadar çok sayıda ve kapsamda denetimi yapamamaları nedeniyle, kendilerine kamu adına halka açık şirketleri denetleme yetkisi verilmiş şirketler. Paralarını şirketten almakla birlikte, kamu ve yatırımcılar adına bu denetimi yapmaları gerekiyor. Yani şirketi değil, yatırımcıları korumak asli görevleri. Enron olayında AA firmasının yaptıkları veya yapmadıklarını gören yatırımcılar ve şirket çalışanları kendilerini adeta **“ihanete uğramış”** gibi hissettiler. Anlaşılan o ki; Enron'un iflası ve denetçi firmanın akıbeti dünya çapında beş büyüklerden oluşan denetim endüstrisinde taşları yerinden oynatmış gibi görünmektedir.

Enron'un çöküşü rating firmalarının güvenilirliğine de büyük gölge düşürdü. Daha ekim ayı ortalarında Enron'a 'Baa', yani kredi verilebilir notu veren Moody's, bu notu ancak kasım sonlarında 'B2'ye düşürdü. 'B2' Junk Bond, yani batmış hisse anlamına geliyor.

Enron olayı ile ilgili çeşitli yorumlar yanında bunn bir liderlik krizi olduğu tezleri de görülüyor. Şu kadarını kesin olarak biliyoruz ki, Enron'un yaptığı ölümcül hatalar, yönetiminin kendini beğenmişliğinden ve bu tavırlarının, yönetim kurulu üyeleri, ekonomi kurmayları, politikacılar ve borsa analiz uzmanlarınca gizliden gizliye desteklenmiş olmasından kaynaklanıyor. Zamanında uyarı işaretlerini görmezden gelip başlarını diğer yana çeviren bu (autistik) insanların birçoğunun, Enron ile ciddi boyutlarda parasal ilişkileri bulunduğunu görüyoruz.

Enron skandalının ortaya koyduğu gerçekler şöyle: Şirket yöneticileri, büyük ölçüde, maaş, prim veya hisse senedi opsiyonları yoluyla, kendi servetlerini artırmak için yasa dışı ve/veya ahlak dışı davranışlara girmişler; bu şirketleri yatırımcılar adına denetlemekle veya izlemekle yükümlü olan bağımsız denetim şirketleri, derecelendirme şirketleri ve hisse senedi analistleri görevlerini yapmamışlar; bütün bu sistemi düzenleyen ve gözeten kamu kurumlar ise çaresiz kalmışlardı. ABD’de muhasebe ve denetim kuruluşları ve bunlarla ilgili düzenlemeler başta gelmek üzere sosyal güvenlik mevzuatı, hisse senedi ve bono piyasaları (kamuoyunun bilgilendirilmesi), resmi federal kuruluşlar, Amerikan siyaseti. ve finansmanı, kurumsal bankacılık gibi çok değişik alanlar Enron sayesinde sorgulanır oldu. Bunların yeniden gözden geçirilme veya tamamen kaldırılarak yeniden yapılandırılma ihtiyacı ortaya çıktı. Ancak Amerikan kurumsal kültürünü derinden etkileyen bu olay, dünyanın geriye kalanındaki özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından hiç de yabancı değildi. Ancak bu defa sahne ve oyuncular yer değiştirerek oyun dünyanın en gelişmiş ülkesinde sergilenir olmuştu. Değeri 60 dolarlardan birkaç sente gerileyen “Enron”, bu tip olayların sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan hukuk ve ekonomi sistemlerine özgü olmadığını göstermesi bakımından da önemlidir. (Özel, 2012)

4.2.3. World Com Örneği

Enron’dan sonra en büyük ikinci muhasebe skandalı, telekomünikasyon şirketi WorldCom’ın bilançolarını şişirerek, karını kağıt üzerinde 3.8 milyar Dolar fazla gösterdiğinin ortaya çıkmasıyla patlak vermişti. ABD’nin en büyük ikinci telefon şirketi WorldCom’un karını olduğundan fazla göstermesi üzerine şirketin hisse senetleri büyük ölçüde değer kaybetti. Skandal ayrıca borsada işlem gören diğer iletişim hisse senetlerini de olumsuz etkiledi.

ABD’nin en büyük telekomünikasyon şirketlerinden WorldCom, 21 Temmuz 2002 tarihinde borçlarını ödeyemez duruma gelmesi nedeniyle, borçlarını yeniden yapılandırabilmek için 11. madde koruması çerçevesinde konkordato başvurusunda bulundu. ABD tarihinde 2008 Lehman Brothers iflasına kadar görülen en büyük iflas talebi idi. WorldCom’un hisseleri, Nasdaq’da sonraki cuma günü 9 cent’ten kapandı. Bir zamanlar Wall Street’in en sevilen şirketlerinden olan World Com’un hisseleri,

1999 yılında 64 dolara fırlamıştı. 1983 yılında kurulan, dünyada 65 ülkede şubesi ve 85 bin çalışanı bulunan World Com'un, 20 milyondan fazla müşterisi bulunuyordu. 11. madde, şirketin konkordato ilan etmesi durumunda iflas eden şirketi alacaklı firmalara karşı koruyor. World Com, borçlarına karşılık alacaklılarına şirket hissesi vermeyi planlarken, 17 milyar dolarlık World Com tahvili bulunan J.P. Morgan, Citi Group ve General Electric Capital Unit, şirketin malvarlıklarının korunması için 2 milyar dolarlık kredi vermeyi kabul ettiğini açıkladı. World Com iflas davası ABD Federal iflas yargıçı Arthur J. Gonzales tarafından görüldü. Bu yargıç aynı zamanda Enron olayının iflas davasını da yürütmekte idi.

World Com 1983'te kuruldu. 1985 yılında Bernard Ebbers şirkete CEO olarak seçildi. 1989'da Advantage companies inc. şirketini satın alarak halka açıldı. Şirket ismini 1995 de World Com ve sonra sadece World Com olarak değiştirdi. Şirketin genel stratejisi kendinden küçük veyahut kendi değerine yakın şirketleri alıp büyümeden ibaretti. Küçük bir şirketten, diğer şirketleri alarak, bir dünya devi haline gelmeleri borsa çevrelerinde "kar topu etkisi" şeklinde adlandırıldı. 1998 yılında telekom şirketi MCI ile birleşerek 47 milyar dolarlık sinerji yaratması WorldCom için dönüm noktası oldu. Böylece şirket uzun mesafeli telefon hizmetleri de verecek duruma gelmişti. ABD tarihindeki en büyük birleşme olarak görülen bu olumlu gelişme 1999'da Nasdaq'ta işlem gören şirket hisselerinin 64 dolara kadar çıkmasını sağladı. Küçük bir 'orta ölçekli telefon şirketi' olarak işe başlayan World Com, agresif büyüme stratejisiyle telekom sektöründe son 15 yılda 60'tan fazla şirketi satın alarak bünyesinde topladı. 2000 yılında şirketin 115 milyar dolarlık bir teklifle "Sprint Com" u alması Amerikan rekabet kurulu tarafından önlendi. Şayet bu birleşme gerçekleşse idi dünya tarihindeki en büyük şirket birleşmesi olacak ve World Com bir numaradaki AT&T şirketinin önüne geçmiş olacaktı. Bundan sonra şirket çöküş sürecine girdi ve hisseleri değer kaybetmeye başladı ayrıca şirketin borçları da artış gösterdi. 2002 yılına kadar sahte gelir yarattığı anlaşılan şirket, 11 Milyar dolarlık muhasebe oynamasının ortaya çıkması ile iflas sürecine girdi. Şirket 7 Temmuz 2006 tarihinde Verizon Communications kuruluşu tarafından satın alındı.

Şirketin CEO'su Bernard Ebbers sahip olduğu World Com hisse senetlerinin fiyatlarının yükselmesinden oldukça gelir sağlamıştı. Buna karşılık 1998 yılında MCI ile birleşmelerinden hemen sonra telekomünikasyon sektöründe gerileme başladı ve

World Com'un büyüme stratejisi başka birleşmeleri rekabet kurulu tarafından engellenince ciddi bir darbe yedi. Bu süreçte World Com senetleri değer kaybediyor ve Ebbersmarjin hesaplarını kapatması için bankalar tarafından sıkıştırılıyordu. 2001 yılında Ebbers Yönetim Kurulunu marjin hesaplarını kapatabilmesi için \$400 milyon şirket kredisi sağlamaya ikna etti. Yönetim Kurulu bu kredi açılmaz ise Ebbers'in elindeki hisseleri satacağını ve bunun da hisselerin değerini daha da düşürüleceğini düşünüyordu. Fakat bu strateji Ebbers 2002 Nisanında tasfiye edilip yerine John SIDGMORE tayin edilince sonuçsuz kaldı.

1999 ve Mayıs 2002 yılları arasında firmanın muhasebe kadrosunun sahte gelir ve karlılık rakamları ile hisse senedi fiyatlarını yüksek tutmaya çalıştıkları anlaşıldı. Burada giderler düşük gösterilirken sahte gelir kalemleri yaratılmış idi. 2002 yılında firma içinden bir denetçi ekibi yoğun bir çalışma ile hesaplarda \$3.8 mertebesinde bir hile yapıldığını ortaya koydular. Yönetim Kurulu durumdan haber edilince muhasebe yönetimini görevlerine derhal son verildi ve denetçi firma Arthur Andersen ile ilişkiler 2001 sonu olarak kesildi. 2003 yılı sonu itibarı ile şirketin aktiflerinin \$11 milyar dolar kadar şişirildiği anlaşıldı. Bundan sonra devreye SEC ve hukuk sitemi de girdi ve şirket iflasa sürüklendi. (Özel, 2012)

World Com, iletişim sektörünün çeşitli kollarında faaliyet yürüten şirketleri çatısı altında birleştirmeyi başarmıştı. Bunlardan en önemlileri şunlar:

MCI Ülkenin ikinci en uzun telefon ağı sağlayıcısı. Şirketin 20 milyondan fazla müşterisi bulunuyor. 2001'deki gelirinin yaklaşık 13,8 milyar dolar olduğu açıklanmıştı. UUNET ve MFS Internet sağlayıcısı şirketler. 1996 itibarıyla ABD pazarının yaklaşık üçte birini ellerinde bulunduruyorlardı. UUNET, dünya üzerinde altı kıtaya hizmet götürüyor. Brooks Fiber Dokuz eyalette, daha çok iş dünyasına hizmet eden fiber iletişim ağı sağlayıcısı. Embratel World Com'un çoğunluk hisselerine sahip olduğu Brezilya telekom şirketi. Avantel Hem ABD'de, hem de birçok farklı ülkede hizmet veren uzun mesafe mesaj servisi Sky Tel Communications 2001 yılı itibarıyla 441 milyon dolarlık satış yapan ve gelişmiş mesaj hizmeti veren şirket. DigexInc. World Com, dünya çapındaki bu önemli Web sunucusunun da yüzde 94 hissesini elinde bulunduruyor. Compu Serve Corp. 1998'de World Com'a katılan elektronik posta servisi. Embratel Participacoes S.A. World Com'un yüzde 52 oranında hissesini elinde

bulundurduğu Brezilya kökenli uluslararası ortaklarından biri. Brezilya pazarında data baz hizmeti konusunda lider.

World Com' un iflas öncesindeki aktif toplamı 107 milyar doları buluyordu. World Com'u 63.3 milyar dolar aktifiyle yine bir başka şirket skandalı olan Enron izliyor. World Com ilan ettiği 107 milyar dolarlık iflas, Aralık ayında iflasını açıklayan batık enerji şirketi Enron'dan iki kat fazla. 2002 yılı Haziran ayında dünya tarihinin en büyük iflasını açıklayan World Com, konkordato mahkemesinden günlük işlemlerine devam için ön onayını aldı. Davaya bakan ilgili ABD mahkemesi, World Com'a, ara finansman için 2 milyar dolar harcayıp faaliyetlerini sürdürebilmesi için izin verdi. Şirketin hisseleri de bu kararla yüzde 43 değer kazanarak 20 sente çıktı. Davaya bakan hakim, şirketin kötü yönetimi, kanunsuzluk ve yolsuzlukları araştırması için bağımsız bir müfettiş tayinini de onayladı. Bu bağımsız müfettiş, dava sürecine şeffaflık getirip, davanın ele alınıp yürütülmesi sürecinde kamuoyunun güvenini artıracak. 3.85 milyar dolarlık muhasebe skandalının ortaya çıkmasıyla zor duruma düşen ve borçları hızla artmaya başlayan World Com'un yöneticisi John Sidgmore, 11. madde korumasıyla, borçlarını yeniden yapılandırarak, daha güçlü ve sağlıklı bir şirket olarak çalışmalarını sürdürebileceklerini savunuyor. Konkordato çerçevesinde World Com, alacaklılara karşı korunurken, borçlarını, belirli bir plan içinde ödemesi süresince, faiz ödemesinde de bulunmayacak. World Com' un, borçlarını yeniden yapılandırma çerçevesinde, borçlarına karşılık, alacaklılarına şirket hissesi vermeyi planladığını deklare etti. Fakat sorun bu kadar kolaylıkla çözümlenebilecek gibi değildi ve devreye SEC girdi. İflas masasının yeniden yapılanma anlaşması gereği firma SEC' e zarara uğrayan yatırımcıların tazminatı olarak \$750 milyon dolar nakit ve MCI hisse senedi olarak ödedi.

ABD Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) Ocak 2001-Mart 2002 dönemini kapsayan beş çeyrekte 3.8 milyar dolarlık zararını gizleyen World Com'a Federal Mahkeme'de sahtecilik davası açtı. Kurul, şirketi, kârını Wall Street beklentilerine uydurmak için gelirlerini manipüle etmekle suçluyordu. Amerikan Sermaye Piyasası Kurulu Enron örneğinde olduğu gibi, soruşturma devam ederken belgelerde tahrifat yapılmasını veya muhasebe kayıtlarının tamamen silinmesini önlemek amacı ile yasal işlemler başladı.

Enerji devi Enron ile başlayan muhasebe kayıtları skandalı, daha sonra iletişim devi World Com ve büro malzemeleri sektöründe faaliyet gösteren Xerox firmasıyla devam

etti. Gelir ve kârlarını muhasebe kayıtlarıyla şişiren Enron, skandalın ortaya çıkmasından sonra iflasa sürüklenmişti. Son olarak muhasebe kayıtları oynanarak World Com şirketinin 3,8 milyar dolar, Xerox da resmi rakamlara göre 1,9 milyar dolar, gazetelerde çıkan haberlere göre 6 milyar dolar fazla gelir ve kâr gösterdiği belirlendi. Bu haberlerden sonra uluslararası yatırımcılarda ABD şirketlerine yönelik güvensizlik ortaya çıkmaya başladı. Uluslararası yatırımcılar ABD'nin diğer büyük şirketlerinde de aynı muhasebe oyunlarının olabileceğinden şüphelenmeye başladı. Bu güvensiz ortamı ortadan kaldırmak isteyen ABD Başkanı Bush, yaptığı haftalık radyo konuşmasında "ABD iş dünyasının saygınlığına duyulan güveni onarmak için" kurallar ve yasalar gerektiğini söyledi. "Kamu güveninin ihlaline hiçbir şekilde hoşgörü gösterilmeyeceğini" belirten Bush, "Hükümetin, çalışanların ve yatırımcıların Amerikan iş dünyasına duyduğu en yüksek düzeyde güvenin devam etmesini sağlamak için yanlış yapanların kovuşturulmasında ve cezalandırılmasında son derece dikkatli davranacağını" söyledi. Başkan Bush'un planı, şirketlerin üst düzey yöneticilerinin kendi şirketlerine ait hisse senetlerini alıp sattıkları her durumda işlem tarihinden itibaren iki gün içinde kamuoyunu ve yetkili makamları haberdar etmesini zorunlu kılmayı öngörmekte idi. Şimdiki durumda ABD mevzuatı şirket yöneticilerinin kişisel alım satımlarını bir yıldan fazla bir süre açıklamamalarına izin veriyor. Özellikle Enron örneğinde, şirketin çöküşe gittiğini anlayan bazı yöneticilerin şirketin kötü durumunun kamuoyunca öğrenilmesinden çok önce sahip oldukları hisse senetlerini elden çıkararak zarardan kurtuldukları görülmüştü.

World Com'un mali denetimini Enron'da olduğu gibi Andersen'in yürütüyor olması ise bir başka dikkat çekici boyut olarak görüldü. Şirketin denetimini daha önce bırakan Andersen, World Com muhasebe yetkililerinin önemli bilgileri vermediği ve kendi denetçilerine danışmadığı iddiasıyla kendini savunmaya çalışsa da, olayın, Enron skandalındaki rolü nedeniyle batma noktasına gelen danışmanlık şirketinin tabutuna çakılan diğer bir çivi oldu.

World Com olayı ABD'de büyük şirketlerin ne şekilde yönetildiği, hesaplarının nasıl tutulduğu ve hisse sahiplerine karşı ne kadar açıklıkla bilgi verildiği konusunda son zamanda yaşanan skandalların yeni bir örneği olarak görülüyor. Dev Enron enerji şirketi de kötü yönetim nedeniyle batmıştı. World Com skandalı da şirketin uğradığı kaybın büyüklüğü bakımından Enron fiyaskosunu geride bırakarak risk yönetimi

yetersizliğinde batan dev şirketlere ilginç bir örnek oluşturdu. Kırımsal yönetim dünyasında bu tür senaryoları anlamak zor olmamalı, örneğin WorldCom önceki yıldaki yatırımlarının %40'nın sahte olduğunu, bunların gerçekte işletme gideri olduğunu söylüyor. Peki şirket dolandırıcılıklarını izlemekle ilgili insanlar (denetmenler, bankalar ve devlet yetkilileri) bu kadar büyük şeyleri nasıl atladılar? Cevap, elbette, ya görmek istemediler ya da engellendiler. Denetmenler kendilerine dünyanın parasını ödeyen şirketleri zorlamak istemiyorlar. Banka yöneticileri, Enron olayından öğrendiğimiz gibi ilgilenmiyorlar, bırakın karlı yan anlaşmalar yapsınlar. Ve seçilmiş yetkililer, kampanya bağışları ve diğer sebeplerle uysallaştırılıyorlar, düzenleyicileri kendi işlerini yapmaktan alıkoyuyorlar. Para karşılığı kendi kurumlarını öldürüp, düzenlemelerde “kara delikler ” yaratıp dolandırıcılara nanik yaptırıyorlar.

4.2.4. Zerox Örneği

ABD Sermaye Piyasası Kurumu (SEC) tarafından bağımsız denetime tabi tutulan büro donanımları üreticisi Xerox'un son 5 yıl boyunca uygunsuz muhasebe işlemleriyle gelirlerini tahmin edilenden çok daha fazla şişirdiği bildirildi.

Washington Post gazetesinin haberinde, nisan ayında Xerox'u hesaplarını bağımsız denetime açmaya zorlayan SEC' in, bu tarihte şirketin usulsüz işlemlerle gelirlerini 3 milyar dolar kadar yüksek gösterdiği tahmin ettiği, oysa, son incelemelerin bu rakamın 6 milyar doları aşabileceğini gösterdiği belirtildi. Xerox'un sözcüsü Christa Carone, konuyla ilgili yaptığı açıklamada son 5 yılda Xerox'un sağladığı gerçek gelirlerin açıklanandan 1,9 milyar dolar kadar eksik olduğunu söylerken, bu farkın aslında 6 milyar doları aşabileceği yönündeki iddialar karşısında sessiz kaldı.

Usulsüz muhasebe uygulamalarından dolayı bağımsız hesap uzmanı denetiminde bulunan ve daha önce SEC' e 10 milyon dolar ceza ödemeyi kabul etmiş olan Xerox, bağımsız denetim sonucunda iyice sıkıştı. Xerox 1997–2001 yılları arasındaki faaliyet dönemi için toplam 92 milyar dolarlık gelir bildirmişti.

Xerox'un usulsüz muhasebe işlemleriyle gelirlerini şişirmekle vergi öncesi kar rakamlarını olduğundan yüksek gösterdiği ve bu şekilde borsayı manipüle ettiği iddia ediliyor. Gözlemciler, şişirme yapılmadığı takdirde Xerox'un söz konusu 5 yıl içinde üç aylık dönemler ve yıllar itibarıyla açıkladığı kar rakamlarının piyasa beklentilerinin

altında kalacağını ve şirket hisse senetlerinin değer kaybına uğrayacağını belirtiyorlar. Dün, Xerox'un New York Borsası'ndaki hisseleri yüzde 28 oranında değer yitirerek 8 dolardan 5,75 dolara düştü.

4.2.5. Royald Ahold ve Parmalat Örnekleri

ABD'de yaşanan bu skandalların ardından, 2003 yılı Şubat ayında Avrupa'da da benzeri bir durum ortaya çıkmıştır. Dünyanın üçüncü büyük perakende şirketi olan Royald Ahold (Hollanda Şirketi) 2001 ve 2002 yılları için ilan edilen kâr rakamlarının olması gerekenden 500 milyon dolar daha fazla olduğunu bildirdikten sonra şirketin hisse senedi fiyatı bir günde yüzde 63 değer kaybetmiştir. (Symes, 2009)

Avrupa'da Royald Ahold' dan sonra 2003 yılı Aralık ayında İtalyan şirketi Parmalat'ın yolsuzluğu patlak vermiştir. 29 ülkede 30.000 çalışanı bulunan Parmalat gıda şirketi, hesaplarında milyarlarca doların (yaklaşık 13 milyar dolar (www.voanews.com) görünmemesinin ardından iflasını istemiştir. iflas işlemi, Amerika Merkez Bankası'nın Parmalat'ın şirketlerinden Cayman Adaları'nda bulunan Bonlat Finans Şirketi'nin sözde sahip olduğu 5 milyar dolar değerindeki nakit ve senetlerin ortada olmaması nedeniyle başlatılmıştır.

4.3. ÜLKEMİZDE YOLSUZLUĞU ÖNLEMeye YÖNELİK MALİ DENETİM UYGULAMALARI

Muhasebe verilerinden elde edilen bilgiler, işletme yöneticilerini, ortakları, tüm çalışanları, kredi verenleri, devleti, tedarikçileri ve nihayetinde işletmeye yatırım yapmak isteyen her kesimi yakından ilgilendirmektedir. İç ve dış tüm paydaşlar işletme ile ilgili tüm kararlarını bu bilgiler ışığında almak durumdadırlar. Tüm bu kesimin geleceğe yönelik verecekleri kararların amaçlara uygun ve tutarlı olabilmesi için muhasebe bilgilerin tarafsız, doğru ve güvenilir olmasıyla ilgilidir. Bu bilgilerin tarafsız, doğru ve güvenilir olabilmesinin sağlanması ise işletmelerde bağımsız olarak yapılan denetimlerle mümkündür. (Bozdemir, 2013)

Ülkemizde ilk bağımsız denetim zorunluluğu, 1987 yılında önce bankalarda başlamış olup daha sonra 1989 yılında ise sermaye piyasasındaki halka açık anonim şirketlerde

başlamıştır. Daha sonraki yıllarda ise sigorta işletmeleri zorunlu bağımsız denetim kapsamına alınmıştır.

Tüm sermaye şirketlerinde bağımsız denetimin yapılmasının zorunluluğu ise bağımsız denetim hükümleri 2013 yılından itibaren uygulanmaya başlayan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu(TTK) ile sermaye şirketlerinin denetimine ilişkin usul ve esaslar yeniden belirlenmiştir. Ancak, TTK yürürlüğe girmeden önce Temmuz 2012 tarihinde çıkarılan 6335 Sayılı Kanun ile her ölçekteki sermaye şirketinin bağımsız denetime tabi olması zorunluluğundan vazgeçilmiştir. Bunun yerine söz konusu 6335 Sayılı Kanun ile bağımsız denetime tabi olacak şirketleri belirleme yetkisi Bakanlar Kuruluna verilmiştir.

Bakanlar Kurulu da kendisine tanınan bu yetki çerçevesinde, 19/12/2012 tarihinde almış olduğu, 2012/4213 sayılı Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine Dair Karar ile hangi sermaye şirketlerinin bağımsız denetime tabi olacağını belirlemiştir. Böylece, anılan Bakanlar Kurulu kararı kapsamına giren şirketler bağımsız denetim yaptırmakla yükümlü kılınmıştır. Bakanlar Kurulu kararı kapsamına girmeyenler şirketler ise bağımsız denetimin kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı'nın 4 üncü maddesinin altıncı fıkrasına dayanılarak hazırlanan "Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine Dair Bakanlar Kurulu Kararına İlişkin Usul ve Esaslar"ı belirleyen ve ortaya çıkabilecek tereddütleri gidermeyi amaçlayan Kurul Kararı 12 Mart 2013 tarihinde yayımlanmıştır.

Son olarak 11 Nisan 2013 tarihinde 6455 Sayılı Kanunla sermaye şirketlerinde bağımsız denetim zorunluluğu kapsamında şirketlerin denetimine ilişkin hükümlerinde yeniden değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda, 2012/4213 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı kapsamına girmeyen anonim şirketleri için de yeni bir denetim zorunluluğu getirilmektedir. Kanun kapsamına alınan anonim şirketlerde denetime ilişkin ayrıntılı düzenleme ise Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na hazırlanan ve Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği beklenmektedir. (Bozdemir, 2013)

Son zamanlarda işletmeler daha karmaşık ve uluslararası bir boyut kazanmaya başlamışlardır. Aynı zamanda yeni pazarlarla karşılaşan firmalar, müşterilerine geleneksel güvence ve vergi danışmanlığının ötesinde hizmetler sunmaya başlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak da profesyonel muhasebecilere ihtiyaç duyulmuştur. Bu değişimler karşısında son zamanlarda yaşanan işletme

skandallarındaki denetçi hata ve hileleri ile birleştirildiğinde muhasebe ve denetim düzenlemelerinin tekrar incelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Toplumun gelişmesi, ekonomik yapının karmaşıklık derecesinin artması, güvenilir bilgi elde etmenin önemini büyük ölçüde arttırmıştır. Çünkü alınacak ekonomik kararlar, doğrudan doğruya karar alma sırasında elde bulunan geçerli bilgilere dayandırılır. Bu nitelikleri taşımayan bilgilere dayanılarak alınacak kararlar, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını engelleyerek hem topluma hem de karar alıcıların bizzat kendilerine zarar verebilmektedir. Bu bakımdan gerek yatırımcılar, gerekse karar alıcılar finansal bilgilerle işletme başarısının ölçülmesinde kullanılan bilgilerde bağımsız bir güvence ararlar. (Sağlar, 2009) Bu finansal bilgilerin tarafsız, doğru ve güvenilir olduğunun saptanması konusunda en yaygın ve genel yöntem ise bu bilgilerin bağımsız ve güvenilir bir kişi veya kurum tarafından denetlenmesidir. (Bozdemir, 2013)

Global ekonominin 11 Eylül'ü olarak tanımlanabilen Enron skandalından sonra başta ABD olmak üzere dünyadaki belli başlı ülkeler ve bunların piyasalarını düzenleyen kuruluşlar, özellikle bu skandal ile gündeme yerleşen denetçinin bağımsızlığı konusunda harekete geçmiştir. Bağımsız denetçinin faaliyet alanlarının ve kabul etmemesi gereken görevlerin iyice belirginleştirildiği bu yasanın yankıları çok kısa sürede dünyanın her tarafında hissedilmiştir.

Bağımsız denetim alanında ilk önce 2000'li yılların başından itibaren ABD'de, daha sonra ise diğer gelişmiş ülke ekonomilerinde arka arkaya ortaya çıkan muhasebe ve bağımsız denetim skandalları ile beraber, kamunun sermaye piyasalarına olan güveninin yeniden tesisi amacıyla birçok ülkede bir takım köklü düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda, bağımsız denetimin daha kaliteli ve yeterli güvenilirlikte yapılmasını teminen bağımsız denetim standartları güncellenmiş ve yeni gözetim ve denetim mekanizmaları oluşturulmuştur. (Okur, 2007) ABD'de Sarbanes-Oxley Kanunu'nun 2002 yılında kabul edilmesi ve Avrupa Birliği'nin bağımsız denetime ilişkin 8. direktifi 2006 yılında güncellemesi sonrasında ülkemizde de bağımsız denetim konusu daha yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmış ve bu konuda somut adımlar atılmıştır. (Yavuz, 2011)

Bu kanun ile bu tüm muhasebe ve şirket skandallarına kamuoyunun belirli ölçüde zarar görmesini önleyebilecek düzenlemeler getirilmiştir. (Özbirecikli, 2006)

ABD’de uygulamaya geçirilen bu yasa ile kurumsal yönetim açısından işletmelerin hedeflerine ulaşabilmesi, finansal raporlamanın güvenilirliğini sağlamak için iç kontrol sisteminin oluşturulması ve bu sistemin etkin biçimde uygulanması zorunlu kılınmıştır. Buda işletme yönetimine ve bağımsız denetçilere önemli sorumluluklar getirmiştir. (Alagöz, 2008) Ülkemizde de muhasebe denetimi konusundaki ilk adım, 1970’li yıllarda dış kredi kaynaklarından yararlanmak isteyen Türk firmaları, muhasebe denetimi mecburiyeti ile karşılaşmışlardır. Daha sonraki yıllarda, Türkiye’ye gelen yabancı sermaye akımının hızlanması, uluslararası finansman olanakları, vergi kanunları, TTK, Yabancı Sermaye Başkanlığı’na başvuru, yatırım teşvikleri ve iş ortaklıkları konularında danışmanlık yapmak gibi nedenlerle muhasebe denetimini talep etmeleri ile gelişmiştir. (Gönen, 2009)

Bu durum bağımsız denetim firmalarının faaliyete başlamasına yol açmıştır. 1987 yılında 19 denetim şirketi bir araya gelerek “Bağımsız Denetim Derneğini” kurmuştur. 1989 yılında halka açık şirketler için ilk bağımsız denetim uygulaması başlamıştır. Daha sonra sigorta şirketleri zorunlu bağımsız dış denetim kapsamına alınmıştır. Ülkemizde düzenlemelerin yasalar aracılığı ile yapılması, gelişmiş ülkelerdeki gibi denetime ilişkin düzenlemeleri gerçekleştirecek bir meslek örgütünün olmayışı bağımsız dış denetimin gelişimini olumsuz olarak etkilemektedir.(Dönmez, 2006, 69). Yine bağımsız denetim alanında 1989 yılında muhasebe hukuku olarak bilinen 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununun 2 ve 12 maddelerinde meslek mensupları, işletmelerin mali tablolarının muhasebe prensipleri ile muhasebe standartlarına uygunluğunu ve hesapların denetim standartlarına göre uygunluğunu incelemekle yetkili kılınmıştır. (3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, madde 2-12).

Ülkemizde muhasebe ve denetim standartlarını belirlemek amacıyla 1994 yılında TÜRMOB’a bağlı Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK) kurulmuştur. Bu kurulun görevleri daha sonra 2002 yılında kurulan Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMUSK) devredilmiştir. Daha sonraki süreçte 2003 yılında 3568 Sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanarak TÜRMOB yönetim kurulunca Türkiye Denetim Standartları Kurulu (TÜDESK) oluşturulmuştur.

TTK' nın geçici 2. maddesinde, kamu tüzel kişiliğini haiz Türkiye Denetim Standartları Kurulu kuruluncaya kadar, Türkiye Denetim Standartlarının TÜRMOB ile ilişkili bir Kurul tarafından uluslararası denetim standartlarıyla uyumlu olarak belirleneceği belirtilmiştir. (6102 sayılı TTK, geçici madde 2). Ülkemizdebağımsız denetim alanındaki dağınık yapıyı ortada kaldırmak amacıyla denetim standartlarının tek elden belirlenmesi ve kamu gözetim kamu gözetim sistemi kapsamında; bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının yetkilendirme ve tescil, mesleki etik kurallarının belirlenmesi, bağımsız denetim kuruluşları ve denetim uygulamalarının kontrolü,sürekli eğitim, kalite güvencesi ile soruşturma ve disiplin faaliyetlerine ilişkin nihai sorumluluğu üstlenecek kamu tüzel kişiliğini haiz ve idari özerkliğe sahip Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'nun (KGK) kurulması hedeflenmiştir.(Başağaç 2012)

Bakanlar Kurulu' nca 6223 sayılı Kanunun verdiği yetkiye istinaden 26.09.2011 tarihinde kararlaştırılan ve 02.11.2011 tarihli, 28103 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile KGK oluşturulmuş ve bağımsız denetim için kamu gözetimi getirilmiştir.

Bağımsız denetimin gözetimi konusu, yasal düzenleme olarak hukukumuzda ilk defa 660 sayılı KHK'da yer almıştır. Anılan KHK'nın çıkarılış amacı; “ uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye Muhasebe Standartlarını oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak yetkisini haiz KGK kuruluş, teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir” (660 sayılı KHK md. 1).

660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nin 2'nci maddesine göre ise bağımsız denetim; finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasını ifade etmektedir. (660 sayılı KHK, madde 2) Bu

şekilde Kurumun, 6102 sayılı TTK'daki "Dürüst Resim İlkesi" ne uygun olarak denetlenen bir ticari hayatın oluşması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması, bilgi için muhasebe ilkesinin hayata geçmesi ve en önemlisi Türkiye'nin kalkınması yolunda çok önemli bir gerekliliği yerine getireceği beklenmektedir. (Acar, 2012)

660 sayılı KHK, TTK' nun geçici 2 ve 3. maddelerinde öngörülen kurumları tek çatı altında toplamış olup bu maddelerin uygulama alanı kalmamıştır. (Yavuz, 2011)

660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile muhasebe mesleği açısından kamu gözetimi, muhasebe ve denetim standartları olmak üzere üç temel konuda düzenleme yapılmış olup bu üç temel alanda tek bir otorite kurulması amaçlanmıştır. Bu Kararname ile SPK, BDDK, EPDK ve buna benzer kurum ve kuruluşların şirketlerin bağımsız denetime ilişkin çok başlı bir yapıdan tek başlı bir yapıya geçişi sağlanmıştır.

Ülkemizde bağımsız denetime ilişkin nihai yasal düzenleme ise 26.12.2012 tarihli ve 28509 sayılı Resmi Gazete'de, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları kurumunca Bağımsız Denetim Yönetmeliği yayınlanmıştır. Bu Yönetmeliğin amacı ise; "13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve 26/9/2011 tarihli ve 660 sayılı Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde yapılacak bağımsız denetime, bağımsız denetim kuruluşlarına ve bağımsız denetçilere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir" (Bağımsız Denetim Yönetmeliği, madde 1).

BÖLÜM 5 İŞLETMELERDE YOLSUZLUK ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: İSTANBUL ÖRNEĞİ

5.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmada, İstanbul ilindeki işletmelerin mali departman çalışanları uygulama alanı olarak seçilmiştir.

Bu amaçla işletmelerin mali departmanlarında çalışanların yolsuzluk algısı incelenmiş, yolsuzluğu önlemeye yönelik beklentileri belirlenmeye çalışılmıştır.

5.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacını çalışanların yolsuzluk algı düzeylerini ve bunu etkileyen faktörlerin analizi oluşturmaktadır. Analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçlar irdelenerek yolsuzluğu önlemeye yönelik üzerinde durulması gereken faktörler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

5.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE YÖNTEMİ

Araştırmada bilgi toplama yöntemi olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın anakütlesini İstanbul'daki işletmelerde bağımlı veya bağımsız çalışan Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Aday Meslek Mensupları oluşturmaktadır. Anakütlenin tamamına ulaşamadığı için rassal örnekleme yaklaşımıyla seçilen birimlere internet üzerinden anket uygulanmıştır. Sonuç olarak araştırmada İstanbul ilini temsil eden 107¹ kişiye anket uygulanmıştır.

Anket Formu, “www.surveey.com” internet sitesi kullanılarak internet üzerinden oluşturulmuş çeşitli sosyal ağlar ve elektronik posta kullanılmak suretiyle bireylere

¹31/12/2013 tarihi itibarı ile İSMMMÖ 2013 Yılı Faaliyet Raporu' na göre İstanbul ilindeki işletmelerin mali departmanlarına bağlı veya bağımsız çalışan üye ve stajyer sayısı 56.675 dir. %10 anlamlılık düzeyi için İstanbul ilinin temsilinde 96 kişiye anket yapılmasının yeterli olduğu hesaplanmıştır. (Yahşi Yazıcıoğlu ve Samiye Erdoğan, “Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, Detay Yayıncılık, Ankara, 2004, s.50.)

ulaştırılmıştır. Ankete yanıt veren kullanıcıların isimleri ve İP numaraları gizli tutulmuş aynı İP numaralı kullanıcının birden fazla ankete cevap vermesi engellenmiştir. Bu uygulamanın sonucunda 107 kişinin anketleri geçerli olarak kabul edilmiştir. Ankette yer alan soruların tamamı yerli ve yabancı literatürlerin incelenmesi ve çalışmanın teorik kısımlarında yer alan faktörlerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Anket iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda bireylerin meslek, yaş, eğitim düzeyleri, çalıştıkları sektör ve tecrübeleri, çalıştıkları işletmelerin personel sayıları pozisyonları, nerede ikamet ettikleri sorulmuştur. İkinci kısımda ise İşletme çalışanlarının yolsuzluk algısını etkileyen çeşitli faktörlerin tespitine yönelik olarak beş şıklı kapalı uçlu önermeler verilmiş (hiç etkilemez, az etkiler, kararsızım, etkiler, çok etkiler) ve bu önermeler değerlendirilirken 5 aralıklı Likert ölçeği ile veriler toplanmıştır.

5.4. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Yapılan literatür araştırması sonucunda kurulan teorik modelleme sonucunda hipotezler ortaya konulmuştur. Bu hipotezleri incelemek üzere ayrıntılı faktörler oluşturulmuştur. Hipotez 1: Çalışma şartları ve yolsuzluk arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hipotez 2: Mesleki bilgi düzeyi ve yolsuzluk arasında anlamlı bir ilişki vardır. Hipotez 3: Yasal denetim mevzuatı ve yolsuzluk arasında anlamlı bir ilişki vardır.

5.5. UYGULAMA VE VERİLERİN ANALİZİ

5.5.1. Güvenilirlik Analizi ve Sonuçları

Bu kısımda anket sorularının tutarlılığı, bütünselliği ve güvenilirlik düzeyleri analiz edilmiştir. İşletme çalışanlarının yolsuzluk algısını etkileyen faktörlere yönelik oluşturulan anket formunun tutarlılığını ortaya koyabilmek için 5’li likert ölçeğinin kullanıldığı 26 önerme üzerinde yapılan bu güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alfa katsayısı 0,92 fakat daha sonra yapılan testlerde 3 soru iptal edilerek toplam önerme sayısı 23 olarak tespit edilmiştir. Bu sonuca bağlı olarak ölçeğin çok yüksek derecede güvenilirliğe sahip olduğu ifade edilebilir. (Özdamar, 2012)

Tablo 2: Güvenilirlik Analizi Tablosu (ReliabilityStatistics)

Gözlem Sayısı	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
N: 107	,918	23

Bu anket formunun ve anket sorularının, akıcı, anlaşılabilir ve tutarlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3:Item-Total Statistics Tablosu

	ScaleMeanifItem Deleted	ScaleVarianceifItem Deleted	CorrectedItem-Total Correlation	Cronbach's Alpha ifItemDeleted
1. Ekonomik verilerin tam ve eksiksiz olması	83,67	250,864	,428	,917
2. Kullanılan Teknolojinin İhtiyaca cevap vermesi	83,97	246,329	,531	,915
3. Mali Konularda Kalifiyeli Çalışanların olması	83,64	242,476	,588	,914
4. Mali-Mesleki Standartların net ve açık olması	83,69	237,913	,660	,912
5. Mali Tabloların Şeffaf ve anlaşılır olması	83,49	237,045	,737	,911
6. Cezai sorumluluğun seviyesi	83,16	248,795	,571	,914
7. Yeterli sayıda eleman istihdamı	84,11	246,346	,513	,915
8. Çalışan Personelin Akademik Seviyesi	83,95	241,819	,651	,913
9. Teknik Bilgi Birikimi	83,98	242,698	,635	,913
10. Çalışan Personelin dikkatli ve detaycı o	83,61	248,694	,480	,916
12. Çalışanların iş ortamından memnuniyeti	83,72	249,940	,434	,917
13. Çalışma saatlerinin yoğunluğu	84,28	245,789	,540	,915
14. Çalışan personelin maaş yeterliliği	83,47	243,138	,636	,913
15. Çalışan Personel Maaşlarının düzenli öde	83,65	243,209	,607	,913
16. Çalışan Personelin Yükselme Şanslarının	83,97	244,594	,547	,915
17. Çalışan Personelin Kendi İşini planlayamaması	84,30	249,344	,408	,918
18. Çalışan personelin iş ortamının olumsuz	84,02	245,490	,523	,915
20. Mali denetimin yeterliliği	83,03	254,631	,474	,916
22. Çalışanların tecrübeleri	83,94	247,827	,480	,916
23. Çalışanlara sunulan olanaklar	83,88	244,315	,594	,914
24. Üst yetkilinin bilgi yeterliliği	83,37	250,180	,495	,916
25. Denetimin net bir şekilde Yapılması	83,17	249,632	,556	,915
26. Denetim standartlarının yeterliliği	83,22	250,553	,544	,915

Kaynak: "İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı", IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Item-Total Statistics: tablosunda item-total Correlation sütunu verileri; her bir maddenin madde-test (toplam) korelasyon katsayılarını veriyor. Burada korelasyon katsayısı 0.20' nin altına düşenler elenir. Bu katsayılar aynı zamanda; madde ayıricılıkindisine eşittir. Tablomuzda 0,20'nin altında kalan önerme bulunmamaktadır. 23 madde için hesaplanan alpha katsayısı 0.918 bulunur (3 madde çıkarılmadan önce, 26 madde üzerinden yapılan işlemde alpha katsayısı 0.92 bulunmuştu). Böylece 23 maddeden oluşan nihai testimize güvenilir gözüyle bakılabilir.

5.5.2. Demografik Özellikler

Anket katılımcıların demografik özellikleri anketin bilimselliğinde önemli rol oynamaktadır. Bu kısımda katılımcıların özellikleri irdelenmektedir.

Tablo 4: İşletme çalışanlarının departmanlara göre frekansları

Departmanlar	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde
Muhasebe	84	0,79	0,79
Finans	13	0,12	0,91
Denetim	7	0,07	0,97
Bilgi İşlem	3	0,03	1,00
Toplam	107	100,0	100,0

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Araştırmaya katılanların %79'u Muhasebe, %12'si Finans, %7'si Denetim, %3'ü Bilgi İşlem departmanında çalışmaktadır. Anketi cevaplayanların büyük bir kısmının işletmelerin mali departman çalışanları olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: Anket Katılımcılarının Yaş Aralıkları Frekansları

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
18-28	34	31,8	31,8	31,8
28-38	65	60,7	60,7	92,5
38-48	7	6,5	6,5	99,1
58-68	1	,9	,9	100,0
Total	107	100,0	100,0	

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Katılımcıların %31,8’i 18-28 yaş aralığında, %60,7’si 28-38 yaş aralığında,%6,5’i 38-48 yaş aralığında, 0,9’u 58-68 yaş aralığındadır. Anketin 18 yaş üzerindeki katılımcılara ulaşma amacına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 6: Eğitim Durumu Frekansları

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Lise	5	4,7	4,7	4,7
Yüksek Okul	9	8,4	8,4	13,1
Lisans	53	49,5	49,5	62,6
Yüksek Lisans	36	33,6	33,6	96,3
Doktora	4	3,7	3,7	100,0
Total	107	100,0	100,0	

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Anket katılımcılarının eğitim durumları incelendiğinde %49,5 ’unun Lisans mezunu oldukları %33,6’ının ise Yüksek Lisans mezunu oldukları görülmektedir. Bilimsel bir ankete eğitim düzeyi konusunda yüksek bir katılımın olması anketin yüksek düzeyde güvenilirliğini arttırmaktadır.

Tablo 7: Katılımcıların Çalışmakta Olduğu Sektör Frekansları

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Özel Sektör	95	88,8	89,6	89,6
Kamu Kuruluşu	11	10,3	510,4	100,0
Total	106	99,1	100,0	
	107	100,0		

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Katılımcıların %88,8 inin özel sektöre çalışmaları tezimizin konusu ile anketin amacının yüksek düzeyde uyduğunu göstermekte ve doğru veriler elde etmede büyük bir yarar sağlamaktadır.

Tablo 8: Katılımcıların Sektör tecrübelerine ait frekanslar

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
1-5	48	44,9	45,3	45,3
6-10	41	38,3	38,7	84,0
11-15	11	10,3	10,4	94,3
16-20	4	3,7	3,8	98,1
21-25	2	1,9	1,9	100,0
Total	106	99,1	100,0	
	107	100,0		

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Ankete cevap veren katılımcıların %44,9’ u 1-5 yıldır çalışmakta olanlardan oluşmaktadır, %38,3’ü 6-10 yıl aralığında, %10,3’ü 11-15 yıl aralığında bulunmaktadır. Sözkonusu oranlar ülkemizde yolsuzluğa ve mali tabloların güvenilirliğine yönelik yeni düzenlemelerin uygulama aşamasında görev alan çalışan profilini göstermekte ve yeni gelişmelerin nasıl algılandığına yönelik bizlere fikir vermektedir.

Tablo 9: Katılımcıların Mali İşlemlerdeki Ünvanlara Ait Frekanslar

Ünvan	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Serbest Muhasebeci Mali Müşavir	18	16,8	16,8	16,8
Aday Meslek Mensubu (Stajyer)	22	20,6	20,6	37,4
Büro Elemanı	67	62,6	62,6	100,0
Total	107	100,0	100,0	

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Katılımcıların büyük bir bölümünü işletmelerin mali departmanlarında çalışan mali tabloları düzenlemekte yetkili pozisyonlarda buldukları tespit edilmiştir.

Tablo 10: Katılımcıların İkamet Ettikleri İle Göre Frekanslar

	Frekans	Yüzde
İstanbul	102	0,962264
Ankara	1	0,009434
İzmir	3	0,028302
Toplam	106	99,1
Boş	1	0,9
	107	100,0

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Anketi cevaplayanların %96’sının İstanbulda ikamet etmesi anketin hedef kitlesi ile uyumlu olduğunun göstermektedir. Türkiye’nin en büyük şehri ünvanını taşıyan İstanbul’a ait göstergelerin Türkiye’nin geneli hakkında fikir oluşmasını sağlamaktadır.

Tablo 11: Yolsuzluğu Önlemeye Yönelik Çalışmaların Yeterliliğine İlişkin Frekanslar

	Frekans	Yüzde	Toplam Yüzde	Kümülatif Yüzde
Yeterlidir	3	2,8	2,8	2,8
Yeterli Değildir	103	96,3	97,2	100,0
Total	106	99,1	100,0	
Boş	1	,9		
	107	100,0		

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Anket katılımcılarının % 96’sının son yıllardaki işlemlerdeki yolsuzluğu önlemeye yönelik mali tabloların güvenilirliğini arttırmak için yapılan yeni çalışmaları yeterli bulmadıkları tespit edilmiştir. Cevaplayan profili incelendiğinde bu tespit son derece önemli ve acil önlemlerin alınması gerekliliğini bir kere daha ortaya çıkarmıştır.

5.5.3. Faktör Analizleri

Faktör analizi, gözlemlenen çok sayıdaki değişken içerisinde gruplandırılmış temel değişkenler yada faktörler tanımlayarak değişken sayısını azaltmak için yapılır. Tanımlanan her faktör, değişkenler arasındaki ilişkinin ölçülmesi sonucu aynı özelliği ölçen birbiri ile ilişkili değişken setinden oluşur. (Kırtak, s. 3.)

Tablo 12: Ortak Varyans Analizi (Communalities)

	İlk Koşul	Çıkarım
1. Ekonomik verilerin tam ve eksiksiz olması	1,000	,818
2. Kullanılan Teknolojinin İhtiyaca cevap verebilirliği	1,000	,673
3. Mali Konularda Kalifiyeli Çalışanların olması	1,000	,620
4. Mali-Mesleki Standartların net ve açık olması	1,000	,658
5. Mali Tabloların Şeffaf ve anlaşılır olması	1,000	,730
6. Cezai sorumluluğun seviyesi	1,000	,650
7. Yeterli sayıda eleman istihdamı	1,000	,664
8. Çalışan Personelin Akademik Seviyesi	1,000	,762
9. Teknik Bilgi Birikimi	1,000	,735
10. Çalışan Personelin dikkatli ve detaycı olması	1,000	,606
11. Çalışan personellerin Kişisel Karakteri	1,000	,615
12. Çalışanların iş ortamından memnuniyeti	1,000	,669
13. Çalışma saatlerinin yoğunluğu	1,000	,558
14. Çalışan personelin maaş yeterliliği	1,000	,778
15. Çalışan Personel Maaşlarının düzenli ödenebilmesi	1,000	,761
16. Çalışan Personelin Yükselme Şanslarının	1,000	,800
17. Çalışan Personelin Kendi İşini planlaması	1,000	,659
18. Çalışan personelin iş ortamının olumsuz	1,000	,695
19. Çalışılan Kurumun Özel yada Kamu sektörü olması	1,000	,500
20. Mali denetimin yeterliliği	1,000	,736
21. Çalışanların Kültür seviyesi	1,000	,551
22. Çalışanların tecrübeleri	1,000	,541
23. Çalışanlara sunulan olanaklar	1,000	,628
24. Üst yetkilinin bilgi yeterliliği	1,000	,610
25. Denetimin net bir şekilde Yapılması	1,000	,815
26. Denetim standartlarının yeterliliği	1,000	,762

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Ortak Varyans Tablosunda, maddelerin ortak bir faktördeki varyansı birlikte açıklama oranları yer almaktadır. Örneğin; 1. Madde varyansın % 81,8’ini açıklamaktadır. Buradaki değerin 0.10’dan küçük olması o maddede bir problem olduğuna işaret eder. Bu değerlere bakılarak madde çıkarımı tavsiye edilmez. Dolayısıyla, sorunlu bir madde görülmemektedir.

Tablo 13: Toplam Varyansların Açıklanması Tablosu (Total Variance Explained)

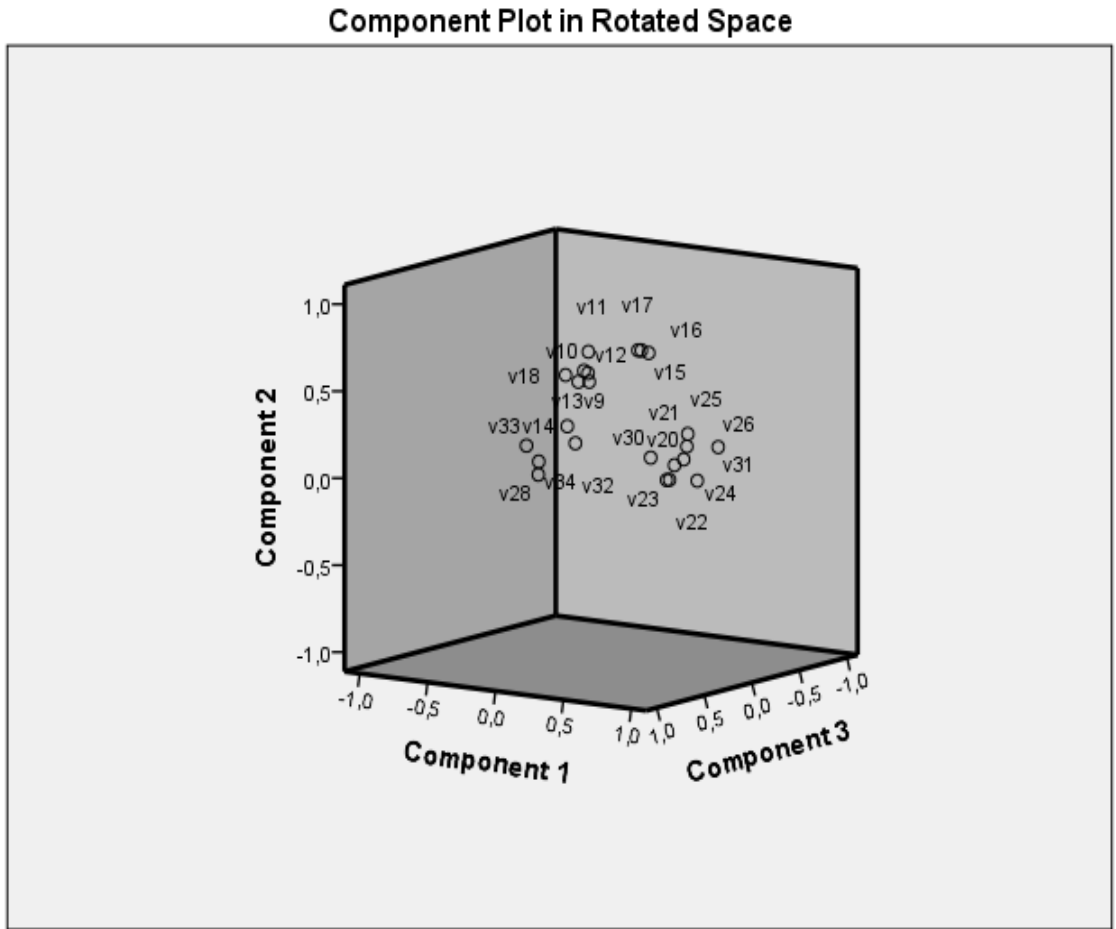
Faktörler	İlk Özdeğerler			Çıkarımların Toplam Yüklemeleri		
	Toplam	Varyans	kümülatif	Toplam	Varyans	Kümülatif
1	8,740	33,615	33,615	8,740	33,615	33,615
2	3,047	11,720	45,335	3,047	11,720	45,335
3	2,047	7,874	53,209	2,047	7,874	53,209
4	1,489	5,727	58,936	1,489	5,727	58,936
5	1,176	4,522	63,458	1,176	4,522	63,458
6	1,096	4,217	67,675	1,096	4,217	67,675
7	,967	3,720	71,394			
8	,906	3,485	74,879			
9	,866	3,332	78,211			
10	,736	2,832	81,043			
11	,576	2,215	83,258			
12	,549	2,110	85,368			
13	,514	1,978	87,346			
14	,465	1,790	89,135			
15	,414	1,593	90,728			
16	,369	1,418	92,146			
17	,312	1,202	93,348			
18	,296	1,140	94,488			
19	,269	1,035	95,523			
20	,252	,971	96,493			
21	,227	,872	97,366			
22	,193	,743	98,109			
23	,160	,614	98,723			
24	,147	,567	99,290			
25	,096	,368	99,658			
26	,089	,342	100,000			

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Toplam Varyansların Açıklanması Tablosu ölçeğin kaç boyutlu olabileceğine karar vermekte yardımcı olur. “Toplam Varyansların Açıklanması Tablosu” tablosunun “İlk Özdeğer” bölümünün “Toplam” sütununda, madde sayısı kadar faktörlerin özdeğerleri yer almaktadır. Ayrıca, “% Varyans” sütununda her bir faktörün teker teker açıkladıkları varyans oranları ve “Kümülatif %” sütununda da bunların yığılmış toplamları bulunmaktadır. “Çıkarımların Toplam Yüklemeleri” bölümünde ise, özdeğerleri 1’in üzerinde olan (faktör olmaya aday) faktörlerin aynı bilgileri yer

almaktadır. Örneğimizde birinci faktörün açıkladığı varyans % 33,615'dir. İkinci, üçüncü ve diğer faktörlerin açıkladıkları varyans oranları (%11,720, % 7,874), (Birinciye göre) hem azalmakta, hem de bu ikisinin kendi aralarındaki yüzdelik oranları küçülmektedir. Benzer durum, özdeğerlerde de görülmektedir (33,615, 11,720, 7,874). Bu tablo bilgileri, ölçeğin çok faktörlü (boyutlu) olma ihtimalini güçlendirmektedir. Buna karar vermek için, "Rotated Plot" grafiği de incelenmelidir.

Şekil 7: Uzay Grafiğine Dönüştürülmüş Varyanslar

Kaynak: "İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı", IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Grafik incelendiğinde tüm faktörlerin bir arada toplandığı anlamlı bir görünümü ifade edilmektedir. Bu da bize ölçeğimizin çok boyutlu olduğunu göstermektedir. dolayısı ile bu faktör sayımızın yeterli olduğunu kanıtlamaktadır. Dolayısı ile faktör testlerine devam edilmiştir.

Tablo 14:Component Matrix Tablosu

	Component					
	1	2	3	4	5	6
5. Mali Tabloların Şeffaf ve anlaşılır olması	,779	-,278		-,203		
4. Mali-Mesleki Standartların net ve açık ol	,701	-,311	-,155	-,177	-,119	
8. Çalışan Personelin Akademik Seviyesi)	,684		-,436	,182	,119	-,235
14. Çalışan personelin maaş yeterliliği)	,677	,356	,211	-,315	-,201	
23. Çalışanlara sunulan olanaklar	,655	,394	,123		,118	-,117
9. Teknik Bilgi birikimi	,654		-,482	,234		
15. Çalışılın Personel Maaşlarının düzenli ödenebilmesi	,649	,343	,211	-,341	-,214	-,126
6. Cezai sorumluluğunun seviyesi)	,639	-,302	,183			-,335
25. Denetimin net bir şekilde yapılması	,632	-,482	,419			
3. Mali Konularda Kalifiyeli Çalışanların ol	,631	-,328	-,290		,107	,132
26. Denetim standartlarının yeterliliği)	,619	-,378	,452	,155		
16. Çalışan Personelin Yükselme Şanslarının	,582	,516			-,436	
13. Çalışma saatlerinin yoğunluğu)	,568	,374	-,133	-,257		
2. Kullanılan Teknolojinin İhtiyaca cevap ve	,567	-,337	-,228	-,318		,292
24. Üst yetkilinin bilgi yeterliliği)	,557	-,219	,173	,332	-,244	,229
20. Mali denetimin yeterliliği)	,550	-,351	,482	,251	-,126	
7. Yeterli sayıda eleman istihdamı)	,548		-,517	,120		-,282
10. Çalışan Personelin dikkatli ve detaycı o	,540	-,408	-,147			-,341
22. Çalışanların tecrübeleri)	,535	,251		,301	,105	,298
12. Çalışanların iş ortamından memnuniyeti)	,487	,440		-,334	,349	
17. Çalışan Personelin Kendi İşini planlayam	,446	,420	-,143	,330	-,259	,295
18. Çalışan personelin iş ortamının olumsuz	,563	,599	-,108			
11. Çalışan personellerin Kişisel Karakteri)	,324	,203	,547		,401	
19. Çalışılan Kurumun Özel yada Kamu sektörü	,390	,172		,435	,262	,243
21. Çalışanların Kültür seviyesi)	,385	,245		,230	,523	
1. Ekonomik verilerin tam ve eksiksiz olomas	,467	-,334	-,164	-,387	,205	,519

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Tablo incelendiğinde 11, 19, 21. Madelerin 0,40 eşik sınırının altında kaldığı görülmektedir, dolayısı ile ilgili maddeler çıkarılarak analize devam edilmiştir.

Tablo 15: KMO and Bartlett's Test Tablosu

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,841
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1516,362
	df	253
	Sig.	,000

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

KMO testi örneklem büyüklüğünün uygunluğuyla ilgilidir. 0,84 bu veriler için faktör analizinin mükemmel bir biçimde kullanılabileceğini gösteriyor (0,7-0,8 iyi, 0,5-0,7 arası orta, en az 0,5 olmalı) 0,5’ten küçükse daha fazla veri toplanmalıdır. Bartlett testi özgün korelasyon matrisi kimlik matrisi (tüm korelasyon katsayıları sıfır) ile aynıdır boş hipotezini test ediyor. Bu test anlamlı olmalı –ki burada öyle- çünkü aksi takdirde değişkenler arasında ilişki olmadığı anlamına gelir.

Tablo 16: Rotated Component Matrix Tablosu

	Component		
	1	2	3
16. Çalışan Personelin Yükselme Şanslarının	,807		,140
18. Çalışan personelin iş ortamının olumsuz	,794	,197	
14. Çalışan personelin maaş yeterliliği	,751		,354
15. Çalışan Personel Maaşlarının düzenli ödenmesi	,722		,341
23. Çalışanlara sunulan olanaklar	,712	,134	,245
13. Çalışma saatlerinin yoğunluğu	,653	,275	
12. Çalışanların iş ortamından memnuniyeti	,630	,128	
17. Çalışan Personelin Kendi İşini planlaması	,590	,186	
22. Çalışanların tecrübeleri	,519	,154	,220
8. Çalışan Personelin Akademik Seviyesi	,346	,732	
9. Teknik Bilgi Birikimi	,320	,729	
3. Mali Konularda Kalifiyeli Çalışanların olması		,727	,269
7. Yeterli sayıda eleman istihdamı	,296	,690	
4. Mali-Mesleki Standartların net ve açık olması	,193	,635	,413
2. Kullanılan Teknolojinin İhtiyaca cevap vermesi		,621	,301
5. Mali Tabloların Şeffaf ve anlaşılır olması	,265	,605	,502
10. Çalışan Personelin dikkatli ve detaycı olması		,597	,366
1. Ekonomik verilerin tam ve eksiksiz olması		,546	,265
25. Denetimin net bir şekilde Yapılması		,267	,853
26. Denetim standartlarının yeterliliği	,124	,180	,834
20. Mali denetimin yeterliliği	,106	,100	,812
6. Cezai sorumluluğun seviyesi	,179	,357	,611
24. Üst yetkilinin bilgi yeterliliği)	,197	,252	,551

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tüm maddelerin 0,40 eşik değerinin üzerinde olduğu görülür. Dolayısı ile analiz işlemi sonlandırılır. Ortaya üç faktörlü bir sonuç çıkmaktadır, Bu faktörleri sırası ile Ekonomik, Teknik, Akademik bilgi faktörü olarak kısımlara ayırabiliriz. Üç faktörlü yapının varyansa yaptığı katkıyı belirlemek için; son analizde elde edilip aşağıda gösterilen “Total Variance Explained” tablosuna bakmak gerekir.

Tablo 17: Total Variance Explained Tablosu

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	8,389	36,472	36,472	8,389	36,472	36,472	4,850	21,086	21,086
2	2,961	12,874	49,346	2,961	12,874	49,346	4,404	19,146	40,232
3	1,853	8,058	57,404	1,853	8,058	57,404	3,950	17,172	57,404
4	1,379	5,994	63,398						
5	1,077	4,681	68,079						
6	,944	4,103	72,182						
7	,844	3,669	75,851						
8	,752	3,270	79,122						
9	,642	2,790	81,912						
10	,551	2,397	84,309						
11	,528	2,297	86,606						
12	,444	1,930	88,536						
13	,417	1,812	90,349						
14	,337	1,467	91,815						
15	,327	1,421	93,236						
16	,286	1,245	94,481						
17	,265	1,152	95,633						
18	,240	1,041	96,674						
19	,217	,942	97,617						
20	,202	,878	98,495						
21	,154	,671	99,166						
22	,100	,434	99,599						
23	,092	,401	100,000						

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde, 3 faktörün varyansı açıklama oranının % 57.404 olduğu görülür. Son oluşan communities tablosuna bakılacak olursa;

Tablo 18: Communalities Tablosu

	Initial	Extraction
1. Ekonomik verilerin tam ve eksiksiz olmas	1,000	,369
2. Kullanılan Teknolojinin İhtiyaca cevap ve	1,000	,484
3. Mali Konularda Kalifiyeli Çalışanların ol	1,000	,610
4. Mali-Mesleki Standartların net ve açık ol	1,000	,611
5. Mali Tabloların Şeffaf ve anlaşılır olmas	1,000	,689
6. Cezai sorumluluğun seviyesi)	1,000	,533
7. Yeterli sayıda eleman istihdamı)	1,000	,570
8. Çalışan Personelin Akademik Seviyesi)	1,000	,661
9. Teknik Bilgi Birikimi)	1,000	,639
10. Çalışan Personelin dikkatli ve detaycı o	1,000	,490
12. Çalışanların iş ortamından memnuniyeti)	1,000	,414
13. Çalışma saatlerinin yoğunluğu)	1,000	,503
14. Çalışan personelin maaş yeterliliği)	1,000	,695
15. Çalışan Personel Maaşlarının düzenli öde	1,000	,642
16. Çalışan Personelin Yükselme Şanslarının	1,000	,672
17. Çalışan Personelin Kendi İşini planlayam	1,000	,386
18. Çalışan personelin iş ortamının olumsuz	1,000	,679
20. Mali denetimin yeterliliği)	1,000	,680
22. Çalışanların tecrübeleri)	1,000	,342
23. Çalışanlara sunulan olanaklar)	1,000	,585
24. Üst yetkilinin bilgi yeterliliği)	1,000	,406
25. Denetimin net bir şekilde Yapılması)	1,000	,801
26. Denetim standartlarının yeterliliği)	1,000	,743

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Yeni oluşan durumda 25. Madenin % 80,1 ile tek başına varyansı açıklamaktadır. Buradaki değerin 0.10’ dan küçük olması o maddede bir problem olduğuna işaret eder.

Tablo 19: Component Matrix tablosu

	Component		
	1	2	3
5. Mali Tabloların Şeffaf ve anlaşılır olması	,790	-,247	
4. Mali-Mesleki Standartların net ve açık olması	,719	-,266	-,153
8. Çalışan Personelin Akademik Seviyesi	,690		-,429
14. Çalışan personelin maaş yeterliliği	,674	,385	,303
9. Teknik Bilgi Birikimi	,671		-,434
15. Çalışan Personel Maaşlarının düzenli ödenmesi	,647	,370	,294
6. Cezai sorumluluğun seviyesi	,644	-,293	,179
3. Mali Konularda Kalifiyeli Çalışanların olması	,641	-,297	-,332
25. Denetimin net bir şekilde Yapılması	,638	-,495	,386
23. Çalışanlara sunulan olanaklar	,633	,391	,177
26. Denetim standartlarının yeterliliği	,620	-,397	,448
2. Kullanılan Teknolojinin İhtiyaca cevap ve	,587	-,289	-,235
16. Çalışan Personelin Yükselme Şanslarının	,576	,551	,190
13. Çalışma saatlerinin yoğunluğu	,567	,417	
24. Üst yetkilinin bilgi yeterliliği	,559	-,214	,217
7. Yeterli sayıda eleman istihdamı	,557		-,507
10. Çalışan Personelin dikkatli ve detaycı o	,553	-,386	-,188
20. Mali denetimin yeterliliği	,549	-,374	,488
22. Çalışanların tecrübeleri	,518	,246	,116
1. Ekonomik verilerin tam ve eksiksiz olması	,483	-,299	-,215
12. Çalışanların iş ortamından memnuniyeti	,468	,441	
18. Çalışan personelin iş ortamının olumsuz	,541	,616	
17. Çalışan Personelin Kendi İşini planlaması	,433	,438	

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Tablo incelendiğinde artık hiçbir maddenin 0,40 eşik değerinin altında kalmadığı görülür. Bu değerlere bakılarak madde çıkarımı tavsiye edilmez. Dolayısıyla, sorunlu bir madde artık görülmemektedir.

Tablo 20: Bileşen Dönüşüm Matrisi

Component Transformation Matrix			
Component	1	2	3
1	,594	,611	,524
2	,790	-,318	-,525
3	,154	-,725	,671

Kaynak: “İşletme Çalışanlarının Yolsuzluk Algısı”, IBM SPSS Statistics, bilgisayar analiz programı, versiyon 20.0, anket analiz verileri. 2014.

Faktör analizi, ölçülmek istenilen özelliğe ait yapının bu ölçek ile ölçüldüğünde nasıl gerçekleştiğini belirlemek amacıyla kullanılır. Bu özelliğiyle de faktör analizi ölçeğini yapısını belirlemeye yönelik bir yapı geçerliği çalışmasıdır. (Tavşancıl,2006).

5.5.4. Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler

Katılımcıların vermiş olduğu cevaplar incelendiğinde çalışanların yolsuzluk algı düzeyi yüksektir. Sonuçlar araştırmaya katılan çalışanların ortalama 57,40 skor ile ortalama bir yolsuzluk algısına sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Araştırmadaki anket sorularına verilen yanıtlar incelendiğinde “Denetimin net bir şekilde yapılması” gerektiği 80,01 skor tek başına en önemli faktör olarak görülmektedir.

Ankete katılanların meslekleri incelendiğinde, cevaplayıcıların% 37,4’ünün Serbest Muhasebeci Mali Müşavir veya Aday Meslek Mensubu olduğu, % 62,6’sının mali departmanlardaki büro elemanları olduğu anlaşılmakta bu özellikte yolsuzluk algısını daha iyi incelememizi sağlamaktadır. İşletmelerde yolsuzluğa neden olan mali işlemlerin büyük çoğunluğunun mali departman bölümlerinde gerçekleştirildiği göz önüne alındığında katılımcıların değerlendirmeleri daha da önem arz etmektedir.

Katılımcıların % 88’ini özel sektör çalışanları oluşturmaktadır. Yolsuzluk olgusunun genellikle kamu sektörü ile bağdaştırıldığı düşünüldüğünde işletmelerdeki yolsuzluğunda önem arz ettiği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların % 44,9’unun meslek hayatlarına yeni başladığı görülmektedir. Bu durum yolsuzluk algısındaki hassasiyeti ortaya koymaktadır.

Değişik faktörlere verilen yanıtlar incelendiğinde sonuçların üç hipotezimizi de destekleyen bulgular taşıdığı görülmekte, katılımcıların yolsuzluk algıları ile çalışma

şartları, mesleki bilgi, ve denetimin yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun yolsuzluğu önleme yönelik çalışmaların ilgili faktörler dikkate alındığında yetersiz olduğu ve hız kazanarak devam etmesi gerektiğini göstermektedir.

BÖLÜM 6 SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmamızın sonucunda yolsuzluğun engellenmesi adına kanuni ve mali tedbirlerin eksikliğinin halen devam etmekte olduğu, mali konulardaki eğitim eksikliğinin ne derece önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Halen hali hazırda devam eden denetim alanındaki çalışmalarının hız kazanarak sürmesi gerektiği çalışanların anket yanıtlarına verdiği cevaplardan anlaşılmaktadır.

Gelişen dünyamızdaki toplumsal refahın, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesinde üretimin, yeni teknolojik gelişmelerin, ülkeler arası ticaretin, ekonomik bölgelerin, ortak işbirliğinin geliştirilmesinin yanı sıra tüm bu çabaların devam etmesi sağlam, güvenilir, kamu otoritelerinin varlığıyla beraber, ekonomik gelişmenin ana partnerleri olan işletmelerinde sağlam bir mali yapıya sahip olmalarını da gerekli kılmaktadır.

Küresel krizlerin altında yatan en büyük nedenlerden biri olan yolsuzluklar halen engellenememektedir. Bu durum halen yeni kanun ve bağımsız denetim otoritelerinin yeterli olmadığı sonucunu göstermektedir.

İşletmelerde yolsuzluğun en aza indirilmesi toplumsal ekonomik refahı sağlamada en önemli unsurdur. İşletmelerin mali yapılarındaki bozukluk genele yayıldığında ekonomik krizlerin yaşanması kaçınılmazdır. Ülkemizde hali hazırdaki çalışmaların yetersiz olduğu anlaşılmakta, teknolojik gelişmelerin de yardımıyla, bağımsız denetimin yaygınlaştırılması ekonomik geleceğimiz açısından önem arz etmektedir. Muhasır medeniyet seviyelerinin üzerine çıkmak ancak ekonominin çekirdeğini oluşturan işletmeleri sağlam bir şekilde ayakta tutmak ile gerçekleştirilir. Buda ancak işletmelerdeki karlılığı etkileyen ve dolayısıyla ülke ekonomisinde kayıplara neden olan yolsuzluğu ortadan kaldırmak ile mümkündür.

KAYNAKLAR

- [1] Abdioğlu, H.: (2003), "Mortgage Sözleşmelerinde Üçüncü Taraflarca Yapılan Hileler ve Bu Hileleri Ortaya Çıkarmaya Yönelik Kırmızı Bayraklar", Mali Çözüm Dergisi, İstanbul, 3-4.
- [2] Acar, D., Aktürk, A.: Coşkun, A. (2012), "Gönüllüden Zorunlu Bağımsız Denetime Geçişin Aile İşletmelerinde Kurumsal Yönetime Etkileri", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Kütahya, Türkiye, 115-124.
- [3] Adaman, F.: (2001)," Hane halkı Gözünden Türkiye'de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler", TESEV Yayınları, 23-34.
- [4] Alagöz, A.: (2008), "İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Önemi ve Denetim Komiteleri İle İç Denetim Birimi İlişkinin Hata ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü", Güncel İşletmecilik Konuları, İstanbul, Türkiye, 95-126.
- [5] Altuğ, O.: (1999), "Kayıtdışı Ekonomi", Erdiz Yayıncılık, İstanbul, Türkiye, 9-10.
- [6] Aydın, N.: (2012), "Weberyen Bürokrasi' de Liyakat ve Türk Kamu Bürokrasinden Bir Kesit; Siyasetin Bürokrasi İronisi", Sayıştay Dergisi, Sayı:85, İstanbul, Türkiye, 52.
- [7] Bayraktar, A.: (2007), "Türkiye'de Muhasebe Hileleri Tarihi", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Türkiye, 23-25.
- [8] Bekçioğlu, S., Coşkun, A., Gümüş, U.T.: (2013), "İşletmelerde Hile ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe", Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ankara, 56-62.
- [9] Berkman, A.Ü.: (1983), "Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet", TODAİE, Yayın No: 203, Ankara, Türkiye.
- [10] Bozdemir, E.: (2013), "Sermaye Şirketlerinde Bağımsız Denetimin Zorunluluđuna İlişkin Yasal Düzenlemeler ve Güncel Gelişmeler", Mali Çözüm, İstanbul, 63-67.
- [11] Bozkurt, N.: (2000), "KOBİ'lerde yapılan Hileler, Ortaya Çıkartılması ve Önlenmesi", Yaklaşım, Sayı:96, 43.

- [12] Cingi, S.: (1994), “*Yolsuzluk Olgusu ve Ekonomik Analizi Üzerine Notlar*”, Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, c. 12, İstanbul, Türkiye, 12.
- [13] Coşkun, A.: (2013), “*İşletmelerde Hile Ve Yolsuzlukların Önlenmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Adli Muhasebe*”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, İstanbul, Türkiye, 9.
- [14] Çıtak, N.: (2009), “*Yaratıcı Muhasebe Hileli Finansal Raporlama Mıdır?*”, Mali Çözüm Dergisi, Sayı:91, İstanbul, Türkiye, 81-109.
- [15] Dönmez, A.: Ersoy, A.: (2006), “*Bağımsız Denetim Firmaları Bakış Açısıyla Türkiye Bağımsız Dış Denetim Sisteminin Değerlendirilmesi*”, Bilig Dergisi, 36 İstanbul, Türkiye, 69-91.
- [16] Eryılmaz, B.: (2010), “*Bürokrasi ve Siyaset Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*”, Alfa Yayınları, 5.
- [17] Gençkaya, Ö.F.: (2000), “*Siyasi Partilere ve Adaylara Devlet Desteği, Bağışlar ve Seçim Giderlerinin Sınırlandırılması*” Siyasi Partiler Reform, TESEV, İstanbul, Türkiye, 127-39.
- [18] Gençosman, K. Z.: (1976), “*Yakın Tarihimizde Yolsuzluk ve Rüşvet Olayları*”, ŞDL yayınları, İstanbul, Türkiye.
- [19] Gönen, S.: Uzay, Ş.: (2009), “*Türkiye’de Bağımsız Denetim Firmalarının Görünümü*”, Ulusal Kurumsal Yönetim, Yolsuzluk, Etik ve Sosyal Sorumluluk Konferansı, Edirne, Türkiye.
- [20] Gürbüz, S.: Dikmenli O.: “*Örgütsel Açından Yolsuzluk: Kavramsal Yönü, Özelliği, İşletme Çevresi, Örgütsel Davranış ve Örgüt Mimarisi Bağlamında Bir İnceleme*”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya, Türkiye, 221.
- [21] Hasdemir, İ.: (2006), “*Sosyolojik Bakış Açısıyla Yolsuzluk Olgusu*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 100-120.
- [22] Kongar, E.: (2006) “*Kamuda Rüşvetin Toplumsal Nedenleri*”, Yolsuzlukla Savaşım Stratejileri Uluslararası Sempozyumu, İstanbul.
- Kömürcü, G.: (2001), “*Yolsuzlukların Çetelesi*”, Su Yayınları, İstanbul, 15-19.
- [23] Köse, H.Ö.: (2000), “*Dünya da ve Türkiye’de Yüksek Denetim*”, Sayıştay Yayınları, Ankara, 47-52.
- [24] Küçük, E.: Uzay, Ş.: (2009), “*Hileli Finansal Raporlamanın Oluşumu ve Doğurduğu Sorunlar*”, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Türkiye, 4.

- [25] Küçük, İ.: (2006), ''*Hile-Manipülasyonlar ve Önlenmesi*'', Yayımlanmamış, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul, 15.
- [26] Mavral, Ü.: (2003), ''*Karapara: kayıt dışı ekonomi ilişkileri ve Türkiye'ye yansımaları*'', Maliye ve Hukuk Yayınları, İstanbul, Türkiye, 242.
- [27] Mumcu, A.: (1969),''*Osmanlı Devletinde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)*, İnkılap Kitabevi, İstanbul,78-89.
- [28] Okur, M.: (2007), '' *Bağımsız Denetimin Denetimi*'' , Yayımlanmamış Yeterlilik Etüdü, Sermaye Piyasası Kurulu, İstanbul, Türkiye.
- [29] Özbirecikli, M.: (2006), ''*Bağımsız Denetçinin Müşteri Firmanın Yolsuzluk Eylemi Karşısındaki Tutumu: Şirket Yolsuzluk Vakaları ve Yasal Düzenlemeler Çerçevesinde Bir İnceleme*'', Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 5, 1-18.
- [30] Özkal, S. İ. : , Kışlalı M.: (2004), ''*Yolsuzluk Üzerine Ekonometrik Bir Çalışma*'', Amme İdaresi Dergisi, 2-33.
- [31] Özkul, F.:Pektikin P.: (2009), ''*Muhasebe Yolsuzluklarının Tespitinde Adli Muhasebecinin Rolü ve Veri Madenciliği Tekniklerinin Kullanılması*'', Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Cilt:11, Sayı:4, İstanbul, Türkiye, 57-88.
- [32] Özsemerci, K.:(2003), ''*Yolsuzluk ve Sahteciliğin Önlenmesi ve Ortaya Çıkarılması*'', Sayıştay Dergisi, 132.
- [33] Özsemerci, K.:(2012), ''*Türk Kamu Yönetiminde, Yolsuzluklar, Nedenleri, Zararları ve Çözüm Önerileri*'', Sayıştay Yayınları, 22.
- [34] Sağlar, J.:Tuan, K.: (2009), ''*İşletmelerde İç denetim Fonksiyonununun Bağımsız Dış Denetim Maliyeti Üzerindeki Etkileri*'' , Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Adana, Türkiye, 343-358.
- [35] Söyler, H.: (2003), ''*İşletme Çalışanları Tarafından Yapılan Hileler*'', Mali Çözüm Dergisi, 1-9.
- [36] Symes Başaran, B.C.: Süer, A. Z .: (2004), ''*Profesyonel Muhasebe Mesleğinde Enron Skandalı ve Sonrası Gelişmeler*'', VI. Türkiye Muhasebe Denetim Sempozyumu, İSMMM Odası, Yayın No:49, İstanbul, Türkiye, 11-126.
- [37] Şenlik, C.Ö.: (2010), ''*Hilelerin Nedenleri ve Hile Yapanların Karakteristik Özellikleri*'', Mali Çözüm Dergisi, İstanbul, 1-6.
- [38] Tarhan, R. B.: (2006), ''*Yolsuzlukla Mücadele Mevzuatı: Kanunlar, Yönetmelikler, Uluslararası Sözleşmeler, Eylem Planları*'', Matsa Basımevi, 7.

- [39] TUSİAD, (2002) “*Kamu Reformu Araştırması*”, 90.
- [40] Vural, S.: (1989),“*Anayasal İktisat*”, Beta Yayıncılık, İstanbul, Türkiye.
- [41] Yavuz, M.: (2011), “*Bağımsız Denetim Kuruluşları ve Bağımsız Denetçiler Üzerinde Kamu Denetimi ve Gözetimi*”, Mali Çözüm Dergisi, 147-162.
- [42] Yeldan, E.: (2000), “*The Impact of Financial Liberalization and the rise of Financial Rents on Income Inequality, The Case of Turkey (Mali Liberalleşme ve Mali Rantların Artmasının Gelir Eşitsizliğine Etkesi, Türkiye Örneği)*”, The United Nations University, 24-36.

EKLER

EK A ANKET FORMU

Sayın İlgili;

Bu anketin amacı, Türkiye'deki mali departmanlarda çalışan işletme personellerinin yolsuzluk algısının incelenmesidir. Sorulara verdiğiniz cevaplar tamamen akademik amaçlar doğrultusunda değerlendirilip üçüncü şahıslarla kesinlikle paylaşılmayacaktır. Katılımınız ve desteğiniz için şimdiden çok teşekkür ederiz.

Mehmet Ersin YAZICI

1. Mesleğinizdeki alanınız ?

Muhasebe
Finans
Denetim
Bilgi İşlem
Diğer

2. Yaşınız ?

18-28
28-38
38-48
48-58
58-68

3. Eğitim Durumunuz ?

Lise
Yüksek Okul
Lisans
Yüksek Lisans
Doktora

4. Çalıştığınız Sektör ?

Özel Sektör
Kamu Kuruluşu

5. Kaç Yıldır Bu Sektördesiniz ?

1-5
6-10
11-15
16-20
21-25
25 ve Üstü

6. Çalıştığınız Kuruluşun Personel Sayısı ?

1-20
21-40
41-60
61-80
81-100
101 ve üstü

7. Mali işlemlerdeki mesleki ünvanınız ?

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM)
SMMM- Aday Meslek Mensubu (Stajyer)

8. Nerede İkamet ediyorsunuz ?

İstanbul
Ankara
İzmir
Bursa
Diğer

9. Yolsuzluk; Kişinin kendisine verilen yetkiyi çıkar amaçlı kötüye kullanıp sosyo ekonomik kayıplara sebep olması ise; Yolsuzluğu doğrudan ve dolaylı olarak etkileyebilecek çeşitli faktörleri değerlendiriniz;

1. Hiç Etkilemez; 2. Az Etkiler; 3. Kararsızım; 4. Etkiler; 5. Çok Etkiler					
	1	2	3	4	5
1. Ekonomik verilerin tam ve eksiksiz olması					
2. Kullanılan Teknolojinin İhtiyaca cevap verebilmesi					
3. Mali Konularda Kalifiyeli Çalışanların olması					
4. Mali-Mesleki Standartların net ve açık olması					
5. Mali Tabloların Şeffaf ve anlaşılır olması					
6. Cezaî sorumluluğun seviyesi					
7. Yeterli sayıda eleman istihdamı					
8. Çalışan Personelin Akademik Seviyesi					
9. Teknik Bilgi Birikimi					
10. Çalışan Personelin dikkatli ve detaycı olması					
11. Çalışan personellerin Kişisel Karakteri					
12. Çalışanların iş ortamından memnuniyeti					
13. Çalışma saatlerinin yoğunluğu					
14. Çalışan personelin maaş yeterliliği					
15. Çalışan Personel Maaşlarının düzenli ödenebilmesi					
16. Çalışan Personelin Yükselme Şanslarının olup olmaması					
17. Çalışan Personelin Kendi İşini planlayamaması					
18. Çalışan personelin iş ortamının olumsuz olması					
19. Çalışılan Kurumun Özel yada Kamu sektöründe olması					
20. Mali denetimin yeterliliği					
21. Çalışanların Kültür seviyesi					
22. Çalışanların tecrübeleri					
23. Çalışanlara sunulan olanaklar					
24. Üst yetkilinin bilgi yeterliliği					
25. Denetimin net bir şekilde Yapılması					
26. Denetim standartlarının yeterliliği					

ÖZGEÇMİŞ

1986 Elazığ doğumluyum, İlk, orta okul ve lise eğitimimi İstanbul' da aldım, ardından Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi İşletme Finansman Ana Bilim Dalı ve Trakya Üniversitesi İşletme Bölümlerinde lisans eğitimini tamamladım. Yüksek Lisans eğitimimi Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Muhasebe ve Denetim Programında tamamladım. Muhasebe,Finans, Denetim alanlarında iş yaşamını sürdürerek yabancı dil eğitimlerine devam etmekteyim.

Saygılarımla,

Mehmet Ersin YAZICI